

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA
OPERASYONLARINDA LİBERYA VE SOMALİ ÖRNEKLERİNİN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Halime MEŞE

BURSA - 2025

T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA
OPERASYONLARINDA LİBERYA VE SOMALİ ÖRNEKLERİNİN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Halime MEŞE

Danışman:

Prof. Dr. Çiğdem AYDIN KOYUNCU

BURSA-2025

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

.....Anabili/Ana sanat Dalı, Bilim
Dalı'nda,.....numaralı.....hazırladığı
”
.....
.....”başlıklı
(yüksek lisans/doktora/sanatta yeterlilik) tezi ile ilgili savunma
sınavı,...../...../20.....günü-..... saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar
sonucunda adayın(başarılı/başarısız)
olduğuna..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Prof. Dr. Çiğdem Aydın Koyuncu
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Büşra Öğütçü
Kahramanmaraş Sütçü İmam
Üniversitesi

Üye
Akademik Ünvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Doç. Dr. Samet Yılmaz
Bursa Uludağ Üniversitesi

...../...../20....

YEMİN METNİ

Yüksek lisans metni olarak sunduğum **“Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarında Liberya ve Somali Örneklerinin Karşılaştırmalı Analizi”** başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih/İmza

Adı Soyadı: Halime Meşe

Öğrenci No: 702116030

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Programı: Uluslararası İlişkiler

Statüsü: Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	Halime MEŞE
Üniversite Adı	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği	<i>Yüksek Lisans Tezi</i>
Mezuniyet Tarihi	
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Çiğdem Aydın Koyuncu

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARINDA LİBERYA VE SOMALİ ÖRNEKLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Bu tez, Birleşmiş Milletler barışı koruma operasyonlarını uluslararası iş birliği perspektifinden incelemekte ve bu bağlamda liberal kurumsalcı teori çerçevesinde değerlendirmektedir. Liberal kurumsalcı yaklaşım, uluslararası örgütlerin küresel iş birliğini teşvik eden ve barışın sağlanmasında kritik bir rol üstlenen aktörler olduğunu vurgulamaktadır. Bu teoriye göre BM gibi çok taraflı örgütler, çatışmaların önlenmesi, barışın tesis edilmesi ve uluslararası normların uygulanmasında önemli bir konumdadır. Tez kapsamında BM barışı koruma operasyonları tarihinin iki önemli vakası olan Somali ve Liberya örnekleri karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmektedir. Somali operasyonu, BM'nin barışı koruma faaliyetleri açısından bir dönüm noktası olarak görülmüş ancak operasyonun hedeflenen başarıya ulaşamaması, uluslararası iş birliği eksiklikleri, zayıf norm uygulamaları ve ülke içindeki siyasi çatışmalarla açıklanmıştır. Öte yandan Liberya operasyonu, BM barışı koruma misyonları için başarılı bir örnek teşkil etmektedir. Bu başarı, uluslararası iş birliği, normların uygulanması, yerel aktörlerin katılımı ve devlet yapısının güçlendirilmesi gibi unsurlara dayandırılabilir. Liberal kurumsalcılık perspektifi çerçevesinde yapılan bu analiz, BM'nin farklı operasyonlardaki etkinliğinin her zaman aynı düzeyde olmadığını göstermektedir. Somali örneği, liberal kurumsalcı varsayımların her zaman başarıya ulaşamayacağını ortaya koyarken, Liberya örneği ise uygun koşullar sağlandığında uluslararası örgütlerin barışı koruma kapasitesinin güçlenebileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: BM Barışı Koruma Operasyonu, Liberya, Somali, Liberal Kurumsalcılık, İş Birliği, Uluslararası Örgüt.

ABSTRACT

Name and Surname	Halime MEŞE
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Science
Field	International Relations
Branch	International Relations
Degree Awarded	Master's Degree
Date of Degree Awarded	
Supervisor	Prof. Dr. Çiğdem Aydın Koyuncu

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CASES OF LIBERIA AND SOMALIA IN UNITED NATIONS PEACEKEEPING OPERATIONS

This thesis examines United Nations peacekeeping operations from the perspective of international cooperation and evaluates them within the framework of liberal institutionalist theory. The liberal institutionalist approach emphasizes that international organizations are actors that promote global cooperation and play a critical role in establishing peace. According to this theory, multilateral organizations such as the UN occupy an important position in preventing conflicts, establishing peace, and enforcing international norms. The thesis analyzes the two important cases in the history of UN peacekeeping operations, Somalia and Liberia, in a comparative manner. The Somalia operation was seen as a turning point in terms of UN peacekeeping activities, but the failure of the operation to achieve its intended success has been explained by the lack of international cooperation, weak norm enforcement, and political conflicts within the country. On the other hand, the Liberia operation serves as a successful example for UN peacekeeping missions. This success can be attributed to factors such as international cooperation, the implementation of norms, the participation of local actors, and the strengthening of state structures. This analysis, conducted from a liberal institutionalist perspective, shows that the effectiveness of the UN in different operations is not always the same. While the Somali example demonstrates that liberal institutionalist assumptions do not always lead to success, the Liberian example shows that international organizations' peacekeeping capacity can be strengthened when appropriate conditions are in place.

Key Words: UN Peacekeeping Operation, Liberia, Somalia, Liberal Institutionalism, Cooperation, International Organisation.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

LİBERAL KURUMSALCILIK BAĞLAMINDA BARIŞI KORUMA: ULUSLARARASI KURUMLAR VE İŞ BİRLİĞİ DİNAMİKLERİ

1. LİBERAL KURUMSALCILIĞIN DOĞUŞU VE KURAMSAL KONUMLANIŞI.....	8
2. LİBERAL KURUMSALCILIĞIN TEMEL VARSAYIMLARI.....	13
2.1. Belirsizliğin Azaltılması ve Bilgi Paylaşımı.....	15
2.2. Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik.....	16
2.3. İş birliğine Teşvik ve Teşvik Edici Mekanizmalar.....	18
2.4. Normların Kurumsallaşması ve Yaygınlaşması	22
2.5. Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık ve Aktör Çeşitliliği.....	23
3. LİBERAL KURUMSALCI PERSPEKTİFTEN BARIŞIN İNŞASI.....	25
3.1. Liberal Kurumsalcılığın Barışa Yaklaşımı.....	25
3.2. Uluslararası Kurumların Barış Süreçlerindeki Yeri ve İşlevi.....	28
4. LİBERAL KURUMSALCILIĞA YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE TEORİK SINIRLAR.....	30
4.1. Rasyonalite ve Aktör Varsayımlarının Sınırlılığı.....	31
4.2. Kurumsal Formüllerin Yerel Gerçekliklerle Uyumsuzluğu.....	33
4.3. Güç İlişkilerini Göz Ardı Etme Eleştirisi.....	34

4.4. Normatif Genişlemenin Yüzeyselliği ve “Barış Endüstrisi” Eleştirisi.....	36
4.5. Uluslararası Kurumların Kapasite Sorunu ve Sürdürülebilirlik Eleştirisi.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER’İN BARIŞI KORUMA OPERASYONLARININ YETKİ ÇERÇEVESİ: KURUMSAL VE NORMATİF BİR DEĞERLENDİRME	
1.BİRLEŞMİŞ MİLLETLER’İN BARIŞI KORUMA MİSYONUNUN DOĞUŞU VE KURUMSAL ÇERÇEVE.....	43
1.1. Barışı Korumanın Kavramsal Temelleri.....	43
1.2. Birleşmiş Milletler Şartı Çerçevesinde Barışı Koruma Yetkisi.....	47
1.2. Kurumsal Aktörler: BM Güvenlik Konseyi, Genel Sekreterlik ve Genel Kurul’un Rollerini.....	50
2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ.....	55
2.1. Soğuk Savaş Döneminde Barışı Koruma Operasyonları.....	56
2.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Barışı Koruma Operasyonları.....	57
2.3. Günümüzde Barışı Koruma Operasyonları.....	60
3. BARIŞI KORUMA OPERASYONLARININ İLKELERİ.....	62
3.1. Rıza İlkesi.....	63
3.2. Tarafsızlık İlkesi.....	64
3.3. Meşru Müdafaa Dışında Güç Kullanmama İlkesi.....	65
4. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARININ ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	66
4.1. Barış Operasyonlarının Etkinliğini Belirleyen Faktörler.....	66
4.2. Kurumsal ve Operasyonel Kapasitesinin Rolü.....	68
4.3. Yerel Ortamla Uyum ve Meşruiyet Unsurları.....	69
5. ULUSLARARASI HUKUKİ VE NORMATİF TARTIŞMALAR IŞIĞINDA BARIŞI KORUMA OPERASYONLARI.....	70
5.1. Uluslararası Hukuki Çerçeve ve Tartışmalı Alanlar.....	71
6. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARININ LİBERAL KURUMSALCILIK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ – SOMALİ VE LİBERYA ÖRNEKLERİ

1. VAKA İNCELENMESİNE YÖNTEMSSEL BAKIŞ.....	81
2. SOMALİ: BARIŞI KORUMA OPERASYONLARINDA KURUMSAL ZAYIFLIK VE UYUM SORUNU.....	84
2.1. Somali'de Çatışma Dinamikleri ve Uluslararası Müdahale Süreci.....	86
2.1.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Somali.....	87
2.1.2. Mohammed Siad Barre Rejimi.....	89
2.2. BM Barışı Koruma Operasyonlarının Seyri ve Kurumsal Kapasite Sorunları.....	91
2.3. Yerel Aktörlerle Uyum, Meşruiyet ve Normatif Direnç.....	97
2.4. Somali'de Barışı Koruma Çabalarının Liberal Kurumsalcılık Perspektifinden Analizi.....	101
3. LİBERYA: BARIŞI KORUMA OPERASYONLARINDA KURUMSAL YAPI VE TOPLUMSAL UYUMUN GÜCÜ.....	104
3.1. Liberya'da Çatışma Süreci ve Barışı Tesis Girişimleri.....	106
3.1.1. Birinci İç Savaş Dönemi (1989-1996).....	109
3.1.2. İkinci İç Savaş Dönemi (1999-2003).....	110
3.1.3. ECOWAS Müdahalesi.....	112
3.2. Birleşmiş Milletler'in Rolü: Kurumsal Müdahale ve Süreklilik.....	115
3.3. Yerel Katılım, Meşruiyet ve Normların Yerelleşmesi.....	119
3.4. Liberya'da Barışı Koruma Çabalarının Liberal Kurumsalcılık Perspektifinden Analizi.....	121
4. SOMALİ VE LİBERYA: BARIŞI KORUMA DENEYİMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ.....	124
SONUÇ.....	128
KAYNAKÇA.....	132

KISALTMALAR

- ABD:** United States (Amerika Birleşik Devletleri)
- ACS:** American Colonization Society (Amerikan Kolonizasyon Topluluğu)
- BM:** United Nations (Birleşmiş Milletler)
- ECOWAS:** Economic Community of West African States (Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu)
- ECOMOG:** The Military Observer Group (Askeri Gözlem Grubu)
- PRC:** People's Redemption Council (Halkın Kurtuluşu Konseyi)
- INPFL:** Independent National Patriotic Front of Liberia (Liberya Bağımsız Ulusal Vatansever Cephe)
- IGNU :** Interim Government of National Unity Ulusal Birlik Geçici Hükümeti (Ulusal Birlik Geçici Hükümeti)
- NPFL:** National Patriotic Front of Liberia (Liberya Ulusal Vatansever Cephe)
- NDPL:** National Democratic Party of Liberia (Liberya Ulusal Demokratik Partisi)
- SNA:** Somalia National Alliance (Somali Ulusal İttifakı)
- SNM:** Somalia National Movement (Somali Ulusal Hareketi)
- TWP:** True Whings Partisi
- UNOSOM I:** United Nations Operations in Somalia I(Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu I)
- UNOSOM II:** United Nations Operations in Somalia II(Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu II)
- UNMIL:** United Nations Mission in Liberia (Birleşmiş Milletler Liberya Misyonu)
- UNOMIL:** United Nations Observer Mission in Liberia (Birleşmiş Milletler Liberya Gözlem Misyonu)
- UNOL:** The United Nations Peace-Building Support Office in Liberia (Liberya'daki BM Barış İnşası Destek Ofisi)
- UNITAF:** Unified Task Force (Birleşik Görev Gücü)
- ULIMO:** United Liberation Movement (Birleşik Özgürlük Hareketi)
- USC:** United Somalia Congress (Birleşik Somali Kongresi)
- LURD:** Liberians United for Reconciliation and Democracy (Uzlaşma ve Demokrasi için Birleşik Liberyalılar)

MODEL: Movement for Democracy in Liberia (Liberya’da Demokrasi Hareketi)

CPA: Comprehensive Peace Agreement(Kapsayıcı Barış Anlaşması)

DDRR: Disarmament, Demobilisation, Rehabilitation and Reintegration Agreement
(Terhis, Silahsızlanma, Rehabilitasyon ve Yeniden Bütünleşme Programı)

GİRİŞ

Uluslararası toplum, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, barışı koruma operasyonlarının doğasında ve kapsamlarında belirgin bir dönüşüme tanıklık etmiştir. Klasik anlamda iki devlet arasındaki çatışmaların sınırları dahilinde tanımlanan barışı koruma anlayışı, yerini iç savaşlar, devlet-içi çatışmalar, devlet çöküşleri ve insan güvenliği odaklı yeni tehditlerin şekillendirdiği çok boyutlu operasyonlara bırakmıştır. Bu dönüşüm sürecinde Birleşmiş Milletler (BM), uluslararası barış ve güvenliği tesis etme misyonunu, devlet egemenliği ilkesi ile uluslararası toplumun müdahale sorumluluğu arasındaki dengeyi gözeterek yeniden tanımlamak zorunda kalmıştır. Bu çerçevede, özellikle devlet yapılarını yeniden inşa etmeye ve toplumsal barışı tesis etmeye yönelik kapsamlı görevlerle donatılmış barışı koruma operasyonları, kurumsal yapıların oluşturulması, hukuk sisteminin tesisi ve toplumsal uzlaş mekanizmalarının kurulması gibi hedefleri de içeren bir niteliğe bürünmüştür.

BM barışı koruma operasyonları, bu çerçevede, devletlerin ve diğer süjelerin ortak çıkarlarını koruma, uluslararası barış ve güvenliğin devamı için icra edilen operasyonlardır. Dolayısıyla BM barışı koruma operasyonları, uluslararası barış ve güvenliği korumada iş birliği için en somut örnektir. Olası bir uyuşmazlık durumunda, BM misyonu gerekli gördüğü takdirde diğer aktörler ya da bölgesel örgütler ile beraber çalışarak barışı koruma çabalarında bulunur. Ama bu operasyonların başarısı, uluslararası iş birliğinin niteliği ve yerel dinamiklerin katılımına bağlıdır. Liberal kurumsalcılık perspektifinde BM barışı koruma operasyonları, uluslararası barış ve güvenliğin devamını devletlerin ve uluslararası örgütlerin iş birliğine ne kadar sıcak baktıklarına dayanır. Barışı sağlamak ve koruma operasyonlarında başarılı olabilmek için yerel halk arasında refah ve güvenin artırılması gerekmektedir. Bu kapsamda özellikle devlet içi çatışmaları sona erdirecek antlaşmalar yapılmalıdır. Ayrıca çatışma sonrası barış inşası sürecine önem verilmelidir. Bunun için de taraflar arasında silahsızlandırmayı sağlamak, düzenin yeniden sağlanması, mültecilerin güvenli bir şekilde geri döndürülmesi, güven ortamının sağlanması, kolluk kuvvetlerine eğitim verilmesi, devlet kurumlarının yeniden yapılandırılması, insan haklarını korumak gibi adımların atılması gereklidir.

Bu değişim, özellikle devlet otoritesinin tamamen çöktüğü ya da ciddi biçimde zayıfladığı kriz bölgelerinde yürütülen barışı koruma operasyonlarının doğasını daha da

karmaşık hale getirmiştir. Somali ve Liberya gibi ülkelerde devletin temel işlevlerini yerine getiremediği, güvenlik boşluklarının silahlı gruplar ve dış müdahalelerle doldurulduğu bağlamlarda, BM yalnızca çatışmayı durdurmakla değil, aynı zamanda bir devlet inşa aktörü olarak hareket etmekle de karşı karşıya kalmıştır. Bu tür çok boyutlu operasyonlar, yalnızca askeri güvenliği sağlamakla kalmayıp, sivil idarelerin kurulması, hukuk devleti normlarının tesisi, seçimlerin düzenlenmesi ve toplumsal barış süreçlerinin desteklenmesi gibi kapsamlı sorumlulukları da içermiştir. Dolayısıyla, bu tür operasyonların başarısını değerlendirmek yalnızca sahadaki güvenlik düzeyiyle değil; kurumların işlerliği, uluslararası aktörlerin iş birliği düzeyi ve normatif çerçevenin etkinliği gibi daha geniş bir değerlendirme alanıyla mümkündür. Bu bağlamda, uluslararası kurumların çatışma sonrası süreçlerdeki rolünü açıklama potansiyeline sahip olan liberal kurumsalcılık teorisi, barışı koruma operasyonlarının analizinde önemli bir teorik zemin sunmaktadır. Zira liberal kurumsalcılık, uluslararası ilişkilerde iş birliğinin yalnızca güç dengesiyle değil, kurumların sağladığı bilgi akışı, normatif çerçeve, karşılıklı bağımlılık ve yaptırım gücüyle de sürdürülebileceğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, barışı koruma operasyonlarında kurumların ne ölçüde etkili olduğunu, hangi koşullar altında başarıya ulaşabildiğini anlamak için analitik bir araç sağlamaktadır. Özellikle kriz sonrası dönemlerde devlet kapasitesinin yeniden inşasında kurumların rolünü incelemek açısından liberal kurumsalcılık, normatif ve işlevsel yönleriyle birlikte güçlü bir değerlendirme imkânı sunmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, BM'nin barışı koruma operasyonlarının etkinliğini, Somali ve Liberya örnekleri üzerinden karşılaştırmalı biçimde incelemek ve bu süreçte liberal kurumsalcılık teorisinin açıklayıcılığını test etmektir. Hem Somali hem de Liberya, devlet otoritesinin zayıfladığı veya tamamen çöktüğü iç savaş ortamlarında BM'nin müdahalesine sahne olmuş, fakat farklı sonuçlar üretmiş iki önemli vakadır. Somali'deki BM operasyonları (özellikle UNOSOM I ve UNOSOM II) başarısızlıkla sonuçlanırken, Liberya'daki operasyonlar (özellikle UNMIL) görece daha başarılı olarak değerlendirilmiştir. Bu farklılık, uluslararası kurumların çatışma sonrası toplumlarda barış inşasındaki rollerinin daha derinlemesine analiz edilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu bağlamda, tezde benimsenen kuramsal çerçeve yukarıda da belirtildiği gibi, liberal kurumsalcılık olacaktır. Bu teori, uluslararası iş birliğinin mümkün olduğu

varsayımına dayanmakta ve uluslararası örgütlerin, devletlerin davranışlarını yönlendirecek biçimde kurumsal normlar ve kurallar oluşturabileceğini/oluşturduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, özellikle tekrar eden etkileşimler, bilgi paylaşımı, güven inşası ve şeffaflık mekanizmaları sayesinde devletlerin iş birliğini sürdürebileceklerini savunmaktadır. BM gibi uluslararası örgütler, bu iş birliğini sağlayacak kurumsal altyapıyı sunmaları bakımından temel aktörlerdir.

Bu doğrultuda çalışmanın temel hipotezi: “Uluslararası kurumların desteklediği, normatif ve yapısal mekanizmaların güçlü olduğu durumlarda, BM barışı koruma operasyonlarının daha etkili sonuçlar doğuracağıdır.” Bu temel hipotez, şu üç alt hipotezle desteklenmektedir:

1. Kurumsal kapasitesi zayıf olan devletlerde, uluslararası kurumların sahada yeterli iş birliği zemini oluşturamaması, barışı koruma operasyonlarının başarısını olumsuz etkiler.
2. Bölgesel örgütlerin desteği ve yerel aktörlerle kurulan koordinasyon, BM operasyonlarının başarısında belirleyici rol oynar.
3. Uluslararası toplumun siyasi iradesi ve kaynak taahhüdü, operasyonların uzun vadeli etkilerini belirler.

Bu araştırma, karşılaştırmalı vaka analizi yöntemiyle yürütülecektir. Somali ve Liberya örnekleri, birbirine yakın tarihsel süreçlerde BM müdahalesine maruz kalmış fakat farklı sonuçlar üretmiş iki vaka olarak seçilmiştir. Niteliksel analiz yoluyla, her iki operasyonun öncesi, uygulama süreçleri ve sonuçları karşılaştırılacak; süreç izleme (process tracing) yöntemiyle temel kırılma noktaları tespit edilecektir. Tez, birincil kaynaklar (BM raporları, resmi belgeler) ve ikincil akademik literatür (kitaplar, makaleler) ışığında şekillenecektir.

Tez toplam üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, çalışmanın kuramsal temelini oluşturan liberal kurumsalcılık teorisi ele alınmakta; bu çerçevede teorinin tarihsel gelişimi, temel varsayımları, uluslararası kurumlara ve iş birliğine ilişkin yaklaşımları detaylandırılmakta ve barışı koruma faaliyetleri ile ilişkilendirilebilir yönleri teorik olarak tartışılmaktadır. Ayrıca teorinin sınırları ve eleştirileri de bu bölümde kapsamlı biçimde değerlendirilmektedir.

İkinci bölümde, Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları kurumsal ve normatif bir perspektifle ele alınmakta; bu bağlamda BM’nin barışı koruma faaliyetlerine

ilişkin tarihsel arka planı, yetki çerçevesi, karar alma mekanizmaları, temel ilkeleri ve uygulama biçimleri analiz edilmektedir. Bu bölüm, liberal kurumsalcılık bağlamında BM'nin işlevini değerlendirmeye teorik zemin oluşturmaktadır.

Üçüncü bölümde ise, çalışmanın ampirik kısmı olan Somali ve Liberya örneklerinin karşılaştırmalı analizi yapılmaktadır. Öncelikle her iki ülkedeki BM barışı koruma operasyonlarının tarihsel gelişimi, uygulama biçimleri ve sonuçları ayrı ayrı ele alınmakta; ardından, bu iki vaka liberal kurumsalcı teori çerçevesinde karşılaştırmalı olarak değerlendirilmekte, hipotezlerin testi, teorik bulguların yorumu ve politika önerileri bu kapsamda tartışılmaktadır.

Bu çalışma, uluslararası ilişkiler alanına yönelik anlamlı katkılar sunmayı hedeflemektedir. Kuramsal olarak, liberal kurumsalcılık yaklaşımının özellikle uluslararası kurumların işlevselliği, kuralların istikrarlaştırıcı rolü ve aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkileri üzerinden barışı koruma operasyonlarını nasıl açıklayabileceğini değerlendirmektedir. Bu bağlamda çalışma, kurumların yalnızca teknik değil aynı zamanda normatif araçlar olarak nasıl işlediğine ve iş birliğini nasıl mümkün kıldığına ilişkin literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır. Uygulamalı düzeyde ise Somali ve Liberya örnekleri üzerinden yapılan karşılaştırmalı analiz, BM barışı koruma operasyonlarının sahadaki uygulama biçimlerini ve başarı/başarısızlık nedenlerini irdeleyerek, uluslararası kurumların kriz sonrası barış inşa süreçlerindeki rolünü daha bütüncül biçimde değerlendirmeye imkân tanımaktadır. Çalışma ayrıca, barışı koruma misyonlarının nasıl daha etkili hale getirilebileceğine dair politika önerileri geliştirmesi açısından da pratik bir fayda sağlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

LİBERAL KURUMSALCILIK BAĞLAMINDA BARIŞI KORUMA: ULUSLARARASI KURUMLAR VE İŞ BİRLİĞİ DİNAMİKLERİ

Uluslararası ilişkiler teorileri, tarihsel olarak devletlerin davranışlarını, uluslararası sistemin işleyişini ve savaş-barış gibi temel olguları açıklamaya odaklanmıştır. Disiplinin erken döneminden itibaren, özellikle savaşların önlenebilirliği, iş birliğinin mümkün olup olmadığı ve uluslararası düzenin nasıl sağlanabileceği gibi sorular, teorik yaklaşımlar arasında temel ayrım noktaları olmuştur.¹ Bu bağlamda en güçlü kuramsal geleneklerden biri olan realizm, devletleri rasyonel, çıkar odaklı ve güvenlik kaygısıyla hareket eden aktörler olarak tanımlamaktadır. Realist yaklaşıma göre, anarşik bir uluslararası sistemde güvenlik rekabeti kaçınılmazdır ve iş birliği yalnızca geçici ve araçsal düzeyde mümkündür.²

Ancak özellikle iki dünya savaşı arasındaki dönem ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından yaşanan gelişmeler, realizmin açıklayıcılığını sınırlandırmıştır. Bu durum, liberal gelenek içinden yükselen alternatif kuramsal yaklaşımların önünü açmıştır. Liberalizm, devletlerin sadece güvenlik değil, aynı zamanda ekonomik refah, normatif düzen ve kurumsal yapı gibi faktörlerle de yönlendirildiğini savunarak, iş birliğine daha fazla alan tanımaktadır.³ Ekonomik karşılıklı bağımlılık, demokratik rejimlerin barış eğilimi ve uluslararası örgütlerin yönetimdeki rolü, liberal yaklaşımın ayırt edici unsurlarındandır.

1970'lerden itibaren, hem realizme hem de klasik liberalizme yönelik eleştiriler çerçevesinde daha sistematik bir kuramsal çerçeve olarak liberal kurumsalcılık ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, neorealistlerin sistem düzeyindeki analizini kısmen kabul etmekle birlikte, uluslararası kurumların bu sistem içinde işlevsel ve anlamlı roller

1 Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company, 1979; James E. Dougherty and Robert L. Pfaltzgratt, *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey*, Longman, 5. Edition, 2001.

2 Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: Alfred A. Knopf, 1949, pp.18-32.

3 Joseph Nye and Robert Keohane, *Power and Interdependence*, Fourth Edition, Pearson, 2011 ; Michael W. Doyle, "Liberalism and World Politics," *American Political Science Association*, Vol.80, No.4, December 1986, pp.1156.

oynayabileceğini ileri sürmüştür.⁴ Özellikle bilgi paylaşımı, şeffaflık, izleme mekanizmaları ve norm üretimi gibi araçlarla kurumların, devletler arası iş birliğini mümkün ve sürdürülebilir hale getirebileceği savunulmuştur.⁵

Bu çerçevede, çatışma sonrası toplumların yeniden inşası, kalıcı barışın sağlanması ve zayıf devlet yapılarına dışsal destek sunulması gibi karmaşık süreçlerde uluslararası kurumların rolü daha da belirgin hale gelmiştir. Devlet kapasitesinin zayıf olduğu, çatışmalarla yıpranmış coğrafyalarda – örneğin Afrika'nın belirli bölgelerinde – barışın yeniden tesisi ve korunması, yalnızca askeri önlemlerle değil, aynı zamanda normatif yönlendirmeler ve kurumsal iş birliği mekanizmalarıyla da sağlanabilmektedir.⁶

Bu bağlamda, liberal kurumsalcılık yaklaşımı, barışı koruma operasyonlarının kurumsal arka planını kavramsallaştırmak ve özellikle Somali ile Liberya gibi karmaşık çatışma sonrası ortamlarda uluslararası kurumların rolünü açıklamak açısından önemli bir analiz zemini sunmaktadır. Bu tezin kurumsal temelinin liberal kurumsalcılık üzerine kurulmasının iki temel nedeni vardır:

1. BM'nin kurumsal niteliğine en uygun açıklamayı sunması: BM, uluslararası sistemde devletlerarası iş birliğinin kurumsallaşmış en somut örneğidir. Dolayısıyla bu örgütün eylemleri, kurumların işlevselliğine dayanan bir teoriyle açıklanabilir.

2. Barışı koruma operasyonlarının çok aktörlü ve çok düzeyli yapısına açıklık getirmesi: Özellikle güvenlikten kalkınmaya, norm üretiminden devlet inşasına kadar geniş bir alanı kapsayan barışı koruma faaliyetleri, liberal kurumsalcılığın teorik araçlarıyla bütüncül biçimde analiz edilebilir.

Tez kapsamında, liberal kurumsalcılık mutlak geçerliliği olan bir açıklama değil, koşullu bir kurumsal araç olarak kullanılmakta; özellikle kurumların hangi şartlar altında etkili veya etkisiz olduğunu vaka karşılaştırmaları yoluyla ortaya koymayı amaçlamaktadır.

4 Robert O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University, 1984.

5 Robert Axelrod and Robert O. Keohane, "Achieving Cooperation Under Anarchy: Strategies and Institutions," *World Politics*, Vol.38, No.1, October 1985, pp.237.

6 Paris Roland, *At War's End: Building Peace After Civil Conflict*, Cambridge University Press, 2004 ; M.Barnett and C. Zürcher, "The Peacebuilding Reinforces Weak Statehood," *The Dilemmas of Statebuilding: Confronting the Contradictions of Postwar Peace Operations*, (ed).Roland Paris and Timothy D.Sisk, Routledge, 2009.

1. LIBERAL KURUMSALCILIĞIN DOĞUŞU VE KURAMSAL KONUMLANIŞI

Uluslararası politikada meydana gelen savaş, barış, çatışma, iş birliği gibi olaylar uluslararası ilişkiler teorileri aracılığıyla açıklanmaktadır. Liberalizm de uluslararası ilişkiler alanının ana akım teorilerinden biri olarak birey, özgürlük, mülkiyet, hukukun üstünlüğü, insan hakları, uluslararası örgütler gibi konuları açıklamaya çalışmaktadır.⁷ Liberalizmin tarihsel kökleri 17.yüzyılda Grotian geleneğinde, 18.yüzyıl Aydınlanma geleneğinde, 19.yüzyıl siyasi ve iktisadi liberalizminde ve 20.yüzyıl Woodrow Wilson'un ilkelerinde bulunmaktadır.⁸ Liberalizmin kurucu isimlerinden biri olan John Locke'un (1632-1714) yanı sıra liberal düşüncenin gelişimine siyasi açıdan Jeremy Bentham (1748-1832) ve Immanuel Kant (1724-1804), Richard Cobden (1804-1865) ve Adam Smith (1723-1790) gibi isimlerde iktisadi açıdan katkıda bulunmuşlardır.⁹

Liberalizm, devletlerin aralarındaki ortak sorunları çözmeleri ve iş birliğini artırmaları için uluslararası örgütlerin varlığına önem vermektedir. Liberallere göre, uluslararası örgütler müzakere alanlarıdır. Ortak değerlerin gelişimi, savaş tehlikesinin azaltılması ve düzenin güçlendirilmesi gibi bir dizi olayda örgütler kilit rol oynamaktadır. Ayrıca uluslararası örgütler, uluslararası barış ve güvenliğin tehlikeye düştüğü bir olayda operasyonel faaliyetler yürütmektedirler. Özellikle, barışın inşa edilmesi ve kurumsallaşması açısından Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti'nin (MC) kurulması uluslararası barış ve güvenliğin korunması için önemli bir adımdır. MC'nin kuruluşu liberal geleneğe dair olan umutları artırmıştır. Ne var ki bu örneklerle rağmen liberalizm, uygulamada beklenen başarıyı gösterememiştir.¹⁰ Liberalizmi başarısızlığa iten birkaç sebepten bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına ön ayak olan Amerika Birleşik Devleti'nin üye olmaktan vazgeçmesi, örgüte olan inanırlılığı zedelemiştir. İkincisi, Cemiyetin Japonya'nın Mançurya'ya ve İtalya'nın Habeşistan'a olan saldırılarını engellemede başarısız olmasıdır. Son olarak ise bu saldırılar sonucunda dünyanın topyekûn olarak İkinci Dünya Savaşı'na girmesidir. Tüm

7 Lerna K. Yanık, "Liberalizm: Bir Yazın Değerlendirilmesi," *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 12, Sayı: 46, ss.36.

8 Margaret P.Kans, Karen A.Mingst, *International Organizations The Politics and Process of Global Governance*, Second Edition, USA: Lynne Rienner Publishers, 2010, pp.36.

9 Yanık, a.g.m.,ss.37.

10 Kans and Mingst, a.g.e. pp.37-39.

bu gelişmeler MC'yi başarısızlığa götürmüştür. Dolayısıyla örgütlerin barış ve güvenliğin tesisinde iş birliği çerçevesinde oynayacağı önemli ve olumlu role odaklanan liberalizme olan güven de azalmıştır.¹¹

İkinci Dünya Savaşı sonrasında liberal teorisyenleri umutlandıran önemli bir gelişme yaşanmıştır. Söz konusu gelişme Avrupa entegrasyonunun başlamasıdır. Savaş sonrasında Avrupa'da barışın yeniden tesis edilmesiyle liberal kuramın daha sistematik bir şekle bürünmesi ihtiyacı doğmuştur. David Mitrany (1888-1975), Ernst Haas (1924-2003) ve Karl Deutsch (1912-1993) liberal kurama katkıda bulunan üç isimdir. Bu üç isim, İkinci Dünya Savaşı sonrası entegrasyon ve iş birliği tartışmaları üzerinden liberal kurama dair çalışmalar yapmışlardır. Liberal kuramın metodolojik olarak daha sistematik hale gelmesini sağlamışlardır. Liberal kurumsalcılık Mitrany, Haas ve Deutsch'un çalışmaları sayesinde gelişim göstermiştir.¹²

Özellikle 1970'li yıllara girerken dünyada yaşanan gelişmeler liberal düşüncenin varsayımlarını da etkilemiştir. Söz konusu gelişmeler Avrupa entegrasyonunun sekteye uğraması, Vietnam Savaşı'nın Amerika'nın hem siyasi hegemonyasını hem de ekonomisini sarsmasıdır. Dolayısıyla dünya siyasetinde artık güvenlik kadar iktisadi gelişmelerin de dikkate alınması gerekmiştir.¹³ Dünyada yaşanan bu yeni gelişmeleri yakından takip eden liberal kurumsalcılığın en önemli kurucu figürü Robert O. Keohane bir diğer önemli isim Joseph S. Nye ile birlikte 1970'li yıllarda iki önemli eser yayınlamışlardır. Bu eserler uluslararası ilişkiler alanına ve liberal kurama damgasını vurmuştur. Eserlerden ilki 1972 yılında yayınlanan *Transnational Relations and World Politics (Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti)* diğeri ise 1977 yılında yayınlanan *Power and Interdependence: World Politics in Transition (Güç ve Karşılıklı Bağımlılık: Geçiş Sürecinde Dünya Siyaseti)* isimli eserdir. Power and Interdependence adlı eserle, uluslararası ilişkilerde karşılıklı bağımlılığın önemine vurgu yaparak kuramsal bir paradigma değişiminin önünü açmıştır. Bu eserde öne sürülen “karmaşık karşılıklı bağımlılık” kavramı, sadece askeri ilişkilerle değil, ekonomik ve çevresel süreçlerle de

11 Yanık, a.g.m., ss.39.

12 Kseniya Oksamytna and Carla Monteleone, “Liberal Institutionalism,” *United Nations Peace Operations and International Relations Theory*, ed.Kseniya Oksamytna and John Karlsrud, Manchester University Press, 2020, pp.48.

13 Yanık, a.g.m., ss.42.

tanımlanan çok boyutlu bir dünya düzenine işaret etmektedir.¹⁴ Ayrıca Keohane'ın 1984 yılında yayımladığı *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy* adlı eseri ise liberal kurumsalcılığın kuramsal olgunluk kazandığı dönüm noktasıdır. Bu çalışmada Keohane, hegemonya ortadan kalksa bile uluslararası kurumların iş birliğini sürdürebileceğini ileri sürer ve bu durumu rasyonel seçim teorisi, tekrar eden oyunlar ve kurumsal teşvik mekanizmaları¹⁵ üzerinden açıklamaktadır.¹⁶ 1970'li yıllarla birlikte gelişim gösteren ve uluslararası sistemde devletler arasında iş birliğinin uluslararası kurumlar sayesinde artacağını varsayan liberal kurumsalcılık, özellikle Joseph S. Nye ve Robert O. Keohane tarafından ele alınmıştır.¹⁷

Liberal kurumsalcılık, 20. yüzyılın son çeyreğinde uluslararası ilişkiler teorisinde yaşanan kuramsal dönüşümlerin bir ürünü olarak doğmuştur. Teorinin ortaya çıkışı, özellikle 1970'li yıllarda yaşanan küresel ekonomik krizler, uluslararası iş birliği, kurumlarının artan etkisi ve klasik realizmin açıklamada yetersiz kalması gibi etkenlerle hız kazanmıştır. Bu dönemde devletlerin sadece askeri güvenlik değil, aynı zamanda ekonomik karşılıklı bağımlılık, ticaret, çevresel sorunlar gibi alanlarda da iş birliğine yöneldiği gözlemlenmiş; bu eğilim, yeni bir kuramsal açıklama ihtiyacını doğurmuştur.¹⁸ Liberal kurumsalcılık zamanla rejim teorisi, oyun teorisi, kurumsal ekonomi ve rasyonel seçim teorisi gibi disiplinlerle etkileşime girerek teorik derinliğini artırmıştır. Bu gelişmeler, kuramın sadece normatif değil, aynı zamanda davranışsal ve teknik bir yönelim kazanmasını da sağlamıştır.¹⁹

14 Nye and Keohane, a.g.e., pp.bkz.

15 Rasyonel seçim teorisi, tekrar eden oyunlar ve kurumsal teşvik mekanizmaları genel olarak aktörlerin davranışlarını açıklamak, iş birliğini analiz etmek ve uluslararası örgütlerin işleyişini analiz etmek amacıyla kullanılmaktadır. Adam Smith tarafından temel ilkeleri ilk kez ortaya atılan rasyonel seçim teorisi, uluslararası aktörlerin (devlet, birey, örgüt...) çıkarlarını düşünerek rasyonel kararlar verdiklerini varsaymaktadır. Tekrar eden oyunlar, devletler arası ilişkilerin tekrar ettiğini ve bu durumun iş birliği yapma olasılığını artırdığını varsaymaktadır. Kurumsal teşvik mekanizmaları ise uluslararası örgütlerin devletler davranışlarına yönelik belirli ceza ve ödül sistemleri uygulamaktadır. Akhilesh Ganti, Rational Choice Theory, <https://www.investopedia.com/terms/r/rational-choice-theory.asp>, Erişim Tarihi:05.07.2025; Robert O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University, 1984.

16 Keohane, a.g.e., pp.bkz.

17 Robert Keohane, "Neoliberal Institutionalism," *Security Studies: A Reader*, ed. Christopher W. Hughes and Lai Yew Meng, London Routledge, 2011, pp.158.

18 Nye and Keohane, a.g.e., pp.bkz.

19 S. D. Krasner, *International Regimes*, Cornell University Press, 1983; Lisa L. Martin and Beth A. Simmons, *Theories and Empirical Studies of International Institutions*, *International Organizations*, 52 (4), 1998, pp. 737.

Liberal kurumsalcılık, doğrudan (neo)realizmin karşısında şekillenmiş bir yaklaşımdır. Kenneth Waltz'un 1979'da yayımladığı *Theory of International Politics (Uluslararası Politika Teorisi)* adlı eseriyle sistematik bir çerçeve kazanan neorealizm, uluslararası sistemin anarşik doğasına vurgu yaparak devletlerin güvenlik ve güç maksimizasyonu arayışında olduğu savını temellendirmiştir.²⁰ Ancak bu yaklaşım, özellikle 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizler, OPEC petrol ambargosu, Bretton Woods sisteminin çöküşü ve küresel ekonomik kurumların öne çıkışı gibi gelişmeleri açıklamakta yetersiz kalmıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan liberal kurumsalcılık, bir yandan Waltz'ın yapısal sistem analizinden ve rasyonel aktör varsayımından etkilenirken, öte yandan devletler arası iş birliğinin nasıl mümkün olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Liberal kurumsalcılığın temel çıkış noktası, uluslararası sistem anarşik olsa dahi, kurumlar aracılığıyla istikrarlı iş birliği biçimlerinin oluşabileceği ve sürdürülebileceği düşüncesidir.²¹

Liberal kurumsalcılık, klasik realizmden farklı olarak, uluslararası ilişkilerde yalnızca güç dağılımını değil, aynı zamanda kurumsal yapıların, kurallı davranışların ve bilgi akışının da belirleyici olabileceğini savunur. Ancak bu yaklaşım, realizmin bazı temel varsayımlarını bütünüyle reddetmez. Özellikle devletin birincil aktör olduğu, uluslararası sistemin anarşik yapısı, çıkar maksimizasyonu ve rasyonel davranış gibi noktalar liberal kurumsalcılıkla örtüşmektedir.²² Bu açıdan bakıldığında, liberal kurumsalcılık realizmin “negatif barış” (yani savaşızsızlık) anlayışına karşılık, “kurumsal barış”²³ modelini savunur. Ayrıca, klasik liberalizmin insan doğasına ve ilerlemeye olan iyimser yaklaşımına kıyasla, daha rasyonalist, daha teknokratik ve daha davranışsalcı bir çizgi izler. Teorinin bu özellikleri, onu neo-neo sentezi olarak da adlandırılan realizm-

20 Waltz, a.g.e., pp.bkz.

21 Keohane, a.g.e., pp.bkz.

22 Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 9. Baskı, Bursa: Aktüel Yayınevi, 2018, s.230.

23 Negatif barış tanımı, “*şiddetin veya şiddet korkusunun yokluğu*” olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede negatif barış devletler arasında ya da devlet toprakları içeresinde savaş ya da şiddetli çatışma olmadığı durumları tanımlamaktadır. Kurumsal barış, barışın sürdürülebilir şekilde tesis edilebilmesi için gerekli kurumların, hukuki düzenlemelerin, yönetim mekanizmalarının ve toplumsal yapının oluşturulmasını ifade eder. Sadece çatışmanın bitmesi değil aynı zamanda çatışmanın kökenindeki yapısal sorunların çözülmesi ve toplumun yeniden inşasıyla ilgilenir. Defining the Concept of Peace: Positive and Negative Peace, <https://www.visionofhumanity.org/defining-the-concept-of-peace/> Erişim Tarihi:05.07.2025.

liberalizm etkileşimi çerçevesinde konumlandırır.²⁴ Bu sentez içinde liberal kurumsalcılık ile neorealizm arasında en temel fark, iş birliği konusundaki yaklaşımdır. Waltz ve Grieco gibi realistlere göre, devletler göreceli kazançlar üzerinden hareket ettikleri için kalıcı iş birliği mümkün değildir.²⁵ Keohane ise kurumların bilgi sağlama, yükümlülükleri şeffaflaştırma ve uzun vadeli çıkarları maksimize etme kapasitesi sayesinde iş birliğinin sürdürülebileceğini savunur.

Liberal kurumsalcılık, devletler ve kurumlar arasındaki ilişkiyi realistler gibi sıfır toplamı olarak görmez. Teoriye göre, devletlerin sahip olduğu güç de önemsiz değildir. Tersine, devletler kurum inşasında kendi çıkarlarını göz önünde bulundurmaktadır.²⁶ Bu teori, devletleri rasyonel aktör olarak görmektedir. Devletler iş birliği sayesinde mutlak kazançlarını artırmaya çalışır ve diğer devletlerin elde edeceği göreceli kazançlarla da pek ilgilenmezler.²⁷ Dolayısıyla liberal kurumsalcı teorinin kazanç hesabı realistlerden farklıdır. Liberal kurumsalcılar, göreceli kazanca (*relative gains*) değil, mutlak kazanca (*absolute gains*) yoğunlaşırlar. Özellikle uluslararası politikada eşit güce sahip devletler mutlak kazançlarını artırmak istediklerinde kurumların varlığı önem kazanmaktadır.²⁸ Mutlak kazanç peşinde olan liberal kurumsalcılar, rakiplerinin aksine kendi kazançlarının maksimizasyonu ile ilgilenmektedirler. Öte taraftan realistler ise, göreceli kazanç ile ilgilenmektedir. Realist kurama göre, “*göreceli kazanç mutlak kazançtan daha önemlidir.*” Realistler uluslararası siyaset anarşisinde, rakip tarafın kazancı onların kayıpları anlamına gelmektedir. Bu fikir de onların devletler arasında iş birliğine uzak durmalarına neden olmaktadır.²⁹ Her iki kuramın da kazanç mantığına farklı yaklaşımları onların uluslararası çatışmaya ve iş birliğine dair farklı beklentilere girmelerine yol açmaktadır. Uluslararası politikada göreceli kazanca önem veren bir devletin nihai amacı anarşi ortamında hayatta kalma mücadelesidir. Bu bakımdan realistler iş birliğinden de uzak durmaktadır. Liberal

24 D. A. Baldwin, “Neoliberalism, Neorealism and World Politics,” *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, (ed.), D. A. Baldwin, Columbia University Press, 1993.

25 J. M. Grieco, “Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism,” *International Organization*, 42(3), 1988.

26 Oksamytna and Monteleone, a.g.e., pp.51.

27 Mohammed Nuruzzaman, “Liberal Institutionalism and International Cooperation after 11 September 2001,” *International Studies*, 45(3), 2008, pp.195.

28 Nuruzzaman, a.g.m., pp.196.

29 Robert Powell, “Absolute and Relative Gains in International Relations,” *The American Political Science Review*, Vol.85, No.4, 1991, pp.1303.

kurumsalcılar ise göreceli kazanç fikrinin iş birliğini engellediği argümanına karşı çıkmaktadır. Uluslararası iş birliğine önem veren liberal kurumsalcılar, anarşinin yarattığı olumsuzluktan kurtulmak için beraber hareket edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bunun içinde uluslararası örgütler sayesinde devletler göreceli kazanç endişesinden kurtulabilir.

Kuram, 1990’lardan sonra barış inşası, yönetim, insan hakları gibi alanlarda da kullanılmaya başlamış; özellikle BM, Avrupa Birliği ve Dünya Bankası gibi örgütlerin rolünü anlamak için işlevsel bir araç sunmuştur. Bu bağlamda, liberal kurumsalcılık yalnızca iş birliğinin nedenlerini değil, kurumların davranış biçimlerini ve normatif etkilerini analiz etme yetkinliği de kazanmıştır. Küresel anlamda hemen her konuda devletler arasında artan karşılıklı bağımlılıktan söz etmek mümkündür. Bu karşılıklı bağımlılık ise devletleri kendi ulusal çıkarları doğrultusunda iş birliği yapmaya yöneltmektedir. Liberal kurumsalcılara göre, uluslararası örgütler sayesinde iş birliğini yürütmek daha kolaydır. Teorinin savunucuları güç ve çatışma konusunda oldukça naif fikirlere sahiptirler. Liberal kurumsalcılar uluslararası iş birliğinin başarısını uluslararası örgütlere bağlamaktadır. Ama unutulmaması gereken bir nokta vardır ki, bazı devletler ulusal çıkarlarını maksimize etmek için kurumlara üye olmaktadır. Dahası kurum içerisindeki güçlü konumundan dolayı uluslararası politikayı kendi fikirleri doğrultusunda etkileyebilmektedirler. Devletler ulusal güvenliklerine karşı bir tehdit hissettikleri zaman var olan barış ortamının savaş ortamına dönüşmesi de olasıdır.

2. LİBERAL KURUMSALCILIĞIN TEMEL VARSAYIMLARI

Liberal kurumsalcılık, uluslararası sistemin anarşik doğasına rağmen, iş birliğinin hem mümkün hem de sürdürülebilir olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, realist paradigmanın güç dengesi ve çıkar maksimizasyonu öncelikli analizine karşı, kurumların davranışları yönlendirme kapasitesine vurgu yapar. Özellikle devletlerarası ilişkilerde karşılıklı bağımlılığın derinleştiği, çok taraflı normların kurumsallaştığı ve küresel sorunların ulusal sınırları aştığı bir dönemde, liberal kurumsalcılık, aktörlerin davranış kalıplarını anlamak için açıklayıcı ve çözümleyici bir çerçeve sunmaktadır.³⁰ Bu teori,

30 Keohane, a.g.e., pp.bkz.

sadece devletlerin değil, uluslararası örgütlerin ve normatif yapıların da uluslararası ilişkilerde belirleyici rol oynadığı bir düzenin varlığını kabul etmektedir. Bu yönüyle barışı koruma operasyonları gibi çok aktörlü süreçlerde liberal kurumsalcılık, müdahalelerin meşruiyeti, etkinliği ve sürdürülebilirliği açısından önemli teorik araçlar sağlamaktadır.³¹

Uluslararası ilişkiler disiplininde yirminci yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan liberal kurumsalcılık, klasik realizmin güç ve çıkar odaklı anlayışına karşı çıkmıştır. Bu teori devletlerin iş birliği yapabileceğini ve uluslararası kurumların bu iş birliğini teşvik edeceğini savunmaktadır. Liberal kurumsalcılık, uluslararası iş birliğinin sürekliliğini ve yapısal dayanıklılığını açıklamak için bazı temel varsayımlar üzerine inşa edilmiştir. Bu varsayımlar, devletlerin rasyonel aktörler olduğu, uluslararası kurumların işlevsel yapılarla bu aktörleri yönlendirdiği ve iş birliğini mümkün kıldığı kabulüne dayanır. Liberal kurumsalcılık yalnızca normatif bir teori değildir; aynı zamanda kurumsal tasarım, karşılıklı bağımlılık, bilgi akışı ve aktör davranışları üzerinde açıklayıcı güce sahip, ampirik olarak da test edilebilir bir teoridir.³²

Aşağıda yer alan beş temel yapıtaşı, liberal kurumsalcılığın kavramsal altyapısını oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda bu çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde ele alınacak olan Somali ve Liberya örneklerinde BM'nin barışı koruma operasyonlarının ne ölçüde başarılı ya da başarısız olduğunu anlamamız açısından da analitik zemin sunar. Liberal kurumsalcılık, devletlerin bilgi paylaşımı ve şeffaflık mekanizmaları yoluyla güven tesis edebileceğini vurgulamaktadır. Uluslararası kurumlar yalnızca iş birliğini teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda hesap verebilirlik ve normların kurumsallaşması yoluyla aktörlerin davranışlarını düzenlemektedir. Karmaşık karşılıklı bağımlılık ve artan aktör çeşitliliği bu kurumsal çerçevede önemli bir yere sahiptir. Zira devlet dışı aktörler, çok taraflı kurumlar ve uluslararası normlar küresel iş birliği dinamiklerini dönüştüren temel unsurlardır. Bu bağlamda belirsizliğin azaltılması, bilgi paylaşımı, şeffaflık, iş birliği mekanizmaları ve normların yaygınlaşması gibi başlıklar, liberal kurumsalcılığın

31 G.J. Ikenberry, *After Victory: Institutions, Strategic Restraint and the Rebuilding of Order After Major Wars*, Princeton University Press, 2001; M. Barnett and M. Finnemore, *Rules for the World: International Organizations in Global Politics*, Cornell University Press, 2004.

32 Keohane, a.g.e., pp.bkz.

uluslararası ilişkilerde barış ve istikrarın sağlanabileceği yönündeki varsayımlarının anlaşılması açısından kritik bir öneme sahiptir.

2.1. Belirsizliğin Azaltılması ve Bilgi Paylaşımı

Uluslararası ilişkilerde karşılıklı güvensizlik ve belirsizlik, devletlerin iş birliğinden kaçınmalarına neden olan en temel sorunlardan biridir. Liberal kurumsalcılar, belirsizlik ortamının azaltılmasının, devletlerarası iş birliği için bir ön koşul olduğunu savunurlar. Bu noktada, uluslararası kurumların en temel işlevlerinden biri taraflar arasında bilgi akışını kolaylaştırmak ve niyetlerin daha öngörülebilir hale gelmesini sağlamak olarak tanımlanmaktadır.³³

Robert Keohane, “After Hegemony” adlı eserinde bilgi paylaşımının sadece teknik bir işlev olmadığını, aynı zamanda güven inşası sürecinin temel yapı taşlarından biri olduğunu ileri sürmektedir. Uluslararası kurumlar; raporlama yükümlülükleri, gözlem misyonları, veri paylaşımı ve tarafsız uzman değerlendirmeleri yoluyla aktörlerin davranışlarının daha öngörülebilir hale gelmesine katkı sunmaktadır.³⁴ 1990’ların başındaki Yugoslavya iç savaşları sırasında, BM ve NATO koordinasyonu ile kurulan çok taraflı bilgi paylaşım sistemleri, sahadaki askeri ve insani aktörlerin faaliyetlerini senkronize etmeye yardımcı olmuş, tarafların niyetlerinin daha şeffaf biçimde algılanmasını sağlamıştır. Özellikle 1995 yılında imzalanan Dayton Barış Anlaşması’na giden süreçte ve sonrasında uluslararası kurumların rolü (örneğin BM Yüksek Temsilciliği gibi) sadece gözlemcilik değil, bilgi üreten ve paylaşan merkezler olarak da ön plana çıkmıştır.³⁵ Bu sayede, savaşan taraflar arasında iletişim kanalları oluşturulmuş ve belirsizlik ortamı kısmen de olsa giderilebilmiştir. Bu örnek, liberal kurumsalcıların vurguladığı üzere, uluslararası örgütlerin bilgi paylaşımı yoluyla güvensizliği azaltarak barış süreçlerine katkı sunabileceğini somut biçimde ortaya koymaktadır.

Bu yaklaşım, özellikle Somali gibi devlet yapısının tamamen çöktüğü ve farklı aktörlerin çok katmanlı çatışmalar yürüttüğü bir ortamda büyük önem taşır. Üçüncü bölümde üzerinde ayrıntılı olarak değinileceği üzere BM, Somali’nin barışı koruma

³³ Axelrod and Keohane, a.g.e., pp. bkz.

³⁴ Keohane, a.g.e., pp.bkz.

³⁵ M. Fischer, “Economic Reform, Political Transformation and Wat to Peace Tranition”, *Building Peace in the Absence of States: Challenging the State as a Source of Order in Post- Conflict Societies*, (ed.), Martina Fischer and Beatrix Schmelzle, Berghof Handbook Dialogue Series, No. 6, pp. 441.

misyonlarında (UNOSOM I, UNOSOM II) karşılaştığı en temel sorunlarından biri, silahlı aktörlerin niyetlerinin tam olarak anlaşılamaması, yerel dinamiklerin şeffaf olmaması ve bilgi eksikliğidir.³⁶ Oysa Liberya’da 2003 sonrası dönemde UNMIL tarafından yürütülen operasyonlar, kapsamlı saha analizleri, yerel güç yapılarına dair haritalandırmalar ve sivil toplumdan alınan veri akışı ile daha başarılı olmuştur. Bu da göstermektedir ki, bilgiye erişim kapasitesi, kurumların başarısını doğrudan etkileyen bir değişkendir. Bununla birlikte, bilgi paylaşımının sadece teknik değil, aynı zamanda politik bir süreç olduğu da unutulmamalıdır. Uluslararası kurumlar, hangi bilgiyi toplayacakları, nasıl paylaşacakları ve kiminle paylaşacakları konusunda tercih yaparlar. Bu tercihler, bazen taraflardan birinin lehine sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle, bilginin niteliği kadar, nasıl çerçevelendiği ve aktarıldığı da önemlidir.³⁷

Tüm bu varsayımlar uluslararası ilişkilerde iş birliğini mümkün kılan liberal kurumsalcılık açısından bunun gerçekleşmesi için belirsizliğin azaltılması ve bilgi paylaşımını ön planda tutmasına dayanmaktadır. Anarşik bir uluslararası sistemde devletler, diğer aktörlerin niyetlerinden emin olamadıkları için genel olarak temkinli davranmaktadır. Böyle bir ortam güven eksikliği yaratmakta ve uluslararası iş birliğini zorlaştırmaktadır.

2.2. Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik

Liberal kurumsalcılığın temel savlarından biri, uluslararası iş birliğinin kalıcı hale gelebilmesi için taraflar arasındaki şeffaflık düzeyinin artması ve hesap verebilirlik mekanizmalarının işletilmesi gerektiğidir. Kurumlar, sadece bilgiyi paylaşmakla kalmaz, aynı zamanda tarafların davranışlarını izleyerek, bu davranışları kamuoyuna açık hale getirmektedir. Bu şeffaflık, aktörlerin gelecekteki davranışlarını öngörülebilir kılarken; hesap verebilirlik ise, normlara uymayan davranışların maliyetini artırarak caydırıcı bir etki yaratmaktadır. Böylece devletlerin anlaşmaları ihlal edip etmediği, uluslararası sistemdeki aktörlerin niyetleri hakkında daha net bilgi elde edilebilir ve olası iş birliği potansiyelleri hakkında daha sağlıklı değerlendirme de bulunabilir.³⁸

36 William J. Durch, *UN Peacekeeping, American Policy, and the Uncivil Wars of the 1990s*, New York: St. Martin’s Press, 1996.

37 Barnett and Finnemore, a.g.e., pp.bkz.

38 Keohane, a.g.e., pp.bkz. ; Kenneth W. Abbott and Duncan Snidal, “Why States Act Through Formal International Organizations,” *Sage Publications*, 42(3), 1998, pp.12.

BM gibi uluslararası kurumlar, bu fonksiyonları kurumsal tasarımları aracılığıyla yerine getirmektedir. BM barışı koruma operasyonları içinde şeffaflık, operasyonel raporlamalar, gözlem misyonlarının bulguları ve çatışma taraflarının davranışlarını belgeleyen denetim mekanizmaları aracılığıyla sağlanmaktadır. Örneğin, Office of Internal Oversight Services (OIOS) tarafından Temmuz 2020 - Ağustos 2023 sürecinde yapılan denetim; BM Güney Sudan Misyonunun (UNMISS), “yetki devri (delegation of authority)” portalı üzerinden karar alma süreçlerini sistematik olarak takip ettiğini ve şeffaf bir şekilde belgelediğini ortaya koymuştur. Rapor, alt görev devrinin hem programatik faaliyetlerle uyum içinde olduğunu, hem de sürecin portal üzerinden sistematik biçimde kaydedilip izlenebildiğini belirtmiştir. Bu durum, karar mekanizmalarının hesap verebilirliğini artırarak misyon içi güveni pekiştirmiştir.³⁹ Yine OIOS’un 2015 tarihli “Conduct and Discipline” denetimi, BM Fildişi Sahili Operasyonunun (UNOCI), personel disiplinini düzenleyen mekanizmalarını sistemli hale getirdiğini doğrulamıştır. Misconduct Tracking System (MTS) üzerinden vakalar izlenmiş, disiplin süreçleri belgelenmiş ve halka açık bilgi stratejileri geliştirilmiştir. Örneğin, cinsel sömürü vakalarındaki prosedürler hem sistemli bir şekilde izlenmiş hem de görev fonksiyonuyla ilişkilendirilerek raporlanmıştır. Bu adımlar, misyon aktivitelerinin şeffaflığını artırmış ve görev personelinin olumsuz davranışlarından kaynaklı maliyetlerin yükseltilerek hesap verebilirliği güçlendirmiştir. Barışı koruma operasyonlarında bu hesap verebilirlik sistemlerinin zayıf kaldığı görülmüştür. Ayrıca çok sayıda ihlal belgelenmiş, fakat tarafların bu ihlaller karşısında yaptırıma uğraması, BM’nin bu fonksiyonunu etkisiz kılmıştır.⁴⁰ Buna karşılık bazı operasyonlarda ise sivillerin korunması ve seçim güvenliği gibi konularda daha fazla denetim mekanizması işletmiş, bu da kamuoyunda meşruluk ve hesap verebilirlik algısını artırmıştır.⁴¹

39 Office of Internal Oversight Services, Internal Audit Division Report 2015/127: Audit of Conduct and Discipline in the United Nations Operation in Côte d’Ivoire (UNOCI), s. 3–4, 30 June 2015.

40 Paul D. Williams, Peace Operations in Africa: Lessons Learned Since 2000, *Africa Center for Strategic Studies*, 2013.

41 John Karlsrud, “The UN at War: Examining the Consequences of Peace-Enforcement Mandates for the UN Peacekeeping Operations in the CAR, the DRC and Mali,” *Third World Quarterly*, 36:1, 2015, pp.49.

2.3. İş Birliği Tecrübesi ve Güvence Mekanizmaları

Liberal kurumsalcılığa göre, iş birliğinin tekrarlanabilir olması, taraflar arasındaki güvenin gelişmesi için zorunludur. Tekrarlayan etkileşimler, aktörlerin birbirlerinin davranışlarını anlamasını ve buna göre strateji belirlemesini kolaylaştırır.⁴² Bu tekrarlayan deneyim, "güvence mekanizmaları" olarak adlandırılan kurumsal öğeler aracılığıyla daha da kurumsallaşır.

Liberal kurumsalcılık teorisinin temel endişesi, devletler ve uluslararası sistemdeki diğer süjeler arasındaki iş birliğinin nasıl sürdürüleceğidir. Uluslararası sistemdeki süjeler arasında uluslararası iş birliğini sürdürme bir devletin davranışlarını bir başka devletin gerçek ya da olası tercihlerine göre düzenlediği takdirde ortaya çıkmaktadır.⁴³ Şöyle ki, bir süjenin faaliyetleri bir başka süjeyi de etkilemektedir. Kolektif ve barışçıl eylemler hem uluslararası ilişkiler çalışmalarında hem de uluslararası toplumda arzu edilmektedir. Ama anarşik bir ortamda bu arzuları yerine getirebilmek tarihteki örneklerde de görüleceği üzere pek mümkün olmamıştır. Bu bakımdan liberal kurumsalcılar anarşinin yarattığı korku ve şüphe ortamında uluslararası iş birliğini sağlamanın zor olacağını dile getiren realizm ile aynı düşünceyi paylaşıp da yirminci yüzyılda ortaya çıkan bazı gelişmeler sayesinde iş birliğini diğer yüzyıllara göre daha mümkün görmektedir. Çünkü devletler kendi istekleri ile bir araya gelip, BM ya da IMF gibi uluslararası örgütleri kurmuşlardır.⁴⁴ Uluslararası örgütlere ve uluslararası hukuk normlarına önem verilmesi uluslararası toplumda iş birliğini sağlama noktasında gereklidir. Aynı şekilde çok taraflı diplomasi de iş birliğinin devamı için gerekli bir diğer etkidir.⁴⁵

Tüm bu varsayımları dikkate alan liberal kurumsalcılar, “*anarşi devletlerin iş birliği yapma isteğini kısıtlasa bile, devletlerin yine de birlikte çalışabileceğini ve bunu özellikle uluslararası kurumların yardımıyla yapılabileceğini*” savunmuşlardır. Liberal kurumsalcılık, iş birliğini kolaylaştırmada ulusal ve uluslararası örgütlerin rolüne dikkat çekmişlerdir. Dahası, devletlerin mutlak kazançlarını arttırma güdüsü onların iş birliğine

42 Robert Axelrod, *The Evolution of Cooperation*, New York: Basic Books, 1984.

43 Jennifer Sterling-Folger, “Neoliberalism,” *International Relations Theories-Discipline and Diversity*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith, Oxford University Press, pp.115.

44 Pınar İşgören, “Geçmişten Günümüze Liberalizm Teorisi,” *Uluslararası İlişkilerde Teoriler ve Yaklaşımlar*, der. Nihal Kırpınar Özsoy, Ankara: Astana Yayınları, 2022, ss.55.

45 Göktürk Tüysüzöğlu, “Çatışma ve İş Birliği Dikotomisi Bağlamında Balkanlar’ın Siyasal Görünümü,” *Avrasya Etütleri*, Sayı: 42, 2012, ss.94.

yaklaşımlarını olumlu yönde etkilemektedir. Dolayısıyla liberal kurumsalcılar için iş birliği, istisnai bir durum olmaktan ziyade yaygın olarak görülen bir durumdur. Bu bakımdan devletler, kurumlar vasıtasıyla kolektif eylem sorunlarını uluslararası örgüt vasıtasıyla çözebilmektedir.⁴⁶

BM bu noktada, daha önceki operasyonlardan elde edilen deneyimleri sonraki misyonların tasarımına entegre ederek bu tecrübe aktarımını sağlamaktadır. Ancak Somali örneğinde, UNOSOM II misyonu daha önceki barış inşa girişimlerinden öğrenilen dersleri operasyonlara yeterince entegre edememiş, güvence mekanizmaları oluşturulmamıştır.⁴⁷ Liberya’da ise, UNMIL misyonu, DDRR (silahsızlandırma, demobilizasyon ve yeniden entegrasyon- Disarmament, Demobilisation, Rehabilitation and Reintegration Agreement) süreçleri ve seçim güvenliği gibi alanlarda daha kurumsal adımlar atılmıştır.⁴⁸

Sierra Leone’de yürütülen UNAMSIL (United Nations Mission in Sierra Leone) görevi, kurumsal tecrübe aktarımının somut bir örneği olarak öne çıkar. 1999 yılında başlatılan bu misyon, daha önceki başarısız girişimlerden edinilen derslerle şekillendirilmiş; özellikle komuta yapısının netleştirilmesi, kuvvet katkılarının zamanında sağlanması, yerel aktörlerle daha güçlü iletişim kurulması gibi hususlar özenle planlanmıştır. Ayrıca, UNAMSIL görevi kapsamında demobilizasyon, silahsızlandırma ve yeniden entegrasyon (DDR) programlarının etkin biçimde yürütülmesi, bu tecrübelerin daha sonra Liberya, Fildişi Sahili ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi sahalarda uygulamaya konulmasına imkân vermiştir. Sierra Leone örneği, BM’in yalnızca normatif değil, aynı zamanda pratik bir öğrenme ve uyarlama kapasitesine de sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.⁴⁹

Uluslararası iş birliğinin önündeki engeller nelerdir? diye sorulduğunda bunun birkaç sebebi sayılabilir. İlk olarak, devletler arasında doğru bir bilgi akışının sağlanması

46 Kans and Mingst, a.g.e., pp.39.

47 Durch, a.g.e., pp.bkz.

48 Thomas Jaye, “Transitional Justice and DDR: The Case of Liberia,” *ICTJ*, Research Unit, June 2009, pp.1.

49 William J. Durch, *Twenty-First-Century Peace Operations*, United States Institute of Peace Press, 2006, pp. 311-372; Alex J. Bellamy, D. Paul, Stuart Griffin, *Understanding Peacekeeping*, Polity Press, 2010, pp. 209-217; Virginia Fortna, *Does Peacekeeping Work? Shaping Belligerents’ Choices after Civil War*, Princeton University Press, 2008, pp. 119-121.

gerekmektedir. Çünkü söz konusu devletler arasında sağlıklı bir iş birliğinden söz edebilmek için aralarındaki bilgi akışının da güvenilir olması önemlidir. Karşı tarafın hile yoluna başvuracağı endişesi hakim olabilir.⁵⁰ İkincisi, liberal kurumsalcılar iş birliği önündeki bir engel olarak anarşiyi görmektedir. Fakat anarşiyi iş birliğini tamamen engelleyen bir durum olarak görmezler. Devletler arasındaki iş birliği eksikliği, devletlerin birbirlerine duydukları güvensizlikten ve bazı devletlerin iş birliği sürecinde hile yapabilecekleri endişesinden kaynaklanmaktadır. Liberal kurumsalcılar her ne kadar anarşiyi iş birliği önündeki engel olarak görseler de çözümü için öneride de bulunmuşlardır. Onlara göre, devletler arasındaki karşılıklı çıkar algılamaları uluslararası örgütleri kurmuştur. Çünkü örgütler devletler arasındaki karşılıklı güveni artırır ve hileye başvurmayı engeller ya da kontrol altında tutar. Uluslararası örgütler etkili bir uluslararası iş birliğinin oluşmasını teşvik eder.⁵¹ Ayrıca devletler kurumlar sayesinde düzenli olarak bilgi alışverişinde bulunabilir. Kurumlar, devletlere istikrarlı müzakere yapabilecekleri bir forum sağlayabilir. Kurumlar aracılığıyla devletler arasındaki etkileşim canlı kalmaktadır. Söz konusu böyle bir etkileşim anarşik bir ortamda bile iş birliğini artırmaktadır. Kurum içerisindeki karar vericiler birbirlerinin tercihleri hakkında bilgi sahibi olurlar ve hile yoluna gitmezler.⁵²

Uluslararası iş birliğini engelleyen üçüncü sebep ise güvenlik ikilemidir. Özellikle devletler arasında güç kullanma tehdidi düşükse ya da savaşın maliyeti gücün kullanımını caydırdığında uluslararası iş birliği daha iyi işler. Yani, devletler kendilerini güvende hissettiklerinde iş birliği yaparlar. Tersine, gücün eşit dağılmadığı savaş, çatışma ve saldırı durumlarında, devletler uluslararası iş birliğine sıcak bakmazlar. Devletler arasında yoğun bir güvenlik rekabetinin olduğu şiddet ve savaş durumlarında uluslararası iş birliğinden söz edilemez.⁵³ Güvenlik konularında iş birliği oluşturma açısından, ortak kazanımların olması ya da ortak kayıpların önlenmesi noktası dikkate alınması gereken bir husustur.⁵⁴ İş birliğinin taraflarından biri daha az kayba uğrarsa diğer tarafın hile yapması olasıdır. Ayrıca silahlanmaya taraflardan biri daha fazla ağırlık verirse yine karşı

50 Folker, a.g.e. pp.118.

51 Nuruzzaman, a.g.m., pp.195.

52 Oksamytna and Monteleone, a.g.e., pp.50.

53 Nuruzzaman, a.g.m., pp.197.

54 Charles Lipson, "International Cooperation in Economic and Security Affairs," *World Politics*, 37, 1984, pp.13.

taraf kendi güvenliğine karşı bir tehdit algılamasına gidebilir. Taraflar arasındaki istikrarlı düzeyde başlayan iş birliği karşılıksız iş birliğine doğru evrilebilir.

Uluslararası politikada iş birliğini engelleyen unsurların yanı sıra istikrarlı bir iş birliğini sağlamanın da temel hayati unsurlarından bahsetmek mümkündür. Bu hayati unsurlar, uluslararası iş birliğinin oluşturulmasındaki temel noktaları vurgulamaktadır. İlk olarak, iş birliği yapacak olan aktörlerin alacakları kararların tek taraflı olmadığını ve birbirlerine bağımlı olduklarını kavramaları gerekmektedir. Karşılıklı bağımlılıkta aktörlerin ortak çıkar etrafında birleşmeleri gerekir. İş birliği, taraflardan sadece birine fayda sağlayacak olursa diğer tarafın iş birliğinden vazgeçmesi mümkündür. Bu durum da iş birliğini sekteye uğratır. İkinci nokta ise aktörlerin birbirlerinin kararlarını zamanında izleme ve tepki verebilme kapasitesidir. Aktörler arasında karşılıklı bir güven duygusunun yaratılması önemlidir. Üçüncü husus, çıkar algılamalarının uzun vadede devam ettirilmesidir. İş birliğinin uzun vadede devamı için aktörlerin elde edeceği kazançları hakkında bilgi sahibi olmaları gerekir.⁵⁵

Özetlemek gerekirse, liberal kurumsalcılık, uluslararası ilişkiler disiplinde iş birliğini geliştirmek için çalışmalar yürütmektedir. Bu teori, iş birliğinin uluslararası örgütler sayesinde yapılabileceğini savunmaktadır. Çünkü liberal kurumsalcı teorisyenler uluslararası örgütlerin devletleri ortak kurallar ve normlar aracılığıyla bir araya getirdiğini ve bu sayede de devletler arasındaki belirsizlik durumunu azalttığını savunur. Ayrıca bu teoriye göre uluslararası örgütler, bilgi paylaşımı sağlayarak ve şeffaflığı artırarak yanlış algılamaları ortadan kaldırır. Bunun sonucunda da güvensizlik temelli çatışmalar azalır. Liberal kurumsalcılığa göre devletler kısa vadeli kazançlardan ziyade uzun vadeli kazançlara yönelmektedir. Uluslararası örgütler de devletler için karşılıklılık ilkesini ön planda tutarak uzun vadeli iş birliğini mümkün kılmaktadır. Ama yukarıda bahsedildiği gibi dünya politikasında ekonomi alanlarında iş birliğine varmak daha kolay ve daha istikrarlıdır. Ama güvenlik konularında aynı şekilde başarıya ulaşmak kolay olmayabilir. Devletler arasında uluslararası iş birliğini sağlamada uluslararası örgütlere çok fazla sorumluluk yüklenmektedir.

55 Lipson, a.g.m., pp.7.

2.4. Normların Kurumsallaşması ve Yardımlaşma

Uluslararası ilişkiler disiplinin de norm kavramı, devletler ya da uluslararası süjeler arasında uygulanması beklenen kurallar şeklinde ifade edilebilir. Burada norm ifadesi devletlerin ya da diğ er uluslararası süjelerin nasıl davranmaları ya da neyi yapıp yapmamaları gereken şeyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası ilişkilerde norm ifadesini örnekler ile açıklamak gerekirse; insani müdahale normu, egemenlik normu, barışı koruma normu, insan hakları normu vb. Tüm bunları dikkate aldığımız takdirde liberal kurumsalcılık varsayımları doğrultusunda, norm kavramına da dikkat çekmektedir. Liberal kurumsalcılık, devletler arasında iş birliğinin sadece uluslararası örgütler aracılığıyla değıl aynı zamanda normlar aracılığıyla da geliştirilebileceğini vurgulamaktadır.       teoriye göre uluslararası örgütler, normları hem oluşturan, yaygınlaştıran hem de denetleyen mekanizmalardır. Teoriye göre norm, devlet davranışlarını şekillendirir ve kısıtlar. Uluslararası iş birliğı ortak değıerler ve normlar aracılığıyla sağılanabilir.⁵⁶

Uluslararası kurumlar sadece teknik bilgi sağılayan yapılar değıl, aynı zamanda normatif çerçeveler oluşturan ve aktör davranışlarını dönüştürebilen yapılardır.⁵⁷ Liberal kurumsalcılık, kurumların uluslararası normları yerleştirme ve yardımlaşmayı teşvik etme rolünü kabul eder. BM barışı koruma operasyonlarında bu durum, insan hakları, demokratik seçimler, toplumsal cinsiyet eşitliğı gibi evrensel normların sahada uygulanmaya çalışılması şeklinde ortaya çıkmaktadır.  oğı zaman bu normların benimsetilmesinde ciddi sorunlar yaşanmış; özellikle aşiret yapıları ve din temelli toplumsal normlar, BM'nin getirdiğı “modern” normların toplumsal kabul görmesini engellemiştir.⁵⁸ Buna karşılık kadınların barış sürecine entegrasyonu, sivil toplumun aktif rol oynaması ve geçici adalet mekanizmaların kurulması gibi adımlarla normatif kurumsallaşmanın daha başarılı olduğı örneklerde olmuştur.⁵⁹

56 Scott N. Romaniuk and Francis Grice, “Norms, Norm Violations and IR Theory,” *International Relations*, 2018, pp.bkz.

57 Martha Finnemore and Kathrayn Sikkink, “International Norm Dynamics and Political Change,” *International Organization*, 52(4), 1998, pp.891.

58 Ken Menkhaus, “Governance without Government in Somalia: Spoilers, State Building, and the Politics of Coping,” *International Security*, Vol. 31, No. 3, Winter 2006/07, pp.102.

59 Amos Sawyer, “Emerging Patterns in Liberia's Post-Conflict Politics: Observations from the 2005 Elections,” *African Affairs*, Volume 107, Issue 427, April 2008, pp.180.

2.5. Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık ve Aktör Çeşitliliği

Küreselleşmenin hız kazanmasıyla beraber devletler arasında ekonomik, sosyal ve siyasi ilişkiler de artmıştır. Bu durum Robert Keohane ve Joseph Nye tarafından geliştirilen “*karmaşık karşılıklı bağımlılık*” kavramı ile açıklanan çok katmanlı ve çok aktörlü bir uluslararası yapı ortaya çıkarmıştır.⁶⁰ Karmaşık karşılıklı bağımlılık, bir sistem içerisindeki birimlerin ve olayların birbirlerine bağlı olması anlamına gelmektedir. Nye ve Keohane tarafından bu kuramın ortaya atılmasıyla özellikle küreselleşmenin yirminci yüzyılın sonlarına doğru artması, devletler arasında ve yine devlet ve kurumlar arasında ekonomik, sosyal ve kültürel düzeyde ilişkilerin artış göstermesi noktasında etkili olmuştur.⁶¹ İki önemli isim kitaplarında hedeflerini “*ekonomi ile siyaset arasındaki ilişkiyi, kurumsallaşmış iş birliğini, güç ve çıkar arasındaki gerçekçi anlayışı esas alarak*” belirtmişlerdir. Nye ve Keohane, karmaşık karşılıklı bağımlılık kavramının sadece dünyanın tamamını içine alacak şekilde ifade edilemeyeceğini genellikle gelişmiş ülkeler arasındaki ilişkileri anlamak için kullanıldığını da söz etmektedirler.⁶²

Günümüzde karşılıklı bağımlılık ekonomik temelli ilişkilerde ön plana çıkmaktadır. Fakat farklı düzeylerde oluşan ilişkiler de bulunmaktadır. Devletler arasındaki karşılıklı ilişki nasıl olursa olsun her birinin kendi kaynağı, faydası, maliyeti ve simetri aşaması vardır. Sıfır toplamı ya da sıfır toplamı olmayan sonuçlar karşılıklı bağımlılık açısından fayda oluşturur. Sıfır toplamı bir durumda benim kazancım sizin kaybınızdır veya tam tersi şeklinde de ifade edilebilir. Pozitif toplamı bir durumda ise her iki tarafında kazançlı çıktığı bir sonucu ifade eder. Her iki tarafın kaybettiği durumu da negatif toplamı ifadesi ile açıklanmaktadır.⁶³ Bazı liberal ekonomistler için karşılıklı bağımlılık, salt ortak çıkarların olduğu ve günün sonunda kazan-kazan faydası sağlayan bir durumdur. Lakin dikkate alınmayan bir nokta daha vardır ki, pastanın eşit dağılımı durumunda çatışmaların göz ardı edilmesidir. Karşılıklı ekonomik bağımlılıkta siyasi çatışma mutlaka vardır.

60 Muharrem Gürnaynak ve Serhan Yalçiner, “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme,” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt:6, Sayı:23, 2009, ss.75.

61 İlkay Türkeş ve Güngör Şahin, “Karşılıklı Bağımlılık Kuramı Çerçevesinde Türkiye-İsrail İlişkileri: Ortak Çıkarlar, Beklentiler ve Farklılıklar,” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:75, 2023, ss.103.

62 Yanık, a.g.m., ss.43.

63 Joseph S. Nye ve David A. Welch, *Küresel çatışma ve İş birliğini Anlamak*, Çev. Renan Akman, Türkiye İş Bankası, 3.Basım, Ekim 2013, ss.353.

Ayrıca karşılıklı bağımlılık bazı durumlarda bir silah olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Günümüz dünyasında cereyan eden çatışmalara tepki olarak bazı devletlerin ekonomik yaptırımlara başvurusu buna örnek olarak verilebilir.⁶⁴

Liberal kurumsalcılığın belki de en çağdaş ve uygulamalı varsayımlarından biri, uluslararası sistemin yalnızca devlet aktörlerden oluşmadığı; aksine çok sayıda aktörün (sivil toplum, çok uluslu şirketler, uluslararası STK'lar, medya, diasporalar) şekillendirdiği bir alan olduğudur.⁶⁵ Bu aktörlerin birbirleriyle olan bağlantısı sadece devletler arasında değil, devlet-dışı ve devlet-altı seviyelerde de karmaşıktır. BM, bu çeşitliliği dikkate alarak, barışı koruma ve inşa süreçlerinde devlet kurumlarıyla sınırlı kalmaz; aynı zamanda sivil toplum, yerel liderlik yapıları, dini aktörler ve kadın inisiyatifleriyle de etkileşim geliştirir. Doğu Timor'daki United Nations Transitional Administration in East Timor (Doğu Timor'daki BM Geçici Yönetimi-UNTAET) misyonunda, yerel halk meclisleri, gençlik örgütleri ve dini liderlerin sürece doğrudan dahil edilmesi, toplumsal barışın tesisinde önemli bir rol oynamıştır. Benzer şekilde, Haiti'de yürütülen United Nations Stabilisation Mission in Haiti (Haiti BM İstikrar Misyonu-MINUSTAH) operasyonunda kadın dernekleri, yerel güvenlik komiteleri ve mahalle inisiyatifleri gibi çok sayıda aktörle iş birliği sağlanmış; bu durum, toplum temelli güvenlik anlayışının güçlenmesine katkı sunmuştur. Bu örnekler, barış süreçlerinde aktör çeşitliliğinin ve çok yönlü etkileşimlerin, yalnızca yukarıdan aşağıya değil, aynı zamanda aşağıdan yukarıya işleyen bir barış mimarisini mümkün kıldığını göstermektedir.⁶⁶

Söz konusu aktör çeşitliliğinin yeterince analiz edilmemiş olması, BM'nin sahadaki aktör haritasını tam anlamayıp, aşiretler arası ilişkileri göz ardı etmesine neden olmaktadır; bu da misyonun meşruluk sorununu derinleştirmektedir.⁶⁷ Ama sıradan halk, kadın grupları ve yerel kilise organizasyonları gibi çeşitli aktörlerle iş birliği sağlanması,

64 Türkeş ve Şahin, a.g.m., ss.107.

65 Nye and Keohane, a.g.e., pp.10.

66 J. Chopra, "Building State Failure in East Timor. Development and Change," 33(5), pp.983-987; I. Martin, Self-Determination in East Timor: The United Nations, the Ballot, and International Intervention, Lynne Rienner, 2001, pp. 127-135; E. Mobekk, "Security Sector Reform and the UN Mission in Haiti," *International Peacekeeping*, 2009, 16(2), 298-302; A. J. Bellamy, & Williams, P. D., *Providing Peacekeepers: The Politics, Challenges, and Future of United Nations Peacekeeping Contributions*. Oxford University Press, 2015, s. 241-245.

67 Menkhaus, a.g.m., pp.bkz.

toplumun barış sürecine katılımını artırabilir. Bu da karmaşık karşılıklı bağımlılığın bir çıktısı olarak, barışın sürdürülebilirliğine katkı sunabilmektedir.⁶⁸

Barışın inşası süreci, savaş sonrası dönemlerde sadece silahların susturulmasıyla değil, aynı zamanda kalıcı ve sürdürülebilir kurumların tesisiyle mümkündür. Liberal kurumsalcılık, bu bağlamda, barışın sağlanması ve sürdürülmesinde uluslararası kurumların oynadığı rolü ön plana çıkaran temel teorik yaklaşımlardan biridir. Özellikle BM gibi çok taraflı yapılar aracılığıyla gerçekleşen barışı koruma operasyonları, bu kuramsal çerçevede anlam kazanmakta ve meşruiyet bulmaktadır.

3. LIBERAL KURUMSALCI PERSPEKTİFTEN BARIŞIN İNŞASI

Barışın inşası süreci, savaş sonrası dönemlerde sadece silahların susturulmasıyla değil, aynı zamanda kalıcı ve sürdürülebilir kurumların tesisiyle mümkündür. Liberal kurumsalcılık, bu bağlamda, barışın sağlanması ve sürdürülmesinde uluslararası kurumların oynadığı rolü ön plana çıkaran temel teorik yaklaşımlardan biridir. Özellikle BM gibi çok taraflı yapılar aracılığıyla gerçekleşen barışı koruma operasyonları, bu kuramsal çerçevede anlam kazanmakta ve meşruiyet bulmaktadır.

3.1. Liberal Kurumsalcılığın Barışa Yaklaşımı

Liberal kurumsalcılık, barışı yalnızca “şiddetin sona ermesi” (negatif barış) olarak değil, aynı zamanda “güven, normatif düzen, adalet ve sürdürülebilir iş birliği mekanizmalarının varlığı” (pozitif barış) üzerinden değerlendiren çok katmanlı bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım, anarşik uluslararası sistemde bile devletlerin karşılıklı bağımlılık, yeniden etkileşim ve kurumsal çerçeveler aracılığıyla güven inşa etme imkânı olduğunu savunmaktadır. Robert Keohane’a göre, kurumlar yeniden tekrar eden etkileşimler (the shadow of the future), bilgi sağlama, işlem maliyetlerini düşürme ve taahhüt mekanizmaları aracılığıyla iş birliğini sürdürülebilir kılmaktadır.⁶⁹ Bu yapı, sadece tek bir barış deneyimi yerine, uzun vadeli barışın temellerini atma imkânı yaratarak, barışı bir “kurumsal inşa” olarak konumlandırır.

68 Roger Mac Ginty, “Hybrid Peace: The Interaction Between Top-Down and Bottom-Up Peace,” *Sage Publications*, Vol. 41(4), 2010, pp. Bkz.

69 Keohane, a.g.e., pp.13-14, 53-55.

Liberal kurumsalcılar, uluslararası ilişkilerde iş birliğinin mümkün olduğunu ve bu iş birliğinin kurumsal mekanizmalarla desteklenebileceğini savunurlar.⁷⁰ Barışın inşası sürecinde ise bu yaklaşım, savaş sonrası devletlerin yeniden yapılandırılması, hukukun üstünlüğünün tesisi, insan haklarının korunması, demokratik yönetişimin kurulması ve kalkınma süreçlerinin desteklenmesi gibi çok boyutlu hedefleri içerir.⁷¹ Barışın sadece çatışmasızlık hali değil, aynı zamanda yapısal şiddetin ve kurumsal eksikliklerin ortadan kaldırılması olduğu görüşü liberal kurumsalcı bakış açısıyla örtüşmektedir.⁷² Bu noktada, uluslararası kurumlar, sadece düzen sağlayıcı değil, aynı zamanda normatif dönüşüm yaratan aktörlerdir.

Bu kuramsal zeminde, pozitif barışın tesis edilmesi, yalnızca askeri boyuttan ibaret olamaz; Barışı koruma operasyonlarının BM dahil uluslararası kurumların bütüncül müdahaleleriyle bağlantılı olduğu, normatif standartların kurumlar aracılığıyla yerleştirilmesiyle anlam kazanmaktadır. Kurumlar, normatif düzenin ortaya çıkmasında rol alır, normlara uyum sağlamak için teşvik ve güveni hem örgütsel hem yerel düzeyde desteklemektedir.⁷³

Barışın sürdürülebilir olması için bir diğer kilit unsur, kurumsal mekanizmalarla sağlanan bilgi paylaşımı ve şeffaflıktır. Keohane ve Nye'ye göre, bilgi akışı belirsizliği azaltır, çatışma risklerini minimize eder ve normatife çerçeveye duyulan güveni güçlendirir. Bu yönüyle, barışı sürdürme kapasitesi, yalnızca güç kullanma imkânına değil, aynı zamanda bilgiye dayalı iş birliği kapasitesine de bağlıdır.

Liberal kurumsalcılıkta barış inşası, böylece devletlerin tek başına uygulayamayacağı bir süreçtir. BM gibi uluslararası örgütler, yerel aktörlerle çok düzeyli iş birliği ilişkisi kurarak (sivil toplum, yerel meclisler, sivil toplum örgütleri vb.) barışın uygulanabilirliğini artırır. Bu çok katmanlı iş birliği, yalnızca dış müdahalelerle değil, aynı zamanda yerel sahiplenme ve meşruiyet aracılığıyla mümkün olur.

Sonuç olarak, liberal kurumsalcı perspektif, barışı bir “kurumsal yapı ve düzenleme süreci” olarak tanımlar. Negatif barışı güvence altına alan karar mekanizmalarını; pozitif barışı ise normatif yapıların yerleştirilmesi ve uzun vadeli iş

70 Nye and Keohane, a.g.e., pp.bkz.

71 Paris, a.g.e., pp.181.

72 Johan Galtung, “Violence, Peace and Peace Research,” *Sage Publications*, Vol. 6, No. 3, 1969, pp.185.

73 Nye and Keohane, a.g.e., pp.29-30.

birliği sistemleriyle kurumsallaştırılan süreçlerle açıklar. Anarşik uluslararası düzende bile bu yapıların varlığı, barışa ulaşılmasını mümkün kılar; çünkü kurumlar hem güveni hem normu hem de hesap verilebilirliği birlikte inşa etmektedir.

Uluslararası rgtler barışı nasıl teşvik edebilir? sorusuna cevap vermek önemlidir. Uluslararası sistemde devletler çoğu zaman anlaşmazlığa düşmektedir. Devletler arasındaki çatışmaları şiddetli mücadelelerden ziyade diplomatik yollarla barışıl bir ortama çevirmek mümkündür. Uluslararası rgtler gibi üçüncü taraflar, çatışan tarafları bir araya getirerek taraflar arasında barışı en etkili yolla teşvik edebilirler.⁷⁴ Küreselleşmenin dünya genelinde sağladığı hareketlilik, devlet egemenliği dışında kalan birçok konuda özellikle dünya barışını doğrudan veya dolaylı olarak tehlikeye sokan konularda bölgesel ya da uluslararası düzeyde faaliyet yürüten kurumların varlığını artırmıştır. Devletler artık kalıcı barış için bu örgütlerle etkin iş birliği içerisinde çalışmak zorunda kalmıştır. Bu işleyişin temelini de beş yönetişim ilkesi oluşturmaktadır. Bunlardan ilki şeffaflıktır. şeffaflık, karar alma süreçlerinin ve verilerin açıkça paylaşılmasıyla başlar. Sadece teknik bir gereklilik değil, aynı zamanda devletler arasında güven inşa eden de bir araçtır. İkinci ilke olan hesap verilebilirliğe göre, uluslararası kurumların karar ve eylemlerinin hem merkezi hem yerel düzeyde denetlenebilir olması gerekir. Görev sırasında yapılan hatalar ya da sapmalar, şeffaflıkla birlikte netleştiğinde, yerel halkın bu kurumlara olan güveni pekişir. nc ile olan uluslararası hukukun stnlğu bağlamında, tüm aktörlerin aynı kurallara tabi olması sağlanır. Bu ilke, hem devletleri hem örgütsel yapıları bağlayarak çatışmaları önleyici bir normatif ereve sunar. Katılımcılık ilkesi ise, sadece devlet aktörlerini değil, sivil toplum, yerel topluluklar ve çeşitli sosyal grupları da sürece dahil etmeyi hedefler. Bu sayede politikalar, yerel ihtiyaçlarla uyumlu hale gelir; meşruiyet ve sürdürülebilirlik artar. Etkililik ilkesi bağlamında ise, yapılan müdahalelerin somut sonuçlara dönüştürülmesine odaklanılır. şeffaflık, hesap verilebilirlik, hukukun stnlğu ve katılımcılık gibi ilkelerin hepsi, asıl olarak operasyonların amacına ulaşmasına katkı sağlamaktadır.⁷⁵

74 Charles Boehmer, Erik Gartzke and Timothy Nordstrom, "Do Intergovernmental Organizations Promote Peace," *World Politics*, Vol. 57, No. 1, October 2004, pp.2.

75 Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, "Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim," *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 23, 2013, ss.73.

3.2. Uluslararası Kurumların Barış Süreçlerindeki Yeri ve İşlevi

Uluslararası kurumlar, barış süreçlerinde hem çatışmaların önlenmesi hem de çatışma sonrası barışın inşası için kritik rol oynamaktadır. Bu kurumların işlevi, devletler arası veya devlet içi çatışmaların çözümünde tarafsız bir arabulucu, gözlemci, finansal destek sağlayıcı ve norm koruyucu olmaktadır.⁷⁶ Liberal kurumsalcılık, uluslararası kurumların iş birliğini teşvik ettiğini, devletler arasındaki belirsizlikleri azalttığını ve güven artırıcı mekanizmalar sunduğunu ileri sürmektedir.⁷⁷ Bu çerçevede, barışın inşasında kurumsal yapıların varlığı, hem çatışma sonrası aktörler arasında güveni pekiştirmekte hem de uzun vadeli barış projelerinin sürdürülebilirliğini artırmaktadır.⁷⁸

Liberal kurumsalcılar, uluslararası kurumların barış inşasında yalnızca teknik düzenleyiciler değil, aynı zamanda normatif çerçeve üreticileri olduğunu da savunur. Bu normatif yapı, devletlerin davranışlarını şekillendirmekte ve onları belirli bir düzen içinde tutmaya yardımcı olmaktadır. Barış inşası sürecinde, insan hakları, kadınların sürece katılımı, demokratikleşme gibi evrensel değerlerin yerelleştirilmesi, kurumsal norm aktarımının bir parçasıdır. Liberal kurumsalcılık, kurumsal mekanizmaların güçlendirilmesiyle iç savaşları önlemenin ve çözmenin mümkün olduğunu açıklamaktadır. Çünkü kurumların hesap verebilirlik, şeffaf yönetim ve karar alma süreçlerini koordine edebilmesi yerel halkın da sürece dahil olmasını sağlamaktadır. Ayrıca kurumların çatışan gruplar arasında arabuluculuk rolü üstlenmesi onlara duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Bundan dolayı iç savaşları sona erdirmek için müzakere ve ateşkes aşamaları kritik bir rol oynamaktadır. Bu aşamada özellikle uluslararası örgütler hem arabulucu hem de kolaylaştırıcı işlev üstlenebilmektedir. Kurumlar aracılığıyla geçiş dönemi yönetimleri desteklenmektedir. Liberal kurumsalcı teoride, uluslararası örgütlerin normatif gücü sayesinde bu geçiş yönetimlerinde insan hakları normları, hukukun üstünlüğü ilkesi, demokratik seçim süreçleri gibi olgular ile barış inşası aşamaları kalıcı hale gelebilmektedir.⁷⁹

76 William J. Durch and Tobias C. Berkman, "Who Should Keep the Peace? Providing Security for Twenty-First-Century Peace Operations," Stimson, September 2006, pp.bkz.

77 Keohane, a.g.e., pp.bkz.

78 Barnett, And Zürcher, a.g.e., pp.bkz.

79 Muhittin Ataman ve Mehmet Öztürk, "Uluslararası Örgütlerin Devlet-İçi Çatışmalara Müdahale Edip Etmemesini Belirleyen Faktörler," Bilgi (33), 2016, ss.108.

Uluslararası örgütler, devletlerarası iş birliği ve küresel yönetim mekanizmalarının önemli bir parçasıdır. Üye devletler arasında uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması, insan haklarının korunması ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesi gibi çeşitli konularda faaliyette bulunan uluslararası örgütler, İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle beraber kurumsallaşma noktasında önemli değişiklikler yaşamıştır.⁸⁰ Liberal kurumsalcılık, iş birliğini kolaylaştırmada, barış ortamı sağlamada ve arabuluculuk faaliyetlerini yürütmede ulusal ve uluslararası kurumların rolüne dikkat çekmektedir. Dünya politikasının kurumsallaşması devletlerin davranışları üzerinde önemli etkilere sahiptir. Özellikle, iş birliği ve uyumsuzluk konuları ancak devlet eyleminin anlam ve önemini tanımlamaya yardımcı olan kurumlar bağlamında anlaşılabilir.⁸¹

Barışın inşası sürecine, uluslararası örgütler aracılığıyla yapılan müdahaleler yön verebilmektedir. Ancak yalnızca müdahalenin varlığı değil bu müdahalenin meşru kabul edilip edilmediği de kritik öneme sahiptir. Liberal kurumsalcılığa göre uluslararası kurumların meşruiyeti, müdahalelerinin kabul edilmesi, yerel halkla kurdukları ilişki ve uluslararası normlara uyum düzeyiyle ölçülür.⁸²

Çatışmalar bölge açısından büyük zorluklar yaratmaktadır. Bu nedenle çatışmayı durdurmak ve uluslararası barış ile güvenliği sağlamak, devletler için hayati bir adımdır.⁸³ Başarılı bir barışın tesisi için sürecin iyi tasarlanması, yönetimin etkin biçimde koordine edilmesi ve uluslararası toplumun iş birliği içinde hareket etmesi gerekmektedir. Kalıcı barış, güvenliğin sağlanması, adalet mekanizmalarının güçlendirilmesi, ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanma gibi aşamaları kapsamaktadır. Uluslararası kurumlar, bu süreçte teknik ve normatif destek sunarak sürdürülebilir barışın inşasına katkı sağlamaktadır. Özellikle iç savaş sonrası devletlerin başarısızlığı, barışı koruma uygulayıcılarının karşılaştığı en karmaşık sorunlardan biridir. Her iç savaş farklı dinamiklere sahiptir ve uluslararası alanda “devletin ne zaman başarısız olduğu” veya

80 Barry Buzan and Lene Hansen, “The Driving Forces Behind the Evolution of International Security Studies,” *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, 2009, pp.60.

81 Arthur A. Stein, “Neoliberal Institutionalism,” *International Relations*, ed. Christian Reus-Smith and Duncan Snidal, Oxford University Press, 2008, pp.212.

82 Michael W. Doyle and Nicholas Sambanis, *Making War And Building Peace: United Nations Peace Operations*, Princeton University Press, 2006.

83 Doyle and Sambanis, a.g.e., pp.3.

“müdahalenin ne zaman haklı sayılacağı” net biçimde belirlenemeyebilir. Bu nedenle devletlerin iş birliğine ve uluslararası normlara uyuma yönlendirilmesi her zaman kolay değildir.⁸⁴

Uluslararası kurumların etkinliği, meşruiyetleri ve yerel halkların sürece katılımıyla doğrudan ilişkilidir. Uzun vadeli bir angajman olmadan kalıcı sonuçlar elde etmek zordur. Ancak yerel aktörlerle iş birliği yapan ve barış süreçlerinde normatif bir çerçeve sunan uluslararası kurumlar, barışın sürekliliğini sağlayabilir. Liberal kurumsalcılığın barışa katkısı, barış normlarının benimsenmesiyle mümkündür. Askeri güç, ancak bu normatif ve kurumsal altyapı ile birleştiğinde anlamlı sonuçlar yaratabilmektedir.⁸⁵ Sonuç olarak liberal kurumsalcılık barışı koruma hedeflerini normatif yapı, kurumsal etkinlik ve iş birliği temelli bir süreç olarak görmektedir. Bu noktada liberal kurumsalcılığın barışa dair sunduğu kuramsal çerçevenin sınırlarını ve uygulamadaki kırılganlıklarını değerlendirmek gerekmektedir. Zira yaklaşımın teorik varsayımları her durumda pratikle örtüşmemekte, çeşitli eleştirileri beraberinde getirmektedir.

4. LİBERAL KURUMSALCILIĞA YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE TEORİK SINIRLAR

Liberal kurumsalcılık, uluslararası ilişkilerde iş birliğinin ve kurumsal düzenin mümkün olduğunu ileri sürerek realizmin güç temelli çatışma varsayımlarına karşı alternatif sunar. Dolayısıyla liberal kurumsalcılık çalışmalarında özellikle realizm eleştirilmiştir. Bu bakımdan yine liberal kurumsalcılığa yönelik ana eleştiriler de realistlerden gelmiştir. Bu yaklaşım, özellikle çatışma sonrası barışın inşası ve istikrarın sağlanması gibi karmaşık süreçlerde çeşitli eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu bölümde, liberal kurumsalcılığın teorik zayıflıkları ve barışın inşası gibi pratik uygulama alanlarındaki sınırları tartışılacak; ardından bu eleştirilerin üçüncü bölüm çerçevesinde analiz edilecek Somali ve Liberya örneklerindeki karşılıklarına üçüncü bölüme dair kısa bir değerlendirmeye yer verilecektir.

⁸⁴ Karns and Mingst, a.g.e., pp.218.

⁸⁵ A. Walter Dorn and Robin Collins, “Peacekeeping Works: The UN Can Help end Civil Wars,” *International Journal*, Vol.75 (1), Mart 2020, pp. 100.

4.1. Rasyonalite ve Aktör Varsayımlarının Sınırlılığı

Liberal kurumsalcılık, aktörlerin rasyonel karar vericiler olduğu ve çıkarlarını maksimize etmeye çalıştığı varsayımına dayanır.⁸⁶ Ancak barış inşası bağlamında bu varsayım eleştirilmiştir. Devlet dışı silahlı gruplar, etnik/mezhepsel yapılar, yerel güç odakları başka bir ifadeyle savaş ağaları (warlords) ve aşiretler gibi aktörlerin rasyonalite anlayışı farklılaşabilir; bazen barışa değil, çatışmanın devamına yatırım yapabilirler.⁸⁷

Liberal kurumsalcılar uluslararası ilişkilerde pluralist bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu yüzden uluslararası örgütleri ulus-devletin yerini alan bir aktör olarak görmezler. Sistemin önemli ve etkin süjeleri olarak görürler. Uluslararası ilişkilerde devletler ve uluslararası örgütler arasında karşılıklı bir menfaat durumu vardır. Örneğin, devletler ticaret gibi herhangi bir alanda uluslararası örgütlere egemenlik devretmeye rıza gösterirler. Ama yine de uluslararası ilişkilerin önemli bir süjesi olarak kalmaya devam ederler. Keohane'da uluslararası sistemde sadece devletlerin hakim süjeler olduğu ve uluslararası alanda yaşanan değişim ve dönüşümde salt devletlerin rolü olduğu yönündeki realist görüşe karşı çıkmaktadır. Uluslararası sistemde farklı aktörlerin yer aldığı ve bu farklı aktörler arasında özellikle uluslararası örgütlerin önemine vurgu yapmaktadır. Uluslararası örgütlerle birlikte uluslararası şirketler ve uluslararası bankalar gibi kurumlar da hem uluslararası politikayı hem de devletlerin dış politikasını etkileyen konumdadır. Keohane, uluslararası kurumlar sayesinde devletlerin birbirleri ile savaşmaktan ziyade söz konusu kurumlar aracılığıyla birbirlerine karşı yaptırım uygulama yolunu seçtiklerini belirtmiştir. Karşılıklı bağımlılık ile bu konuya daha net bir açıklama getirmiştir. Devletler arasında oluşacak herhangi bir savaş ekonomik açıdan büyük zararlar doğurmaktadır. Ekonomik bakımdan birbirine karşılıklı olarak bağımlı olan devletler savaşa girmekten ziyade iş birliği ve uzlaşa yolunu tercih edeceklerdir. Güçlü olan taraf şirketleri aracılığıyla karşı tarafa ekonomik yaptırım uygulayabilir.⁸⁸ BM'nin bölgesel kuruluşlar ile olan iş birliği, bu çok aktörlü yapının etkinliğini artırmaktadır. Üçüncü bölümde de görüleceği üzere BM'nin barışı korumada sivil toplum,

⁸⁶ Keohane, a.g.e., pp.bkz.

⁸⁷ Oliver O. Richmond, *The Transformation of Peace*, Palgrave Mcmillan, 2005, pp.89.

⁸⁸ Robert O. Keohane, *Institutional Theory and the Realist Challenge After Cold War*,” *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, ed. David A. Baldwin, New York: Colombia University Press, 1993, bkz.

yerel yönetimler ve bölgesel kuruluşlar ile koordineli bir şekilde iş birliği yapması barışa sağlamada fayda sağlamıştır.⁸⁹

Uluslararası ilişkilerin temel olgularından biri olan çatışmanın tek bir nedeni yoktur. Çatışma, uluslararası politikayı sürekli meşgul eden bir durumdur. Küresel anlamda çatışma artık sadece devletler arasında değil, ülke sınırları içerisinde de patlak veren bir durumdur.⁹⁰ İç savaş olarak adlandırılan çatışmanın ülke sınırları içerisinde yaşanma hali, egemen bir devletin iş başındaki hükümeti ile ülke içerisinde farklı siyasi, etnik, dini vb. gruplar arasında yaşanan silahlı çatışma olarak tanımlanmaktadır.⁹¹ Bir iç savaş durumunda da tek bir taraf yoktur. Taraflardan biri meşru hükümet olurken, diğer taraf ise hükümete yönelik silahlı mücadeleye başlayan kesimdir. Böyle bir durumda özellikle iç savaş nedeniyle “başarısız devlet”⁹² konumuna düşen ülkede BM, barışı koruma operasyonlarında masaya oturacak tarafları belirleme noktasında zorluk yaşayabilir.⁹³ Çünkü iç politika, genel olarak tanımsal bir alışkanlığa tabidir, dolayısıyla barış misyonları iç politikanın sürekli değişen dengesinden etkilenebilir. Böyle bir durumda, taraflar arasında varılan sözlerin değişmesi muhtemeldir. Özellikle iç savaşta yer alan tarafları cezbeden, pastanın büyük dilimine sahip olma hayali başarısızlığı tetiklemektedir. Kurumların üye devletlerin toprak bütünlüğünü koruma ilkesini dikkate aldığımızda, iç savaşa yönelik müdahalesinde “meşru” hükümeti ne zaman ve nasıl destekleyeceğine, ayrıca karşı çıkıp çıkmayacağına dair siyasi sorular ile karşılaşabilir. Kurumların iç savaşlarda barışı korumada başarılı olması için “gayrimeşru” olduğu düşünülen taraf ile görüşmeyi reddetmesi savaşı bitirmenin şansını zayıflatır. Barış misyonlarının bölgede etkili olabilmesi için tüm tarafları muhatap alması gerekmektedir. İktidarda etkili bir

89 Paul D. Williams, “The African Union Mission in Somalia and Civilian Protection Challenges,” *International Journal of Security and Development*, 2(2), 2013, pp.13.

90 Ramesh Thakur and Albrecht Schrabel, “Challenges of Post-Cold War Peacekeeping,” *United Nations Peacekeeping Operations: Ad Hoc Missions, Permanent Engagement*, ed. Ramesh Thakur and Albrecht Schrabel, United Nations University Press, 2001, pp.4.

91 Ali İbrahim Akkutay, “Silahlı Çatışmalar Hukukunda İç Silahlı Çatışmaların Uluslararasılaşması,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (1), 2016, ss.4-6.

92 Başarısız devlet, merkezi hükümetin egemenlik, kamu düzeni ve temel hizmet sağlama gibi temel fonksiyonlarını yerine getirememesi durumunu ifade etmektedir. Bu devletlerde hükümet, ülke sınırları içindeki güvenliği ve hukukun üstünlüğünü sağlayamaz, temel kamu hizmetlerini sunamaz, ekonomik istikrarı koruyamaz ve uluslararası toplum tarafından meşruiyeti sorgulanır. Başarısız devletler genellikle iç savaş, etnik çatışmalar, yaygın yolsuzluk, zayıf kurumlar ve yoğun insani krizlerle mücadele etmektedir. R.I. Rotberg, *When States Fail: Causes and Consequences*, Princeton University Press, 2004.

93 Alan James, “Peacekeeping in the Post-Cold War Era,” *International Journal*, 1995, pp.262.

hükümetin yokluğunda, barış misyonlarının kendi kanun ve düzenini dayatma mücadelesi silahlı grupların tepkisine neden olabilir.⁹⁴

Özellikle barışı koruma operasyonlarında, yerel aktörlerin rasyonaliteye uygun hareket etmediği, duygusal, tarihsel veya kimliksel hususlar noktasında hareket ettiği gözlenmektedir. Bu durumda liberal kurumsalcılığın açıklayıcılığını sınırlamakta ve çatışma çözümüne dair reçetelerin geçerliliğini sorgulamaktadır. Örneğin merkezi devlet otoritesinin çöküşü sonrasında aktörlerin çoğu çıkarlarını kurumsal mekanizmalar yerine yerel güç ilişkileri üzerinden şekillendirebilir. Bu durum liberal kurumsalcılığın varsaydığı "kurumsal rasyonaliteye dayalı davranış biçiminin" işlememesine neden olabilmektedir. Ama tam tersi bir durum da ise geçici hükümetin uluslararası toplumla uyumlu çalışması bu rasyonaliteyi kısmen desteklemektedir. Dolayısıyla bu teori, istikrarlı devlet yapılarının olmadığı ortamlarda sınırlı açıklayıcılığa sahiptir.⁹⁵

4.2. Kurumsal Formüllerin Yerel Gerçekliklerle Uyumsuzluğu

Barış inşası süreçlerinde uluslararası kurumlar, genellikle Batı merkezli bir yönetim anlayışını evrenselmiş gibi ihraç ederler. Liberal kurumsalcılık, bu müdahaleleri teknik ve normatif olarak olumlu işler olarak görme eğilimindedir. Ancak bu durum, yerel bağlamların ve kültürel çeşitliliğin göz ardı edilmesine yol açabilir. Barışı koruma ve devlet inşası süreçlerinde, genellikle Batılı normlara dayalı bir kurumsal anlayışın ithal edilmesi söz konusu olabilmektedir. Barış inşası sürecinde demokratik kurumlar, hukuk devleti mekanizmaları ve ekonomik yapılar, yerel toplumun kültürel ve sosyopolitik gerçekliklerden ayrı bir şekilde uygulanmaktadır. Seçimlerin yapılması ya da yeni bir anayasanın kabul edilmesi, dönüşüm yaratmasının aksine sembolik bir dönüşüm olarak kalabilmektedir. Böyle bir durum sürdürülebilir barışı sağlamaktan ziyade yerel halkı dış müdahalelere karşı tetiklemektedir.⁹⁶

Uluslararası kurumların etkinliği genel olarak meşruiyetleri ve yerel halkların sürece katılımları ile ilgilidir. Uzun süreli angajman kuralları olmadan bu kurumların etkisi kalıcı olmayabilir. Ama yerel aktörlerle iş birliği içinde hareket eden ve barış süreçlerinde normatif bir çerçeve sunan uluslararası kurumlar barışın sürekliliğini

94 Thakur and Schrabel, a.g.e., pp.15.

95 Roland Paris, "Saving Liberal Peacebuilding," *International Studies*, 2010, pp.31.

96 D. C. Chandler, *Empire in Denial: The Politics of State-Building*, London: Pluto Publishing, 2006.

sağlayabilir. Liberal kurumsalcılığın barışa katkısı ancak barış normlarının benimsenmesi ile olabilmektedir. Kalıcı barış için askeri güç ancak bu normatif ve kurumsal altyapı ile birleştiğinde anlamlı sonuçlar doğurabilmektedir.⁹⁷ Bu çerçevede liberal kurumsalcılık, uluslararası barışı koruma hedeflerini normatif yapı, kurumsal etkinlik ve iş birliğine dayalı süreç olarak görmektedir.

Başarısız sayabileceğimiz barışı koruma operasyonlarında BM'nin öncülüğünde kurum inşa çabaları, toplumsal örgütlenme biçimleri dikkate almadan yapılandırılması sonucunda yerel meşruiyet üretilmemiştir. Ancak daha kapsayıcı ve yerelleştirilmiş programlar uygulanması örneğin kadınların barış sürecine katılımı, toplum temelli adalet yapıları gibi uygulamalar sayesinde kurumsal yapı yerelleşmeye başlamaktadır. Bu fark, liberal kurumsalcılığın şabloncu yapısının yerel ihtiyaçlara adapte edilmesiyle aşılabildiğini göstermektedir.⁹⁸

4.3. Güç İlişkilerini Göz Ardı Etme Eleştirisi

Liberal kurumsalcılık, iş birliğini mümkün kılan kurumların oluşturulabileceği savına dayanırken, bu kurumların kimin çıkarlarına hizmet ettiğini çoğu zaman sorgulamaz. Kurumlar, sadece işlevsel yapılar değil, aynı zamanda güç ilişkilerini yeniden üreten araçlar olabilir.⁹⁹ Bu bağlamda uluslararası kurumların tarafsızlığı ve eşitliği çoğu zaman eleştirilmiştir.

Hem liberal kurumsalcılık hem de realist teorinin temsilcileri kurumların uluslararası istikrar sürecini sağlayıp sağlamadığı konusunda fikir ayrılığına düşmektedir. Realistler bu istikrarın sağlanmasına olumsuz bakarken, liberal kurumsalcılar olumlu bakmaktadır. Realistlere göre, dünyadaki güç dağılımının bir yansıması bu kurumlardır. Kurumlar devletlerden bağımsız hareket edemezler çünkü büyük güçlerin kendi çıkar alanlarına göre hizmet ederler. Bu yüzden kurumlar onlar için barışın önemli bir nedeni değildir. Ama liberal kurumsalcılar realist görüşe karşı çıkarak kurumları, devletlerin görüşlerini ve tercihlerini değiştiren bir yapı olarak görürler. Ayrıca liberal kurumsalcılara

⁹⁷ Dorn and Collins, a.g.m., pp. 100.

⁹⁸ Ginty, a.g.m., pp.bkz.

⁹⁹ Michael Barnett and Raymond Duvall, "Power in International Politics," *International Organization*, 59, Winter 2005, pp.52.

göre, kurumlar devletlerden bağımsız olarak hareket etme ve onları savaştan caydırma yeteneğine de sahiptirler.¹⁰⁰

Bu bağlamda özellikle realistler, liberal kurumsalcıların uluslararası sistemdeki güç dağılımına kayıtsız kaldıkları, bu bakımdan da çatışma ve iş birliği durumlarını net bir şekilde analiz edemediklerini ileri sürerler. John Mearsheimer’da gerek çatışmaları gerekse de çatışmasızlığı liberal kurumsalcıların ileri sürdüğü gibi uluslararası örgütleri referans göstererek değil, güç dağılımının altını çizerek açıklamaktadır. Mearsheimer, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’da hüküm süren barışı liberal kurumsalcı teorisinin savunduğu gibi Avrupa Birliği sayesinde kurgulanan siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel iş birliğinin neticesi olmadığını söyler. Avrupa’daki barış ortamını hegemonik bir güç olan ABD’nin Avrupa’daki askeri gücü ile ilişkilendirir. Mearsheimer, Avrupa barışını liberal kurumsalcıların iddia ettiği gibi sosyo-ekonomik ve siyasi kurumlar sayesinde değil, süper güç ABD’nin girişimi ile sonuçlanan askeri yapıyla açıklamaktadır.¹⁰¹

Bu bakımdan liberal kurumsalcılar, uluslararası kurumların barışa neden olup olmadığı yönündeki sorusuna ise doğrudan cevap vermez. Nitekim devlet, çıkarının çatışmadığı ortamlarda iş birliğini tercih etmek gibi daha az iddialı bir yolu seçer. İş birliği durumunda her iki taraf devlet de fayda sağlayabilir ve liberal kurumsalcılık bu durum için “*tüm tarafların aksi takdirde olacaklardan daha iyi durumda olmalarını sağlayacak şekilde karşılıklı politika ayarlamalarını gerektiren hedefe yönelik davranış*” şeklinde tanımlama getirir. Çünkü temelde devlet çıkarlarının çatışmalı olması nedeniyle tarafların iş birliğinden fayda sağlayacağı fazla bir şey olmadığı takdirde teori geçersizdir. Böyle bir durumda da devletler birbirlerine karşı üstün gelmeyi hedefler. Kazanma ve kaybetme sonucuna odaklanırlar ve bu durum nihai son olarak güvenlik rekabetine ya da savaşa yol açabilir.¹⁰²

BM barışı koruma operasyonlarında da bu durum gözlemlenebilir. Bazı yerel aktörler BM’yi Batı’nın çıkarlarını yansıtan bir yapı olarak görmekte ve operasyonların tarafsızlığına güvenmez. Ama diğer taraftan daha fazla müzakere ve kapsayıcılık

100 John Mearsheimer, “The False Promise of International Institutions,” Realism Reader, ed. Colin Elman and Michael A Jensen, London: Routledge, 2014, pp.330.

101 Evren Çelik Wiltse, “Liberalizm, İş Birliği, Kolektif Güvenlik ve Neoliberal Kurumsalcılık”, *Küresel Siyasete Giriş*, ed. Evren Balta, İletişim Yayınları, 1.baskı, 2014, ss. 146.

102 John Mearsheimer, “The False Promise of International Institutions,” *Security Studies: A Reader*, ed. Christopher W. Hughes and Lai Yew Meng, London Routledge, 2011, pp.142.

sayesinde bu algı kısmen yumuşatılabilir. Bu fark, kurumsal yapının meşruiyet kazanmasını güç ilişkilerini ne ölçüde dengeleyebildiğine bağlı olduğunu göstermektedir.

4.4. Normatif Genişlemenin Yüzeyselliği ve “Barış Endüstrisi” Eleştirisi

Liberal kurumsalcılık, kurumların normatif değerleri (demokrasi, insan hakları, şeffaflık) taşıyabileceğini savunsa da bu değerlerin uygulanabilirliği çoğu zaman yüzeysel kalmakta ve yerel direnişle karşılaşmaktadır.¹⁰³ Kurumsal normlar yerel aktörler tarafından içselleştirilmediğinde “yukarıdan inşa edilmiş barış” olarak adlandırılan yapı ortaya çıkar.

Barış inşası, teknik yardım projeleri ve danışmanlık hizmetleri aracılığıyla yapılmakta, bu durum da hem uluslararası uzmanlar hem de kuruluşlar için barış endüstrisi yaratmaktadır. Çünkü barış endüstrisi, yerel toplulukların asıl temel ihtiyaçlarını göz ardı ederek, dış aktörlerin kendi varlıklarını devam ettirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu durum yerel sahiplenmeyi ve dış müdahalelerin etik meşruiyetini zayıflatmaktadır. Kurumlar aracılığıyla geçiş dönemi yönetimleri desteklenmektedir. Liberal kurumsalcı perspektiften, uluslararası örgütlerin normatif gücü sayesinde bu geçiş yönetimlerinde insan hakları normları, hukukun üstünlüğü ilkesi, demokratik seçim süreçleri gibi olgular ile barış inşası aşamaları kalıcı hale gelebilmektedir.¹⁰⁴

BM’nin kurumsal barış inşası girişimlerinin yüzeyde kaldığı; hukuki reformların, demokratikleşme çabalarının veya insan hakları eğitimlerinin toplumsal yapıya nüfuz edemediği durumlar gözlemlenebilmektedir. Ama normatif genişlemenin daha başarılı olduğu yine de bazı eleştirmenler tarafından “barış endüstrisi” adı verilen, dış yardım ve kurumlar etrafında dönen profesyonel bir sistemin oluştuğu durumlar ile de karşılanabilmektedir.¹⁰⁵

4.5. Uluslararası Kurumların Kapasite Sorunu ve Sürdürülebilirlik Eleştirisi

Uluslararası politikada devletler arasında ortaya çıkabilecek herhangi bir çatışmanın çözümü için üçüncü taraf olarak adlandırabileceğimiz aktörlere büyük roller düşmektedir. Bu aktörlerden biri de uluslararası barış ve güvenliği korumada sorumluluk

103 Oliver P. Richmond and Jason Frank, *Liberal Peace Transitions: Between Statebuilding and Peacebuilding*, Edinburg University Press, 2009, pp.185.

104 Ataman ve Öztürk, a.g.m, ss. 108.

105 M. Pugh, “Reflections on Aggressive Peace”, *International Peacekeeping*, 19(4), 2012.

üstlenen BM gibi uluslararası kurumlardır. Bu noktada, egemen devletlerin eşitliği ilkesini benimseyen BM, dünya politikasında barış ve istikrarı koruma hedefini ön planda tutarak şiddet kullanımı yasaklamıştır.¹⁰⁶ Ama Soğuk Savaş sonrasında devletler arasında savaş tanımının değişmesi BM'nin devlet içi şiddeti önlemede bocaladığı gözlemlenmiştir. Artık dünya politikası etnik çatışmalara yani iç savaşlar ile karşı karşıya kalmıştır. BM'nin karşılaştığı bu yeni durum onun bazı barışı koruma operasyonlarında başarısız olmasına neden olmuştur.¹⁰⁷ Dolayısıyla barış inşası gibi uzun soluklu süreçler, sadece başlangıç müdahaleleriyle değil, sürekli destek ve kapasite aktarımı ile mümkündür. Liberal kurumsalcılık bu sürekliliği varsayar; ancak uluslararası kurumların operasyonel kapasiteleri, siyasi iradeleri ve kaynak kısıtları bu idealin gerisinde kalmaktadır.¹⁰⁸

Liberal kurumsalcılık temel analizlerinde barış kavramına çokça yer vermiştir. Ama sürdürülebilir barışın sağlanması kısıtlı olabilmektedir. Bu konuda özellikle barışın devamını tehdit eden savaşın yaşanabileceği olasılığı, ticaretin engellenmeye çalışılabileceği ihtimali ve terörizmin ortaya çıkması gibi durumlar sürdürülebilir barışı sınırlamaktadır. Sürdürülebilir barışın inşası için uluslararası kurumların yeterli kaynak dağılımı ile barışın devamını sağlayabilir.¹⁰⁹ Çatışma sonrası barışın sürekliliğini sağlamak için uluslararası kurumların yerine getirmesi gereken kriterler bulunmaktadır. Çatışma sonrası söz konusu ülkede güvenli ortamın sağlanması için yerel katılımın teşvik edilmesi sonucunda ateşkesin imzalanması, silahsız bölgelerin oluşturulması, yargısal kurumsallaşmaya önem verilmesi, geçmişte insan hakları ihlali yapan kişilerin cezalandırılması, kadınların toplumdaki haklarının geliştirilmesi ve ekonomik altyapının geliştirilmesi barışın sürekliliği noktasında önemlidir.¹¹⁰

106 Paul F. Diehl, "Peacekeeping Operations and the Quest for Peace," *The Academy of Political Science*, Vol. 103, No.3, Autumn 1988, pp.485.

107 İnan Rüma, "Uluslararası Örgütler," *Küresel Siyasete Giriş*, ed. Evren Balta, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2014, ss.388.

108 Charles T. Call and Elizabeth M. Cousens, "Ending Wars and Building Peace: International Responses to War-Torn Societies," *International Peacebuilding: The Problems and Promises of Success*, ed. S.J. Stedman, D. Rothchild and E. M. Cousens, Lynne Rienner Publishers, 2008.

109 Yusuf Çınar, "Liberal Barış Modellerinde Barış ve Çatışmanın Dönüştürülmesi," *Akademik Barış Dergisi*, Sayı:66, Mart-Nisan 2018, ss.48.

110 Çınar, a.g.m., ss.50.

Liberal kurumsalcılara göre rasyonel davranmaya çalışan devlet uluslararası sistemde sadece güç elde etmeye çalışmaz. Uluslararası kurumlar aracılığıyla iş birliğini de olması gereken bir eylem olarak görür. Devletler böylece iş birliği ile çıkarlarını gözetebilir. Liberal kurumsalcılar anarşinin olumsuz etkilerinden kurtulmanın anahtarı olarak uluslararası örgütlere bel bağlamaktadır. İş birliği beraberinde yeni iş birlikleri doğurmaktadır. Bu durum da nihai amaca ulaşmada ve sorunların çözümünde uluslararası örgütlerin sürekliliğini sağlamaktadır.¹¹¹

Daha önce de ifade edildiği üzere liberal kurumsalcılık, devletler arasındaki iş birliğini uluslararası kurumlar aracılığıyla mümkün ve sürdürülebilir kılmayı hedefleyen bir teoridir. Bu teori, kurumların çatışmaları azaltmada kritik işlevler üstlendiğini vurgulamıştır.¹¹² Bu çerçevede liberal kurumsalcılık, savaşı önlemede kurumsal kapasiteye önem vermiştir. Liberal kurumsalcılık bağlamında, kurumsal kapasite hem ulusal düzeyde devlet kurumlarının etkinliğini hem de uluslararası düzeyde örgütlerin işlevselliğini içermektedir. Bu yaklaşımda kurumsal kapasite, devletlerin uluslararası kurumların sağladığı normlar, mekanizmalar ve düzenlemeler aracılığıyla iş birliği yapabilme, çatışmaları önleme ve kolektif eylem sorunlarını aşabilmeyi ifade etmektedir.¹¹³ Barışı koruma operasyonlarında kurumsal kapasitenin yetersizliği BM’yi başarısızlığa götürmektedir. Çünkü böyle bir durumda devletin çökmüş yapısı, kurumların kararlarını uygulayacak yerel aktörlerin eksikliği ve taraflar arasında güven inşa edilememesi, uluslararası kurumların kapasitesini sınırlamaktadır. Liberal kurumsalcılık perspektifinde bakıldığında, kurumların işlevselliği yalnızca norm ve kurallar üretmekle sınırlı değildir aynı zamanda bu kuralların uygulanabilmesi için devlet kapasitesi de gerekmektedir.

Barış inşasında BM operasyonları zaman zaman finansal ve lojistik yetersizlikler nedeniyle askıya alınmış, kurumlar sürdürülebilirlik gösterememiştir. Ama bu desteğin daha uzun vadeli ve istikrarlı şekilde sağlandığı örneklerde mevcuttur. Bu fark, liberal kurumsalcılığın “ideal kurum” varsayımının, gerçek dünyada karşılık bulmakta zorlandığını ortaya koymaktadır.

111 Ensar Muslu, Uluslararası Sistemde Uluslararası Örgütlerin Rolü: İslam Konferansı Örgütü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, ss.33.

112 Keohane and Nye, a.g.e., pp.bkz.

113 Keohane and Axelrod, a.g.e., pp.bkz.

Bu çerçevede, liberal kurumsalcılığın uluslararası kurumlara attığı işlevsel rollerin, sahadaki uygulamalarla her zaman örtüşmediği görülmektedir. Özellikle operasyonel sürdürülebilirlik, kaynak tahsisi ve yerel bağlamlara duyarlılık gibi alanlarda yaşanan sorunlar, teori ile pratik arasındaki mesafenin altını çizmektedir. Dolayısıyla, uluslararası barışı koruma girişimlerinin başarısı yalnızca kuramsal beklentilere değil, aynı zamanda bu kurumların tarihsel gelişimi, kurumsal yapıları ve uygulama kapasitesiyle de yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, liberal kurumsalcı çerçevenin pratikteki yansımalarını değerlendirebilmek için, barışı koruma operasyonlarının kurumsal zemini olan BM barış gücünün ortaya çıkışı ve evrimi incelenmelidir.

İKİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN BARIŞI KORUMA OPERASYONLARININ YETKİ ÇERÇEVESİ: KURUMSAL VE NORMATİF BİR DEĞERLENDİRME

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemde devletler arasında savaş olasılığını azaltmak amacıyla BM örgütü kurulmuştur. Örgütün ana amacı devletler arasında çatışma durumunu engelleyerek, uluslararası barış ve güvenliğin devamını sağlamaktır. Bir önceki tecrübe olan MC uluslararası barış ve güvenliği korumada başarılı olamamıştır. Dolayısıyla BM'yi kuran uluslararası güçler, önceki örnekten ders alarak, BM'nin temel görevi olarak uluslararası barış ve güvenliğin korunması ilkesini özellikle vurgulamışlardır. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve devamının sağlanmasında asıl yetkili kurum ise BM Güvenlik Konseyi'dir. Konsey, gerek gördüğü durumlarda karar almaktadır. Barış gücü icra etme de Güvenlik Konseyi'nin yetkisindedir. Dolayısıyla “dünya barışını” sağlama Güvenlik Konseyi'nin tekelindedir. Her ne kadar BM Antlaşması'nda barış güçlerine dair bir düzenleme yer almasa da, birçok uzmana göre BM Antlaşması uluslararası barış ve güvenliği korumada Güvenlik Konseyi'ni tek yetkili organ olarak kılmıştır. Bu bakımdan, BM Antlaşması'nın birçok hükmü bu operasyonlara hukuki dayanak oluşturmaktadır. Dünya genelinde çatışma bölgelerinin artması, BM barış gücüne olan ihtiyacı gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu bölgelerin birçoğunda düzeni sağlayan BM barış gücü birlikleridir. Haiti'den Kosova'ya, Güney Sudan'dan Somali'ye, BM barış gücü birlikleri savaştan zarar görmüş ülkelere davet edilmekte ve barış ve güvenliği korumakla görevlendirilmektedir. Barışı koruma çatışma sonrası durumlarda çatışmaların barışçıl yollarla çözülmesi için icra edilen mekanizmadır. Çatışma bölgelerinde çok fazla görev öncelikleri bulunmaktadır. Ne yazık ki bu görevlerini yerine getirmede her zaman başarılı olduklarını dile getirmek mümkün değildir. Çoğu zaman en temel hedeflerini bile yerine getirmede başarısız olmaktadır.

BM barışı koruma operasyonları teknik yönleri ve çeşitli bileşenler içermektedir. Bu bileşenler, operasyonların planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi noktasında hayati önem teşkil etmektedir. Liberya ve Somali örneklerinde görüleceği üzere, BM barışı koruma operasyonlarında teknik stratejilerin ne kadar kritik olduğu görülecektir. Başarılı operasyonlar, iyi planlanmış lojistik, etkili komuta zinciri ve güçlü uluslararası iş birliğine bağlıdır. Ayrıca yerel koşullarında işin içine dahil edilmesi önemlidir. BM barışı

koruma operasyonları doğası gereği çeşitlidir. Çatışma durumlarında çözüm bulmak için arabuluculuk yapmak, ateşkes antlaşmalarını kolaylaştırmak, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü korumak gibi faaliyetler BM barışı koruma operasyonlarının görevleri arasındadır. BM barışı koruma operasyonlarının amaçları arasında barışı yeniden tesis etmek, birçok çatışmanın iç savaşa ve devletler arası çatışmaya dönüşmesini önlemek yer almaktadır. Nitekim barış operasyonlarının çok sayıda başarılarına rağmen, özellikle Soğuk Savaş sonrası operasyonların karşılaştıkları bir dizi sorun nedeniyle barış operasyonları ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Dolayısıyla bu bölümdeki amaç barışı koruma operasyonlarının faaliyetlerini ana hatları ile ele almak, operasyonların görev esnasında başarı hedeflerini zorlayan ve çatışma durumlarında barış ve güvenliği teşvik etmedeki amaçları da ele alınacak.

Bu bölümde, BM'nin barışı koruma operasyonlarının tarihsel gelişim süreci ve bu süreçteki kurumsal dönüşümü kapsamlı bir biçimde ele alınacaktır. BM'nin uluslararası barış ve güvenliği sağlama sorumluluğu, kuruluşundan bu yana uluslararası sistemde temel bir rol oynamış; bu sorumluluk çerçevesinde Genel Kurul ve özellikle Güvenlik Konseyi çeşitli yetkilerle donatılmıştır. Bu kapsamda, öncelikle barış koruma mekanizmasının hukuki ve kurumsal temelleri ile ilgili organların rol ve sorumlulukları incelenecektir. Ardından, BM barış koruma operasyonlarının klasik anlamda askeri gözlem görevlerinden çok boyutlu ve çok aktörlü yapılara evrilmesi süreci analiz edilecektir. Bu dönüşüm, operasyonların yalnızca askeri müdahalelerle sınırlı kalmayıp siyasi, insani ve kalkınmaya yönelik bileşenler de içermeye başlamasıyla kendini göstermiştir. Bu çerçevede operasyonların temel ilkeleri olan tarafların rızası, meşru müdafaa dışında güç kullanılmaması ve tarafsızlık gibi normatif unsurların evrimi ve uygulamadaki karşılıkları da değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Ayrıca, Güvenlik Konseyi'nin bir operasyonu onaylama ve yürütme sürecinde dikkate aldığı uluslararası, bölgesel ve yerel dinamikler analiz edilecektir. BM barış koruma operasyonlarının meşruiyeti, etkinliği ve sonuçları, hem teorik literatürde hem de pratikte yoğun biçimde tartışılan başlıklardır. Bu bölüm kapsamında, bu operasyonların başarı veya başarısızlıklarına neden olan başlıca faktörler ele alınacak, çeşitli eleştiri noktaları ve alternatif yaklaşımlar değerlendirilecektir. Son olarak, liberal kurumsalcı kuramın uluslararası iş birliği ve kurumlar aracılığıyla barışın tesisi konusundaki perspektifi ile

BM barış operasyonları arasındaki kuramsal ilişki tartışmaya açılacaktır. Bu kapsamlı değerlendirmeye giriş niteliğinde olmak üzere, ilk alt başlıkta BM koruma misyonlarının tarihsel kökenleri ve kurumsal yapılanması ele alınacak; örgütün bu alandaki rolünün hangi dinamikler sonucunda şekillendiği analiz edilecektir.

1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER’İN BARIŞI KORUMA MİSYONUNUN DOĞUŞU VE KURUMSAL ÇERÇEVE

Uluslararası barış ve güvenliğin korunması uluslararası toplum için büyük bir öneme sahiptir. Barış ve güvenlik uluslararası toplumun varlığı ve devamı için esastır. Bütün dünya ülkeleri için temel bir öneme sahip olan barış ve güvenliğin korunması amacıyla 24 Ekim 1945 tarihinde San Francisco’da yapılan zirve ile BM kurulmuştur. BM Kurucu Antlaşmasının birinci maddesinde örgütün milletlerarası barış ve güvenliği koruma amacı yer almaktadır. BM’nin bu konuda ön plana çıkan iki ana organı Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi’dir. Uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluk ise Güvenlik Konseyi’ne aittir. Genel Kurul bu konuda genel bir yetkiye sahip iken, Güvenlik Konseyi özel yetkili organdır. BM, uluslararası sistemde yaşanan herhangi bir uyuşmazlığa ilişkin ilk etapta aşağıda da inceleneceği gibi barışçıl yöntemler ile uyuşmazlığı çözmeyi önermektedir. Ama uyuşmazlığın tarafları anlaşamadığı takdirde zorlayıcı tedbirlere başvurmaktadır. Bu tedbirler, BM Antlaşması’nın maddelerinde “barışçıl çözümler” ve “zorlama tedbirler” başlıkları ile ele alınmıştır. Tarafların uyuşmazlığı çözemediği durumlarda konuyu Güvenlik Konseyi’ne sunmaları BM Antlaşması’nda açıkça belirtilmiştir. Burada karşılaşılan en önemli sorun barışı tehdit eden bir devlet adına önlem alınmasını engelleyen veto mekanizmasıdır. Bilindiği üzere Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesi bulunmaktadır ve bu beş daimi üyenin kararları veto edebilme yetkisi bulunmaktadır. Daimi üyeler kendi müttefikleri adına ki bu müttefikleri uluslararası barış ve güvenliğin devam edilmesinde tehdit oluştursa bile yine de zorlayıcı bir karar alınmasını veto edebilmektedir.

1.1.Barışı Korumanın Kavramsal Temelleri

Barışı koruma fikri bir anda ortaya çıkmamıştır. Devletler tarih boyunca farklı sebeplerle barış ortamının devamı için çabalamıştır. Bu noktada özellikle dönemin şartlarına bağlı olarak güçlü devletlerin mevcut durumlarını koruma istekleri ön planda

olmuştur. Nitekim barışın korunması kurumsal açıdan gelişim göstermemiştir. MC'nin kuruluşu ile kurumsallaşma önündeki ilk adım atılmıştır. Ama barışı korumada MC başarılı olamamıştır. Her ne kadar Birleşmiş Milletler Şartı'nda barış koruma operasyonlarına açık bir şekilde yer verilmemiş olsa da, örgütün temel amacı olan uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması doğrultusunda bu tür müdahalelere zamanla ihtiyaç duyulmuştur. Ancak, kuruluş sürecinde kolektif güvenlik mekanizmasının hem kapsamı hem de işleyiş biçimi konusunda yaşanan görüş ayrılıkları, bu ihtiyacın kurumsal ve normatif düzeyde karşılanmasına engel olmuştur. Şartın ilgili maddelerinde barış koruma operasyonlarına dair açık bir düzenleme bulunmaması, bu kavramın hukuki meşruiyetini tartışmalı hale getirmiştir. Buna rağmen, uluslararası sistemde giderek artan güvenlik krizleri ve silahlı çatışmalar, BM bünyesinde yeni bir uygulama alanı olarak barış koruma kavramının gelişimini beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, barış koruma operasyonları, Şart' ta tanımlanmamış olmasına rağmen, BM'nin pratikte geliştirdiği ve zamanla kurumsallaştırdığı bir müdahale biçimi olarak ortaya çıkmıştır.¹¹⁴

Barışı koruma, hem BM hem de diğer uluslararası aktörler tarafından küresel anlamda uluslararası barış ve güvenliği korumak için icra edilen faaliyetlere denilmektedir. Bu çalışmanın odak noktası barışı koruma olsa da, çatışmanın önlenmesi (conflict prevention), barışa zorlama (peace enforcement), barışın sağlanması (peacemaking) ve barış inşası (peacebuilding) kavramları ile olan ilişkisi ve kavramın bunlardan farkını da anlamak gerekmektedir.¹¹⁵ Barışı koruma, *“BM varlığının, şimdiye kadar ilgili tüm tarafların rızasıyla, normalde BM askeri ve/veya polis personelinin ve sıklıkla sivillerin de dahil olduğu bir şekilde sahada konuşlandırılmasıdır. Barışı koruma, hem çatışmanın önlenmesi hem de barışın sağlanması için olanakları genişleten bir yetkidir.”*¹¹⁶ Çatışmanın önlenmesi, devletlerarasında veya devlet içi gerilimden oluşabilecek şiddetli çatışmaların önlenmesi anlamına gelmektedir. Çatışmanın önlemesini diğerlerinden ayırt eden özelliği uyuşmazlığın henüz bir çatışmaya dönüşmemiş olmasıdır. Erken uyarı, resmi veya gayri resmi bilgi toplama ve uyuşmazlığa

114 Uğur Güngör, “Günümüzde Barış Gücü Operasyonları”, Cilt.:4, Sayı: 8, 2008, ss.8-9.

115 Jean-Marie Guehenno, United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines, 2008, pp.17.

116 Boutros Ghali, “An Agenda For Peace,” <http://www.un-document.net>, Erişim Tarihi:11.12.2024.

neden olan tarafların dikkatli analizi ideal olarak çatışmanın önlenmesi için dikkate alınması gereken hususlardır. Yöntem olarak, Genel Sekreter'in iyi niyet girişimi, önleyici konuşlandırma ve güven artırıcı tedbirler alınabilir. Barışın sağlanması ise BM Antlaşması'nın VI. bölümünde öngörülen tedbirler ışığında tarafların barışçıl yollarla anlaşmaya varmalarını sağlamaktır.¹¹⁷

Barışa zorlama veya barışın uygulanması Güvenlik Konseyi'nin görevlendirmesiyle askeri güç kullanımını içeren zorlayıcı tedbirlerdir. Güvenlik Konseyi barışa karşı bir tehdit olduğunda, barışın ihlalinde ya da saldırı durumunu tespit ettiğinde zorlayıcı tedbirlere başvurmaktadır. Son olarak barışın inşası ise, çatışmanın yeniden başlama riskini azaltmayı ve sürdürülebilir barış için gerekli koşulları içeren karmaşık bir süreçtir. Çatışmaya yol açan nedenleri kapsamlı bir şekilde ele alarak ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda toplumun ve devletin işleyişini etkileyen problemler çözülmektedir.¹¹⁸ Genel itibarıyla çatışmanın önlenmesi, barışın sağlanması, barışın korunması ve barışın uygulanması doğrusal bir şekilde gerçekleşmektedir. Önceki deneyimler bunların birbirini tamamlayan ve güçlendiren unsurlar olarak dikkate alınması gerektiğini göstermiştir. Çünkü tek başlarına kullanıldıkları zaman çatışmanın ana sebeplerini anlamada yetersiz kalınabilir.¹¹⁹

BM barışı koruma kavramı ; *“çatışma ve bunalımları yumuşatmak, büyümelerini önlemek ve uyuşmazlığı barışçı yollarla çözümüne yardımcı olmak için başvurulacak bir araç”* olarak tanımlanmaktadır. Kolektif güvenlik sistemine bir alternatif olarak geliştirilmemiştir. Ama güvenlik sisteminin olmadığı durumlarda, çatışmaların çözümünde etkin bir araç olarak kullanılması hedeflenmiştir.¹²⁰ Barışı koruma operasyonları BM tarihi kadar eski olmasına rağmen BM antlaşmasında operasyonlar ile ilgili bir tanım bulunmamaktadır. Bu bakımdan günümüze varana kadar karşımıza çok sayıda farklı amaç, araç ve yetki bakımından barışı koruma operasyonları çıkmıştır. Barışı koruma operasyonları bir öncekinden farklı olarak değişime ve dönüşüme maruz kalmıştır. Kesin bir ilerleme kaydetmeyen barışı koruma operasyonları genel olarak Soğuk Savaş öncesi ve sonrası şeklinde incelemeye tabi kılınmaktadır. Ama bu kesin bir ayırım değildir.

117 Guehenno, a.g.e., pp.17.

118 a.g.e., pp.18.

119 a.g.e., pp.20.

120 Güngör, a.g.m., ss.9.

Nitekim BM’de bu konu çerçevesinde kesin bir kavramsallaştırmaya gidememiştir.¹²¹ Konu ile bağlantılı olarak ilk kavram çalışması eski BM Genel Sekreteri Boutros-Ghali’nin 1992’de kaleme aldığı “*Bariş Gündemi*” (*An Agenda for Peace*) adlı raporu ile olmuştur. İkinci çalışma ise operasyonların temel ilkelerini kaleme alan 2008 yılındaki “*BM Bariş Operasyonları: İlke ve Esasları*” adlı çalışma ile BM bariş operasyonları dairesi tarafından yapılmıştır.¹²²

Tarih sahnesine çıkan ilk BM bariş koruma operasyonu 1948 yılında Orta Doğu’da konuşlandırılan askeri gözlemcilerdir. Buradaki gözlemcilerin görevi, İsrail ve Arap komşuları arasındaki Ateşkes Anlaşmasını takip etmektir.¹²³ BM Ateşkes Denetleme Örgütü (UNTSO) olarak icra edilen bir operasyondur. BM tarafından konuşlandırılan ikinci askeri gözlem misyonu ise Pakistan-Hindistan BM Askeri Gözlemci Grubu (UNMOGIP)’dur. Günümüzde hala var olan bu askeri gözlem misyonları gözlem ve izleme tipi özelliğine sahip ilk örneklerdir. Görevli sayısı düşük olan bu misyonların askeri gözlemcileri de silahsızdır. 1956 yılında Süveyş Krizi’ni çözmek için oluşturulan Birinci BM Acil Durum Gücü (UNEF I) ilk BM silahlı bariş koruma operasyonu olmuştur.¹²⁴ UNEF ise Süveyş Krizi sonrası ateşkesi gözetlemek maksadıyla Genel Kurul onayıyla kurulmuştur. İlk bariş koruma operasyonu Genel Kurul tarafından oluşturulmasına rağmen artık günümüzde Güvenlik Konseyi’nin yetkisi dahilindedir.¹²⁵ “Mavi Bereliler/Miğferliler” olarak bilinen bariş gücü kuvvetleri, BM’nin uluslararası camiada en çok başvurulanan birimi haline gelmiştir. Günümüz itibarıyla, ilk oluşturulan BM bariş gücü operasyonu ile beraber 60 tane operasyon yapılmış ve şu an da aktif olarak 11 bariş gücü operasyonu yürütölmektedir.¹²⁶

Genel itibarıyla bariş koruma operasyonları gözlemci ve askeri gruplar şeklinde iki gruba ayrılmaktadır. Gözlemci gruplar sayı olarak az olup, bireylerden oluşan ve çatışma

121 Doyle and Sambanis, a.g.e., pp. 10.

122 Bellamy, Williams and Griffin, a.g.e., pp.17.

123 Kıvılcım Romya Bilgin, “Bariş Operasyonlarına Kavramsal ve Kuramsal Bakış,” *Ticari Bilimler Faköltesi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, 2018, ss.26.

124 Our History, <https://www.peacekeeping.un.org/en/our-history>, Erişim Tarihi:29.01.2024.

125 Serdar Örnek, “Birleşmiş Milletler Aracılığıyla Uluslararası Güvenliğin Sağlanması,” *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*, ed. Hasret Çomak ve Caner Sancaktar, Beta Yayınları, 1.Baskı, Şubat 2013, s.277.

126 Past Peace Operations, <https://www.peacekeeping.un.org/en/past-peace-operations>, Erişim Tarihi:12.01.2024.

bölgesi hakkında Genel Sekreter'e ya da Güvenlik Konseyi'ne rapor vermekle sorumlu gruplardır. Askeri güç içeren gruplar ise silahlı çatışma ortamında ateşkes sağlamak, askerden arındırılmış bölgeyi korumak ya da dış müdahale olasılıklarını önlemek gibi sorumlulukları bulunmaktadır.¹²⁷ Aslında gözlemci gruplar da kural olarak askeri gruplardır ama birlik olarak değil de kişi bazında faaliyette bulunurlar. Dolayısıyla kuvvet sayılmazlar ve yanlarında silah da bulundurmazlar. Yukarıda bahsedildiği gibi ilk gözlemci grupları 1948'de Filistin ve Keşmir'de kullanılmıştır. Askeri gruplar daha kalabalık olmuştur ve daha geniş yetkiler ile donatılmışlardır. Ayrıca askeri gruplar kendilerini korumak maksadıyla kuvvete başvurma yetkisine sahiptirler.¹²⁸ Barış gücü oluşturmak için BM'nin kendi kuvvetleri bulunmamaktadır. Askeri kuvvetler BM üyesi ülkelerin gönüllü olarak oluşturdukları birliklerdir. Kendi ulusal kuvvetlerinin üyesi olan Mavi Bereliler, çatışma bölgesinde bir yıla kadar ya da BM merkezinde iki veya üç yıl arasında çalışmak için görevlendirilir.¹²⁹

1.2. Birleşmiş Milletler Şartı Çerçevesinde Barışı Koruma Yetkisi

Barışı koruma operasyonları, BM tarafından oluşturulan tarafsız birlikler olup, çatışmanın ortaya çıktığı bölgede taraflar arasında uzlaşma sağlanana kadar, gerginliğin yeniden tecelli etmesini engellemek üzere faaliyette bulunan birliklerdir. Silahsızlandırma, eski savaşçıları topluma yeniden dahil etme, güvenliği ve hukuk üstünlüğünü sağlama, seçim desteği, sosyal ve ekonomik yapıyı geliştirme gibi görev ve sorumluluklar barışı koruma operasyonlarının kapsamı dahilindedir.¹³⁰ BM, sivil ve askeri personeli sayesinde uyuşmazlığa müdahale sırasında ateşkes anlaşmasının takibi, uyuşmazlığın barışçıl yöntemler ile çözümü, insancıl yardım ve son olarak kuvvetler ayrılığını sağlamak için de çalışmaktadır.¹³¹

Uluslararası barış ve güvenliğin korunması görevi BM'ye aittir. Dolayısıyla, uyuşmazlıkların çözülmesi ve barışın korunması için operasyon yürütme yetkisi

127 Selin Ardıç, "BM Barış Gücü", *SÜAMYOD*, Cilt:5, Sayı:1, 2022, ss.43.

128 Örnek, a.g.m., s.278.

129 Ardıç, a.g.m., ss.46.

130 Fulya Aksu, Barış Operasyonları, <https://www.secopedia.org/baris-operasyonlari/>, Erişim Tarihi:03.01.2024.

131Tevfik Odman, "Barışı Destekleme Operasyonları", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Aralık 2004, ss.69.

BM'nin sorumluluğundadır. Bundan dolayı, BM içerisinde çeşitli birimler yer almıştır. Ama 1980'li yılların sonlarına kadar, BM içerisinde yer alan bu birimlerin tam anlamıyla faaliyet gösterdiğinden bahsedilemez. 1990 sonrası çatışmaların çözümüne ilişkin BM'nin görev ve sorumluluğunda değişikliğe gidilmemiş olsa bile, örgüt yapısında bazı yeni birimlerin oluşturulmasıyla çatışma ile mücadele de daha güçlü hale getirilmeye çalışılmıştır.¹³² Barış gücü operasyonu için saptanması gereken usul ve esaslar BM Şartı'nın 34, 35, 11/3 ve 99'uncu maddeleri kapsamında belirlenmektedir. Uluslararası barış ve güvenliğin tehlikeye girdiği durumlarda söz konusu maddelere göre karar alınmaktadır.¹³³ Özellikle Güvenlik Konseyi, çatışmaların durdurulması için ateşkes çağrısında bulunabilir ve diğer olası tedbirlerin de uygulanması maksadıyla karar verebilir ya da sorunu yerinde soruşturmak amacıyla özel elçi veya arabulucu olay yerine gönderebilir. Alınan karar neticesinde, çatışmayı durdurabilmek için barış gücü operasyonu oluşturma planı Genel Sekreter tarafından belirlenmektedir. Gayri resmi araştırmalar sonucunda operasyon oluşturma BM Genel Sekreteri'nin sorumluluğundadır.¹³⁴ Özetle BM Güvenlik Konseyi tarafından belirlenen usul ve esaslara göre barış gücü operasyonu tesis edilmektedir. Operasyon için olumlu bir karar çıkması durumunda BM komutanı atanır ve teşkil eden sorun için görevler saptanır. Ama BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto yetkisi nedeniyle bu süreçlere dair karar almak zorlaşmaktadır. Daimi üyeler kendi çıkarlarına göre hareket etmektedir.¹³⁵

Uluslararası barış ve güvenliği korumak BM Güvenlik Konseyi'nin sorumluluğundadır. Barışı koruma operasyonlarının ne zaman ve nerede icra edileceğine dair karar da yine Güvenlik Konseyi'ne aittir. Yeni bir barışı koruma operasyonunun kurulması için Güvenlik Konseyi'nin dikkate alması gereken faktörler bulunmaktadır. Faktörlerin ilki, BM personelinin görevini güvenli bir şekilde yerine getirip getiremeyeceği, taraflardan bu konuda gereken makul garantilerin sağlanıp sağlanamayacağı konusudur. İkinci faktör, operasyon için kesin görev tanımı yapıp yapılamayacağıdır. Üçüncü olarak ise operasyona karşı siyasi bir hedefin varlığıdır. Eğer siyasi bir hedef varsa bu görev tanımı dahilinde nasıl ele alınması gerektiği sorun

132 Odman,a.g.m., ss.83.

133 a.g.m, ss.84.

134 a.g.m., ss.85.

135 a.g.m., ss.85-87.

olmaktadır. Dördüncü husus, çatışmanın tarafları siyasi bir çözüme ulaşmaya ne kadar istekli ve aralarında bir ateşkesin sağlanıp sağlanamayacağıdır. Son olarak ise bölgesel ya da alt-bölgesel örgütlerin barış sürecine gereken yardımı yapıp yapmayacağı gibi faktörler BM Güvenlik Konseyi tarafından operasyonun kurulmasına yetki vermeden önce dikkate alması gereken noktalardır.¹³⁶

Gelişim tarihi sürecinde barışı koruma operasyonları, BM kararları doğrultusunda ve yine BM'nin liderliğinde yürütülmüşlerdir. Fakat, ilerleyen süreçte bu durum da değişime uğramıştır. BM'nin yanı sıra, BM Şartı'nın Bölgesel Antlaşmalar başlıklı bölümünde yer alan hükümler ve Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO) ile Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) hükümleri çerçevesinde bölgesel kuruluşlar barışı koruma operasyonlarında yer almaya başlamışlardır. Söz konusu operasyonlarda BM Şartı'nın VI. ve VII. bölümlerinde bahsedilen kararlar doğrultusunda hareket edilmektedir.¹³⁷

BM'nin uluslararası barış ve güvenliği sürdürmede etkin bir sistem oluşturmamasının nedenleri üç başlık altında incelenebilir. Bu nedenlerden ilki, BM Güvenlik Konseyi'nin veto yetkisidir. Beş daimi üyenin veto yetkisi, bir uzlaş mekanizması olarak kullanılmaktan ziyade daimi üyelerin ve onların uygun bulduğu devletlerin çıkarlarını korumaya yönelik siyasi bir araç haline gelmiştir. Alınan kararlarda daimi üyeler uluslararası toplum için barış ve güvenliği korumaktan ziyade kendi çıkarlarını ön planda tutmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla sistemin kusursuz işlemesi engellenmiş olmaktadır. Günümüz itibarıyla söz konusu devletler siyasi, ekonomik ve askeri anlamda birbirleri ile rekabet halindedir. Aralarında yaşanan çıkar çatışmaları oybirliği ile karar alınmasını engellemektedir. Kısaca BM Güvenlik Konseyi'nde beş daimi üyenin veto yetkisi uluslararası barışın ve güvenliğin korunmasını işlevsiz hale getirmektedir. Barışı korumanın önündeki ikinci engel ise, bütçe özerkliğinin varlığıdır. Özellikle ABD ve onun gibi ülkelerin BM genel bütçesine önemli miktarda katkıları onların BM üzerindeki etkilerini artırmaktadır.¹³⁸ Son olarak BM'nin uluslararası barış ve güvenliği sürdürmede alınan kararlarını denetleyen bir unsurun olmamasıdır. Konsey'de

136 Guehenno, a.g.m., pp.48.

137 Odman, a.g.m., ss.83.

138 Yücel Acer, "Ukrayna Savaşı, BM ve Barışın Korunması," *SETA Yayınları*, Sayı:373, Mayıs 2022, s.13.

alınan zorlayıcı kararların uygulanış aşamasında aktif katılım yine üye devletlerce olmaktadır.¹³⁹ Bu üç temel neden, BM'nin uluslararası barış ve güvenliği sürdürme kapasitesinin kurumsal anlamda sınırlı kalmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, örgüt bünyesindeki başat kurumsal aktörlerin -özellikle Güvenlik Konseyi, Genel Sekreterlik ve Genel Kurul' un- söz konusu sınırlılıklar karşısındaki rollerinin ve işlevlerinin ayrıntılı biçimde incelenmesi gerekmektedir.

1.3. Kurumsal Aktörler: Güvenlik Konseyi, Genel Sekreterlik ve Genel Kurul

Uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesinde yetki sahibi olan organ Güvenlik Konseyi'dir. BM Antlaşması'nın 24. maddesi ile Güvenlik Konseyi sorumlu tutulmuştur. Uyuşmazlığın devam etmesi uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmaları bakımından, Konsey'e uyuşmazlığı barışçıl yollarla çözme yetkisi verilmiştir.¹⁴⁰ Şöyle ki, Güvenlik Konseyi, barışa yönelik bir tehdidin ya da bir saldırı girişimi olasılığının saptamasında öncü görevi görmektedir. Bu esnada anlaşmazlık içerisinde olan tarafları barışçıl yollar bulmaları için çağrıda bulunmaktadır. Ayrıca Konsey, taraflara gereken çözüm yollarını önermek ile de yükümlüdür. BM Şartı'nın VII. bölümü gereğince Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğini devam ettirmek veya yeniden tesis edilmesini sağlamak için yaptırım kararları uygulayabilir. Söz konusu yaptırımlar ekonomik yaptırımları içerebildiği gibi uluslararası askeri harekâtı da içerebilmektedir.¹⁴¹ Öncelikli hedef barışçıl yöntemlerin denenmesinde olduğu, eğer başarılı olunmazsa ikinci yöntem olarak zorlama tedbirlerine başvurulmaktadır. Ayrıca, bir devlet BM'ye üye olsun veya olmasın uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir uyuşmazlığı Güvenlik Konseyi'nin ya da Genel Kurul'un gündemine getirebilir.¹⁴² Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğini sürdürmek için sahip olduğu sorumluluk yetkisini icra edebilmek adına BM'nin amaç ve ilkelerine göre adım atmalıdır. Ama, Güvenlik Konseyi'ni bu konuda denetleyecek bir makam yoktur.¹⁴³

139 Acer, a.g.m., s.14.

140 Hasan Duran, “ Birleşmiş Milletler ve Barışın Korunması”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, 2002, s. 125.

141 Maintain International Peace and Security, <https://www.un.org/en/our-work>, Erişim Tarihi: 30.10.2023.

142 Duran, a.g.m., s. 125.

143 a.g.m., s. 129.

Güvenlik Konseyi'nin barışçıl yollar ile uyuşmazlığı çözme yetkisi ve görevi, BM Antlaşması'nın VI. Bölümünde *“Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözülmesi”* başlığı ile düzenlenmektedir. Bölüm kapsamındaki hükümler Antlaşma'nın 33. ve 39. maddelerinde yer almaktadır.¹⁴⁴ 33. maddenin birinci fıkrasında, *“süregitmesi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar, her şeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile, bölgesel kuruluş ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdır.”* demektedir.¹⁴⁵ BM uyuşmazlık yaşayan taraflara kendi seçecekleri yöntemler ile anlaşabilme sorumluluğu vermektedir. Konuyla ilgili olarak 37. maddeye göre, uyuşmazlık yaşayan taraflar 33. maddede bahsedilen çözüm yollarından herhangi birini uygulamada başarılı olamazsa, konuyu Güvenlik Konseyi'ne sunmaktadır. Konsey'de uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında yükümlü olması bilinci ile 36. maddeye göre mi hareket edeceğini yoksa başka alternatif yollara mı başvuracağına karar vermektedir.¹⁴⁶

Konsey'in yetkisine verilen zorlama tedbirleri VII. bölümde *“Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler”* başlıklı madde ile düzenlemiştir. VII. bölüm 39-51. maddelerinden oluşmaktadır.¹⁴⁷ VII. Bölümde zorlayıcı tedbirlerin alınmasında ya da uygulanmasında sorumluluk Güvenlik Konseyi'ne aittir.¹⁴⁸ Antlaşma'nın 39.maddesine göre, Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya bir saldırı olduğunu öncelikli olarak belirledikten sonra uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden tesis edilmesi adına önerilerde bulunmaktadır. Ayrıca, 41. ve 42. maddeler gereğince hangi tedbirlerin alınacağına da karar vermektedir.¹⁴⁹ 39.madde çerçevesinde alınacak olan geçici önlemlere dair BM Antlaşması'nda düzenlemeye gidilmemiştir. Geçici önlemlere dair inisiyatif kullanma yetkisi Güvenlik Konseyi'ne aittir. Geçici önlemler çatışmanın durdurulması, silahlı kuvvetlerin bölgelerden geri çekilmesi ve sorun yaşanan bölgede uluslararası bir

144 a.g.m., s. 124.

145 BM Antlaşması, madde 33/1.

146 BM Antlaşması, madde 37/1, 37/2.

147 BM Antlaşması, VII. Bölüm.

148 Duran, a.g.m., s.128.

149 BM Antlaşması, madde 39.

denetimin kabulü gibi politikalar alınabilmektedir.¹⁵⁰ Burada alınacak olan kararlar VII. bölümdeki zorlayıcı tedbirlere uygun olmalıdır.

Antlaşma'nın 40. maddesi gereğince, Konsey 39. maddede belirtilen yükümlülüklerle uymadan önce, tarafları gerekli gördüğü geçici önlemlere uymaya davet edilmektedir.¹⁵¹ 41. maddede ise Konseyin burada ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesi dahil silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabileceği hükümleştirilmiştir.¹⁵² BM Güvenlik Konseyi, özellikle 41. maddede öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağına karar verirse, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden tesisi edilmesi amacıyla, hava, kara ve deniz kuvvetleri aracılığıyla gerekli görülen her türlü askeri önlemin alınmasına, 42. madde uyarınca karar verebilir. Bu madde kapsamında abluka kararı da yer almaktadır.¹⁵³ Silahlı kuvvet kullanımını içeren kararlar, BM Antlaşması'nın 27/2. maddesinde belirtilen dokuz üyenin olumlu oyları ile alınmaktadır. Yani Konsey'de bulunan beş daimi üye ve diğer üyelere ise dördünün olumlu oyu gerekmektedir. Bu durumda askeri önlemlerin alınmasında veto uygulanabilmektedir.¹⁵⁴ Konsey, barışın bozulmasını ya da bir saldırı girişiminin ihtimali durumunda tüm devletleri VII. Bölüm'deki 39. ve 43. maddeler ile uymaya zorlayabilmektedir. Bu bağlamda BM'ye üye tüm devletler Antlaşma'nın 41. ve 42. maddelerinde belirtilen önlemlere de uymak zorundadır.¹⁵⁵

42. maddede belirtilen şartların yerine getirilmesi 43. maddede belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine bağlıdır. BM'nin silahlı kuvvet kullanımı için görevlendirebileceği bir askeri gücü bulunmamaktadır. Bu yüzden, alınacak önlemlerin uygulanması için ihtiyaç dahilindeki askeri kuvvetler 43. maddeye göre, üye devletler ile yürütülen antlaşmalar ile temin edilmektedir.¹⁵⁶ BM Şartı'nın 43. ve diğer maddelerinde kuvvet kullanımının nasıl ve ne şekilde olacağı yer almaktadır. Kuvvet oluşturulması için

150 Duran, a.g.m., s.130.

151 BM Antlaşması, madde 40.

152 BM Antlaşması, madde 41.

153 BM Antlaşması, madde 42.

154 Duran, a.g.m., s.131.

155 Acer, a.g.m., s.9.

156 Duran, a.g.m., s.132.

hükümler içeren madde 47'ye göre, BM üyelerinin her biri kendi adına Güvenlik Konseyi ile özel antlaşmalar yapabilmektedir. Buna göre, Güvenlik Konseyi'nin emrine verilecek kuvvetlerin saptanması, miktarı, niteliği gibi hususların belirtilmesi yer almaktadır. Güvenlik Konseyi de gerekli gördüğü takdirde bu birlikleri kullanabilecektir.¹⁵⁷ Yukarıdaki tüm maddeler dikkate alındığında, BM barışı koruma operasyonlarının yürütülmesi için yetki Güvenlik Konseyi'ndedir. Operasyonda yerine getirilmesi gereken görevler de yine Güvenlik Konseyi tarafından alınmaktadır. Çatışmanın niteliği kapsamında ortaya çıkabilecek zorluklar dahilinde Güvenlik Konseyi yetkilileri farklılık gösterebilmektedir.¹⁵⁸

Genel Kurul, uluslararası barış ve güvenliği korumada Güvenlik Konseyi gibi özel yetkili bir organ değildir. Genel bir yetkiye sahip olup, daha çok BM'nin ana müzakere, politika oluşturma ve temsil organıdır. Barış ve güvenlik kararlarının alınmasında üçte iki çoğunluk oy alımını gerektirir.¹⁵⁹ Bu konuda Genel Kurul'a verilen yetki Antlaşma'nın 35/3. maddesinde belirtilmiştir. BM Antlaşması'na göre, uluslararası barış ve güvenliği korumada Genel Kurul'a verilen yetkiler, Antlaşma'nın 11. ve 12. maddelerinde belirtilmektedir. Buna göre bir uyuşmazlığın Genel Kurul'un gündemine gelebilmesi için sorunun Güvenlik Konseyi tarafından ele alınmamış olması gerekmektedir. Ayrıca, Genel Kurul yaşanan bir uyuşmazlık durumunda Konsey'e tavsiye de verebilmektedir.¹⁶⁰

BM Genel Kurul'un uluslararası barış ve güvenliği sürdürmedeki rolü ikinci konumdadır. Güvenlik Konseyi uyuşmazlık konuları ile ilgilendiği müddetçe, Genel Kurul herhangi bir girişimde bulunamaz. Fakat, Güvenlik Konseyi'nin veto mekanizması nedeniyle karar alamaz duruma gelmesi noktasında ortaya çıkan tıkanıklığı gidermek amacıyla, 377(A) sayılı Genel Kurul kararıyla, Genel Kurul'un uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda "*Barış için Birleşme Kararı*" ile yetkilerini artırmıştır. Karar sonucunda Genel Kurul'un hem görüşme hem de tavsiyelerde bulunma yetkisi kullanabilmesinin usul ve esasları belirlenmiştir. Genel Kurul bu karar ile uluslararası barış ve güvenliği korumada olağanüstü özel toplantı yapma kararı alabilmektedir. Bu karar sayesinde Genel Kurul, uluslararası barış ve güvenliğini korumak ya da yeniden tesis

157 Örnek, a.g.m., s.269.

158 Guehenno, a.g.e., pp.16.

159 Maintain International Peace and Security, <https://www.un.org/en/our-work>, Erişim Tarihi: 30.10.2023.

160 Duran, a.g.m., s.126.

etmek amacıyla BM üyelerine kollektif halinde önlemler için tavsiyede bulunmaktadır.¹⁶¹ Barış için Birleşme Kararı, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında birincil sorumluluğa sahip Güvenlik Konseyi'nin, veto nedeniyle bu görevini yürütme esnasında başarısız olması sonucunda barış ve güvenliğin korunmasında ikincil sorumluluğa sahip Genel Kurul'un söz sahibi olmasını öngören bir BM Genel Kurul kararıdır.

Barış için Birleşme Kararı, 3 Kasım 1950 tarihinde Genel Kurul tarafından kabul edilmiştir. Bu kararın alınma sebebi ise, 1950 yılında Kore Savaşı esnasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Konsey'de her türlü kararı veto etmesi ile alınmıştır. Barış için Birleşme Kararı, A-B ve C kararları olmak üzere üç ayrı karardan oluşmaktadır. Bu kararlar içerisinde en önemlisi A kararıdır. A kararına göre, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin asıl yetkili olan Konsey'in oybirliği ile karar alamadığı takdirde Genel Kurul'un soruna dahil olmasını öngören karardır. Kararda usule ve esasa ilişkin adımlar önerilmektedir. İlk olarak Genel Kurul toplantı halinde değilken, Konsey üyelerinden herhangi dokuzunun ya da üye devletlerin talebi üzerine, yirmi dört saat içinde olağanüstü toplanmaktadır. İkinci olarak, böyle bir toplantı, gerektiğinde silahlı güç kullanımı da dahil olmak üzere toplu önlemler alınması yönünde tavsiyede bulunmak amacıyla düzenlenebilir. Ama Genel Kurul adına alınan kararlara rağmen, tam yetkili organ yine de Güvenlik Konseyi'dir. Burada Genel Kurul'un aldığı kararlar tavsiye niteliğini geçmemektedir. Aldığı kararlar bağlayıcı değildir. Günümüze kadar on bir acil durum özel oturumu düzenlenmiştir.¹⁶² Kurumsal aktörlerin yetki ve etki alanlarının bu çerçevede belirlenmiş olması, barış ve güvenliğin sağlanması konusunda özellikle Güvenlik Konseyi'nin merkezi rolünü pekiştirmiştir. Bu yapısal çerçeve içerisinde, barış koruma operasyonlarının tarihsel süreç içinde nasıl şekillendiği ve dönüştüğü, konunun daha iyi kavranabilmesi açısından ayrı bir incelemeyi gerekli kılmaktadır.

2. BARIŞI KORUMA OPERASYONLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ

Günümüze kadar icra edilen her bir operasyon farklı amaç, araç ve yetki ile donatılmıştır. Dolayısıyla operasyonları daha kolay anlamak için, her ne kadar

¹⁶¹ Acer, a.g.m., s.12.

¹⁶² Christian Tomuschat, Uniting For Peace, <https://www.un.org/law/avl>, Erişim Tarihi: 07.11.2023.

operasyonlara yönelik kesin bir ayrışma olmasa da, Soğuk Savaş öncesi-sonrası ve günümüzde barışı koruma operasyonları şeklinde açıklanabilmektedir. Soğuk savaş yıllarında, barışı koruma operasyonlarının amacı ateşkesleri devam ettirmek ve sahadaki durumu kontrol altında tutmak ile sınırlıydı. BM'nin Soğuk Savaş boyunca devam eden bu operasyonları “geleneksel” model olarak adlandırıldı. Geleneksel barışı koruma operasyonları, taraflar arasında çatışmanın yönetilmesine yardımcı olmak ve kalıcı bir çözümün görüşülmesi için gereken koşulları oluşturmak amacıyla geçici olarak konuşlandırılmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte barışı koruma operasyonlarının stratejik bağlamı da önemli bir değişim geçirmiştir. Güvenlik Konseyi bu dönemde iç savaşların artış göstermesi nedeniyle bölgesel çatışmaların kontrol altına alınması ve barışçıl yollarla çözülmesini teşvik etmek için daha aktif bir şekilde faaliyette bulunmaya gayret göstermiştir. Uluslararası ortamın evrimi yeni nesil “çok boyutlu” BM barışı koruma operasyonlarını ortaya çıkarmıştır. Bu operasyonlar genel olarak şiddetli bir iş savaşın olumsuz sonuçlarını en aza indirmek icra edilmektedir. Operasyonlar askeri, sivil ve polis bileşenlerini içeren kapsamlı bir barış anlaşması ile konuşlandırılmaktadır. Geleneksel operasyonlardan farklı olarak çok boyutlu barışı koruma operasyonları, çatışma sonucu sürdürülebilir barışı sağlamak için uluslararası çabanın desteği ile yerel halka barışa geçiş yapmalarına yardımcı olmak amacıyla konuşlandırılmaktadır. Günümüz itibarıyla barışı koruma operasyonları daha geniş kapsamlı ve sivil yöneticilerin de daha aktif katılımı ile yürütülmektedir. Çünkü uluslararası alanda ortaya çıkan yeni tehdit algılamaları BM barışı koruma operasyonlarının kapsamını da değiştirmiştir. Bu yeni tehdit algılamaları iklim krizi, salgın hastalıklar ve uyuşturucu tehdidi gibi sadece askeri operasyonlar ile halledilebilecek operasyonlar değildir. Bu bölümde barışı koruma operasyonlarının tarihsel evrimi ve kurumsal dönüşüm süreçleri analitik bir çerçevede incelenecektir.

2.1. Soğuk Savaş Döneminde Barışı Koruma Operasyonları

Soğuk Savaş döneminde oluşturulan barış gücü hareketleri birinci nesil hareketler olarak adlandırılmaktadır. Barış güçleri askeri güç içeren ve gözlemci gruplar diye iki gruba ayrılmaktadır. Gözlemci gruplar askeri gruplara göre daha az sayıda sivil personelden oluşan ve görevi sorunlu bölgelerde rapor hazırlamak olan yapılardır. Silah

taşımadıkları için askeri kuvvet sayılmazlar.¹⁶³ Soğuk Savaş döneminde gerçekleşen barış gücü operasyonları genellikle iki kutuplu sistemin yarattığı ortamdan etkilenmiştir. Bu dönemde Batı Bloğunda ABD ve Doğu Bloğunda SSCB yer almış ve taraflar herhangi bir Üçüncü Dünya ülkesinde yaşanan çatışmada karşı karşıya gelmemeye özen göstermiştir. Böylece Soğuk Savaş boyunca taraflar doğrudan çatışmaya müdahale olmamışlardır. Bu dönemde oluşturulan barış güçlerinde taraflar aynı çıkara sahip olup, amaçları çatışma bölgesindeki taraflardan birinin bölgedeki etkisini en alt seviyede tutmaktır. Soğuk Savaş sonrası dönem ile kıyaslandığında bu dönemde BM barışı koruma operasyonlarında niceliksel ve niteliksel olarak bir ilerleme kaydedilmemiştir. Dönem süresince sadece on üç tane operasyon yürütülmüştür.¹⁶⁴ Söz konusu operasyonlar Soğuk Savaş döneminde çıkar peşinde hareket eden iki kutuplu ortamda çeşitli veto engellerine rağmen oluşturulmuştur. Bu misyonlar, iki kutuplu sistemde taraflar arasında yaşanan krizlerin artarak silahlı bir çatışmaya evrilmesini engellemeyi amaçlamıştır. Bu bakımdan dönem itibarıyla operasyonların görev tanımı; tampon alanlar oluşturmak, sınırları kontrol etmek, sınır ihlallerinden doğan gerginlikleri önlemek ve hafif silahlı güçlerden oluşan birlikleri görevlendirmektir.¹⁶⁵ Dolayısıyla Soğuk Savaş dönemindeki rekabet ortamı nedeniyle Güvenlik Konseyi'nin düzgün bir şekilde çalışmadığı ortamda BM barışı koruma operasyonları doğmuştur.¹⁶⁶

Soğuk Savaş döneminde BM Güvenlik Konseyi'nde veto yetkisinin sık bir şekilde kullanılması nedeniyle, çatışmalara müdahale salt Doğu-Batı çekişmesine dahil olmayan bölgeler ile sınırlı olmuştur. Bu bakımdan 1948 ile 1978 yılları arasında sadece 13 tane barış gücü oluşturulmuştur. 1979 ile 1987 yılları arasında ise barışı koruma operasyonlarına hiç başvurulmamıştır. Bu dönemde oluşturulan barış gücü misyonları müdahaleci bir özelliğe sahip değildi. Örneğin, 1949 yılında Keşmir'de çok az sayıdaki silahsız gözlemciler sadece ateşkes hatlarını izleme ya da askerlerin geri çekilmesi gibi görevlerde bulunmuşlardır. Sınırlı bir şekilde oluşturulan bu barış gücü misyonları genel olarak çatışmayı önleme de gerçek anlamda yardımcı olamamıştır. 1973 tarihli Arap-İsrail

163 Çağlar Özer, "Temel Kavramlar Çerçevesinde Birleşmiş Milletler Barış Gücü Operasyonları," *Sosyal Gelişim Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2023, ss.172.

164 Güngör, a.g.m., ss.10.

165 Özer, a.g.m., ss.172.

166 Our History, <https://www.peacekeeping.un.org/en/our-history>, Erişim Tarihi:29.01.2024.

çatışmasında Mısır ve İsrail arasındaki Sina’da konuşlana barış güçleri sınır hattı boyunca ateşkesi sağlamada başarılı olmasına rağmen, İsrail-Suriye arasındaki Golan Tepeleri’nde aynı başarıyı sağlayamamıştır. Soğuk Savaş boyunca sınırlı sayıda oluşturulan barış gücü misyonları küresel etkisi bakımından da sınırlı kalmıştır.¹⁶⁷ Özellikle bölgesel güç mücadelesi ile uluslararası güvenlik mimarisinin kesişim noktasında yer alan ülkelerde, barışı koruma çabaları daha karmaşık ve kırılgan hale gelmiştir.

2.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Barışı Koruma Operasyonları

Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşturulan barışı koruma operasyonları ikinci nesil hareketler olarak adlandırılmaktadır.¹⁶⁸ BM barışı koruma operasyonlarındaki değişiklik Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile paralellik göstermektedir. Stratejik düzeydeki değişiklikler, özellikle geleneksel tarzda ve askeri personel tarafından yürütülen gözlem görevlerinin, çok boyutlu girişimlere doğru genişlemesine yol açmıştır. Kapsamlı barış anlaşmalarının yürütülmesini ve barışın korunmasını temin etmek amacıyla çok boyutlu misyonlar tasarlanmıştır. İlerleyen süreçte eş zamanlı olarak çatışmaların niteliğinde de değişiklikler yaşanmıştır. BM barış gücü misyonları başlangıçta devletler arasında ortaya çıkan çatışmalarda görev almak için geliştirilmiştir. Ama değişen çatışmalarla beraber artık devlet içi çatışmalarda da görev almaya başlamış. Bu bakımdan BM barış misyonuna daha geniş görev sorumlulukları da yüklenmiştir. İnsan haklarını gözetmek, güvenlik, eski savaşçıların silahsızlandırılması ve topluma yeniden kazandırılmaları gibi çok sayıda görevleri üstlenmeleri gerekmiştir. Soğuk Savaş döneminde sınırlı sayıda oluşturulan BM barışı koruma operasyonlarının sayısında Soğuk Savaş sonrası dönemde artış gözlenmiştir. Güvenlik Konseyi’nde ortak amaç ve fikir birliği duygusuyla 1989 ve 1994 yılları arasında 20 operasyona izin verilmiştir.¹⁶⁹

Özellikle iç savaş yaşayan bir ülkede barışı koruma operasyonlarının başarılı olması çok zor olmaktadır. Çünkü iç savaş, uluslararası sistemde hukuken tanınan bir devletin hem hükümetine hem de ulusal ordusuna karşı direniş gösterebilen bir veya birden fazla silahlı grubun yer aldığı çatışma türüdür. İç savaş boyunca sivil ölümleri ve insanların yerinden edilmesi çokça karşımıza çıkmaktadır. İç savaş sadece ülke topraklarını değil

167 Severine Autesserre, “The Crises of Peacekeeping”, *Foreign Affairs*, 2019, pp.102.

168 Özer, a.g.m., ss.173.

169 Our History, <https://www.peacekeeping.un.org/en/our-history>, Erişim Tarihi:29.01.2024.

komşu ülkeleri de etkilemektedir. İç savaşta sorunlar genel olarak birbirleriyle bağlantılıdır ve saldırgan net bir şekilde tanımlanamaz. Dolayısıyla iç savaşta çok fazla grubun yer alması yani muhatap alınacak kesin bir aktörün olmaması barışı koruma misyonlarının görevlerini yerine getirmesini zora sokabilmektedir.¹⁷⁰ Bu dönemde iç savaşa BM barışı koruma operasyonları aracılığıyla dış müdahale durumu da artmıştır. Böyle bir durumda, dış müdahalenin barış sürecinde nasıl rol bir rol oynadığı sorusu gündeme gelmektedir. İç savaş yaşayan bir ülkede kalıcı barışın sağlanabilmesi için belirli koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. İlk olarak meşru kabul edilen merkezi otoritenin yeniden güçlendirilmesi önemlidir. İkinci olarak, devletin meşruiyetinin hem iç hem de uluslararası düzeyde pekiştirilmesi gerekmektedir. Son olarak ise, barış sürecini destekleyecek şekilde ekonomik yapının canlandırılması büyük önem taşımaktadır. Bu unsurlar dikkate alındığında, barışın sürdürülebilirliği açısından uluslararası yardım ve dış müdahale çoğu durumda kaçınılmaz hale gelmektedir.¹⁷¹

Soğuk Savaş sonrasında ABD ve Sovyet gerginliğinin sona ermesiyle BM’de karar almada yaşanan tikanlıkların artık sona ereceği görüşü hakim olmuştur. Nitekim beklenildiği gibi de olmuştur. Nisan 1991’den Ekim 1993 yılına kadar 15 yeni barışı koruma operasyonuna izin verilmiştir. İlk barışı koruma operasyonundan bu yana en yüksek operasyon sayısıdır. Ayrıca barış gücü misyonları bu dönemde kayda değer başarılar elde etmiştir¹⁷²

Soğuk Savaş sonrası boyunca BM barış gücünde yaşanan artış BM’nin uluslararası politikadaki etkinliğini de artırmıştır. Bu dönemde özellikle Afrika Kıtası’nda icra edilen barışı koruma operasyonlarında artış yaşanmıştır. Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu hem ABD hem de SSCB için stratejik öneme sahipti. Dolayısıyla burada icra edilen barış gücü sayısı fazlaydı. Ama Soğuk Savaş sonrası dönemde Afrika’daki sayı artmıştır. Bunun nedeni ise Afrika Kıtası sömürgeci devletlerden yeni kurtulmuş ve çözölmeyi bekleyen çok sayıda sorun ile karşı karşıya kalmıştır. Yeni devletlerin karşılaştığı en önemli sorun sınırların meşruluğu konusunda yaşanan belirsizlikler olmuştur. Burada yaşanan çatışmalar daha çok bölgesel ya da devlet içinde farklı gruplar arasında ortaya

170 Doyle and Sambanis, a.g.e., pp. 40.

171 a.g.e., pp.30.

172 Autesserre, a.g.m., pp.103.

çıkan gerilimlerden oluşmuştur. Günümüzde hala acil bir şekilde çözüm bekleyen birçok sorunun temeli bundan kaynaklanmaktadır.¹⁷³ Afrika ile birlikte Balkanlardaki iç savaş ve etnik çatışmaları önlemek amacıyla da barış güçleri devreye girmiştir. Barış güçlerinin temel özellikleri yardım kuruluşları ve siviller ile beraber çok boyutlu operasyonlar yürütmektir.¹⁷⁴

Soğuk Savaş sonrası dönemde barışı koruma operasyonlarına duyulan ihtiyacı etkileyen konular olmuştur. Bunlardan ilki çatışma türünün değişmiş olmasıdır. ABD ve SSCB arasındaki gerilim, bölgesel istikrarı doğrudan etkilemiştir. Çünkü nükleer güce sahip iki süper gücün birbirleriyle doğrudan çatışmaktan kaçınmaları, istikrarın korunmasına katkı sağlamıştır. Taraflar bu süre boyunca kendi müttefiklerinin hayatta kalmasını sağlamıştır. Aralarındaki stratejik rekabetin sona ermesi ile aynı süre zarfında küçük çaplı silahlı çatışmaların ortaya çıkması için uygun ortam doğmuştur. Eski düşmanlıklar ve kavgalar Soğuk Savaş sonrası dönemde gün yüzüne çıkmıştır. Bu bakımdan BM barışı koruma operasyonlarına duyulan ihtiyaç daha da artmıştır.¹⁷⁵ BM Güvenlik Konseyi'nin barışı koruma operasyonları için özellikle belirli krizlere müdahale etmek için fikir birliğine varabilmeleri operasyon sayısını artıran bir durumdur.¹⁷⁶ Operasyon sayısını artıran bir diğer sebep ise devletlerin parçalanmasıdır. Soğuk Savaş döneminde bazı devletler iç ayrılıklar yaşamaktaydı ama olumsuz durumları süper güçlerin desteği ile bastırabilmekteydi. Fakat Soğuk Savaş sonrası süper güçlerden gereken desteği alamayan devletler, ülkelerindeki etnik sebeplerden dolayı iç çatışmaların sayısında artış yaşamıştır. Söz konusu iç çatışmalar etnik, dinsel, bölgesel ve başka uyuşmazlıkların da yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle ülkelerinde herhangi bir grubun ayrılmasını istemeyen hükümetler bazen kanlı saldırılar ile bu durumu bastırma yoluna gidebilmektedir. BM'ye duyulan ihtiyaç her geçen gün daha da artmaktadır.¹⁷⁷

Soğuk Savaş sonrası küreselleşme süreci de BM barışı koruma operasyonlarının canlanmasında rol oynayan bir nedendir. Küreselleşmeye bağlı olarak modern bir dünyada devletler ekonomiden eğitime, çevreyi korumadan insan haklarına gibi birçok

173 Güngör, a.g.m., ss.12.

174 Özer, a.g.m., ss.173.

175 Güngör, a.g.m., ss.14.

176 a.g.m., ss.13.

177 a.g.m., ss.15.

konuda birbirine bağımlı hale geldi. Sahip oldukları gelişmiş toplum yapısını korumak isteyen devletler, yaşam koşullarının devamını sürdürmek için istikrar ve güvenliğe ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle, çatışmaları durdurmak ya da en azından onlara doğru sıçramasını önlemek için gereken desteği vermeyi amaçlamıştır. Son olarak, uluslararası ilişkilerde çok ulusluluğa atfedilen değer barış operasyonlarının canlanmasına katkıda bulunmuştur. Söz konusu devletler iç muhalefeti etkisiz kılma, müttefik kazanma, yürütülen operasyonun sınırlı ve meşru olduğunu uluslararası topluma gösterme gibi sebeplere dayanarak BM himayesi altında operasyon yürütmüştür.¹⁷⁸

2.1.3. Günümüzde Barışı Koruma Operasyonları

1990'lı yılların sonuna doğru barışı koruma operasyonlarında yeni bir gelişme yaşanmış ve barışı koruma operasyonları üçüncü nesil barış gücü hareketleri olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Öncekilere göre daha geniş kapsamlı ve sivil yöneticilerin de aktif olarak yer aldığı hareketlere dönüşmüştür. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası toplum nezdinde yeni tehdit anlayışları ortaya çıkmıştır. Uluslararası toplumun karşı karşıya kaldığı bu yeni tehditlere yönelik devletlerin ve uluslararası örgütlerin nasıl yetkiler ile donatılması gerektiği tartışmaları BM barışı koruma operasyonlarının da icra edilme sebebini yeniden ele almayı gerektirmiştir. İklim krizi, insan hakları ihlalleri, uyuşturucu tehdidi, salgın hastalıklar gibi uluslararası alandaki tehdit anlayışında önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Artık sadece devletlere yönelik klasik askeri tehditlerden söz etmek mümkün değildir. Tüm aktörleri etkileyen tehdit algısı artık bireysel olarak mücadele edilemeyecek kadar karmaşık bir hal almıştı. Bu yüzden yeni tehdit algılamaların tüm ülkelerin iş birliği ile hareket etmesini gerektirmektedir. Bu da BM barışı koruma operasyonlarına olan inancı arttırmıştır.¹⁷⁹

Çağdaş barışı koruma operasyonlarında gönüllü yer alan ülkeler önceki hareketlere nazaran daha istekli olmuştur. Barış misyonları sadece ateşkesleri izleyen, güvenli bölgeler oluşturan geleneksel uygulamaların dışında yerel toplumla iş birliğini geliştiren ve daha derin bağlar kuran bir yapıya dönüşmüştür.¹⁸⁰ Günümüzde barış gücü misyonları çatışma bölgelerinde sosyal ve siyasi yapının kurulması için daha etkin bir şekilde rol

178 a.g.m., ss.16.

179 Özer, a.g.m., ss.174.

180 Ardıç, a.g.m., ss.65.

oynamaya başlamıştır. Artık nihai hedef sadece barışın korunması değil siyasi, sosyal ve ekonomik kurumların yeniden eski haline getirilmesidir. BM bu hedef için tek başına hareket etmeyerek, IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşlar ile iş birliği içerisinde.¹⁸¹

Daha sonra üzerinde durulacağı üzere üçüncü nesil barış operasyonlarının göze çarpan özelliği, uyuşmazlığın taraflarından tamamının ya da bir kısmının rıza ilkesine izin vermemesidir. Bu tarz operasyonlar üç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, uluslararası güçler çok yönlü bir barış anlaşmasının eksikliğinde, yerel taraflar arasında rıza alabilmek için grupları fethetmeye çalışır (Somali’de olduğu gibi). İkincisi ise, uluslararası güçler, barış şartlarını dayatmak için güç kullanıma gidebilmektedir. Son olarak uluslararası güçlerin oybirliği ile karar almasının zorluğudur. Çünkü devam eden bir çatışma için uluslararası güçler, taraflara farklı düzenlemeler dayatmayı seçebilirler.¹⁸²

Özetle, BM barış güçleri, tarihsel süreçte üç temel döneme ayrılarak farklı özellikler göstermiştir: Soğuk Savaş dönemi, Soğuk Savaş sonrası dönem ve günümüz. Soğuk Savaş döneminde barış gücü misyonları sınırlı yetkilere sahipti; tarafsızlık, kuvvet kullanmama ve tarafların rızası gibi "geleneksel barışı koruma" ilkeleri ön plandaydı. Bu dönemdeki misyonlar çoğunlukla devletler arası ateşkesleri denetleme ve tampon bölgelerde konuşlanma işlevi görüyordu. Soğuk Savaş sonrasında, özellikle 1990’lı yıllardan itibaren, barış gücü operasyonları "çok boyutlu barışı koruma" modeline evrilmiş; iç savaşlar, etnik çatışmalar ve devlet içi krizlerde aktif rol üstlenmiş; sivil unsurlar, seçim gözetimi, insan hakları izlemesi ve devlet inşası gibi görevler misyonlara dahil edilmiştir. Günümüzde ise BM barış güçleri, hem geleneksel hem de çok boyutlu misyonları bir arada yürüten, fakat artan sayıda asimetrik tehdit, terör grupları ve hibrit güvenlik sorunlarıyla mücadele eden, daha karmaşık ve riskli ortamlarda görev yapan yapılar hâline gelmiştir. Bu dönemselsel farklılıklar, barış gücü misyonlarının amaç, yöntem ve araçlarında önemli dönüşümler olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tarihsel dönüşüm yalnızca operasyonların kapsamını değil, uygulanan temel ilke ve normların da zamanla çeşitlenmesine ve yeniden tanımlanmasına yol açmıştır.

181 Özer, a.g.m., ss.175.

182 Doyle and Sambanis, a.g.m., pp. 15.

3. BARIŞI KORUMA OPERASYONLARININ İLKELERİ

BM barış gücü operasyonları genel olarak tarafların rızası, tarafsızlık, meşru müdafaa dışında güç kullanmama, içişlerine karışmama ve kuvvet mensuplarının özel statüye sahip olmaması gibi beş ilke çerçevesinde icra edilmektedir. Başarılı bir barış gücü operasyonu yürütmek bu beş ilkeye doğru bir şekilde uymaya bağlıdır. Uluslararası toplum nezdinde de bu temel ilkelere uyma konusunda uzlaşmaya varılmıştır. Tarafların rızası, meşru müdafaa dışında güç kullanmama ve tarafsızlık ilkeleri temel ilkeler olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan bu üç temel ilkeyi detaylı bir şekilde ele almak önemlidir. Ama bunların dışında barış gücü operasyonunun başarı kriterini artıran bazı hususlar daha vardır. Bunlar: Güvenlik Konseyi'nin gereken desteği vermesi ve bu desteğinden vazgeçmemesi, açık ve uygulanabilir bir operasyon yürütmek, operasyon için gönüllü olan ülkelerin yeterli sayıda ve nitelikte askeri personel sağlaması ve en önemlisi de üye devletlerden mali açıdan gereken desteği alabilmektir. Özetle, BM barışı koruma operasyonlarının yürütülmesi esnasında uyulması gereken temel ilkeler operasyonların hem hukuka uygun bir şekilde icra edilmesini hem de başarı kriterini artıran kurallardır.

3.1. Tarafların Rızası İlkesi

BM barışı koruma operasyonlarının yürütülebilmesi için çatışmanın ana taraflarının rızası gerekmektedir. Böyle bir rızanın varlığı, taraflara BM tarafından yürütülen siyasi bir sürece olan bağlılıklarını ve süreç boyunca tarafların barış gücü misyonlarını kabul ettikleri anlamına gelmektedir.¹⁸³ Tarafların barış gücü operasyonu için rıza göstermesi BM'ye, sadece siyasi değil ayrıca fiziksel olarak da hareket özgürlüğü sağlayarak, kendisine verilen görevleri yerine getirmesine katkıda bulunmaktadır.¹⁸⁴ Söz konusu bir operasyonun yürütülebilmesi tarafların rıza göstermesine bağlıdır. Çünkü ancak rıza gösterildiği zaman BM operasyon icra edebilmektedir.¹⁸⁵

¹⁸³ Guehenno, a.g.e., pp.32.

¹⁸⁴ Principles of Peacekeeping, <https://www.peacekeeping.un.org/principles-of-peacekeeping>, Erişim Tarihi: 02.02.2024.

¹⁸⁵ Fulya Aksu, Barış Operasyonları, <https://www.secopedia.org/baris-operasyonlari/>, Erişim Tarihi: 02.02.2024.

Ev sahibi ülke dışında harekate destek verecek olan ülkenin de rıza göstermesi gerekmektedir. Ama burada herhangi bir zorlamadan bahsedilmemektedir. Güvenlik Konseyi'nin hareket oluşturmak için alacağı kararlar tavsiye niteliğindedir. Ev sahibi devlet operasyon için verdiği rızasını geri çekebilmektedir. Böyle bir durumda barış gücü misyonları geri çekilmek durumundadır. Barış gücü misyonları geri çekilmediği takdirde işgalci bir güç sayılmaktadır. Gönüllü olarak asker gönderen ülke de verdiği rızayı geri çekebilmektedir. Lakin bu durumda operasyon sona ermez. Geri çekilme neticesinde ortaya çıkan boşluğun yerini doldurma görevi, Genel Sekreter'in sorumluluğundadır.¹⁸⁶

Rıza ilkesi taraflar arasında çatışmanın tırmanmasına engel oluşturmaktadır. Bu ilke, taraflar arasında uzlaşmayı sağlayarak çözüme giden yolda uygun ortamın oluşması için gereklidir. Üstelik hem diplomatik hem de askeri gayretlerin tüm seviyelerinde rıza faktörünün sağlanması ve devamı önemlidir. Daha önce üzerinde ayrıntılı olarak durulduğu gibi, barışı koruma operasyonlarının hukuki noktası sorgulanmaktadır. BM'nin operasyon için rıza ilkesine başvurması bir nevi hukuki bir adımdır. Ayrıca devletlerarası bir uyuşmazlık durumunda ya da devlet içi bir uyuşmazlık durumunda BM'nin operasyon için rıza alması çeşitli hukuki yaklaşımları ortaya çıkarmıştır. Eğer çatışma devletlerarasında çıkmışsa BM'nin operasyon için konuşlanacağı devletin, meşru hükümetinin rızasına başvurması gerekmektedir. Devlet içi çatışmada ise meşru hükümet varsa rızası alınmaktadır. Ama bazı durumlarda (iç savaş meşru hükümete yönelik askeri veya siyasi gruplar tarafından çıkan çatışma şeklinde olabilir) ortada rızası alınması gereken meşru hükümet ile beraber iç savaşın diğer tarafları olan gruplardan da rıza almak gerekebilir.¹⁸⁷

3.2. Tarafsızlık İlkesi

BM tarafından yürütülen barışı koruma operasyonlarında amaç taraflar arasında yaşanan uyuşmazlık meselesinde saldırgan tarafı cezalandırmak değil, aksine taraflar arasında eşit uzaklıkta operasyon yürütmektir. Başka bir deyişle tarafsızlık, uyuşmazlığın taraflarına eşit bir şekilde yaklaşma, sadece bir tarafı koruyup kollamama, taraflar

¹⁸⁶ Ardıç, a.g.m., ss.54.

¹⁸⁷ M. Tevfik Odman, Uluslararası Uyuşmazlıkların Yargı Dışı Barışçıl Yöntemlerle Çözümlemesi ve Barışı Destekleme Operasyonu, Çağ Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı, Nisan 2002, s.155-156.

arasında ayırım gözetmeksizin, hem saldıran tarafa hem de saldırıya uğrayan tarafa eşit mesafe de yaklaşmayı öngörmektedir.¹⁸⁸

Barış gücü misyonlarının taraflar ile iş birliğini geliştirmesi özellikle tarafsızlık ilkesine uymasına bağlıdır. Çünkü, operasyonun başarılı olması için taraflarla iyi ilişkiler yürütmek gerekmektedir. Bunun içinde uyuşmazlığın tarafları arasında adil davranmak gerekmektedir. Taraflardan biri barış gücü misyonlarının taraf tuttuğu kanaatine varırsa, bu misyonlarla olan ilişkisine son verebilir. Bu olasılık da operasyonun başarısını ve etkinliğini etkilemektedir.¹⁸⁹ Tarafsızlık ilkesinde barış gücü misyonlarının ülkede yürütülen demokratik bir seçimde hangi kesimin seçimi kazanacağı konusunda da tarafsız olması beklenilmektedir. Nitekim bir barış ihlali veya görevlerini yerine getirmelerinin engellenmesi durumunda tarafsız olmasının gerekmediği dikkate alınmalıdır.¹⁹⁰ Dolayısıyla tarafsızlık ilkesi, taraflar arasında iş birliğinin devamını sağlamak ve rıza kriterini korumak için önemlidir, fakat tarafsızlık ya da hareketsizlik ile karıştırmamalıdır. BM barış gücü misyonları taraflar arasındaki ilişkilerinde tarafsız olmalıdır. Ama görevlerini yerine getirme noktasında tarafsız hareket etmemelidir. Yani, barış gücü personeli, görevi esnasında barış sürecini zarara uğratan davranışlara yönelik hareketsiz kalmamalıdır.¹⁹¹

3.3. Meşru Müdafaa Dışında Güç Kullanmama İlkesi

Güç kullanmama ilkesi barış güçleri için belirlenen temel prensipler arasındadır. İlke genel olarak misyon güçlerinin meşru müdafaa haricinde güç kullanma yetkilerine sahip olmadığını ifade etmektedir.¹⁹² Yani, barış gücü misyonları görev aldıkları ülkede saldırıya uğradıkları zaman kendilerini korumak amacıyla güç kullanabilmektedir. Ama güç kullanma durumları orantılı bir şekilde olmak zorundadır.¹⁹³ Çünkü, barışı koruma operasyonları zorlayıcı olmayan askeri hareketlerdir. Fakat, misyon askerlerinin de bir saldırı esnasında kendilerini koruma hakkı bulunmaktadır. Kısaca, genel olarak kuvvet

188 Öncü, a.g.m., ss.50.

189 Daniel H. Levine, "Peacekeeper Impartiality: Standards, Processes and Operations," *Journal of International Peacekeeping*, Volume:15, pp.21.

190 Doyle and Sambanis, a.g.e., pp.13.

191 Guehenno, a.g.e., pp.33.

192 Özer, a.g.m., ss.177.

193 Ardıç, a.g.m., ss.55.

kullanma hakkı olmayan barış güçleri sadece kendilerine yönelik olacak bir saldırı durumunda orantılı bir şekilde güç kullanabilir.¹⁹⁴ BM eski Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld'e, barışı koruma operasyonu için, *"literatürde askeri olmayan, ancak askerlerin yerine getirebileceği bir hareket"* olarak nitelendirmektedir.¹⁹⁵

Barış güçleri belli başlı durumlar dışında kuvvet kullanamaz. Ayrıca kuvvete ilk başvuran taraf da olamaz. Görevlerinin engellenmesi, kaçırılmak veya tutuklanmak istenmeleri, silahlı saldırıya uğramaları gibi durumlarda silaha son çare olarak başvurabilmektedir.¹⁹⁶ Gözlem grupları genel itibarıyla silahsız subaylardan; barış güçleri ise hafif silahlar ile donatılmış subay, er, astsubay gibi birliklerden oluşmaktadır. Askeri birliklerin hafif silahlar ile donatılması uyuşmazlığın taraflarına meşru müdafaa dışında kuvvet kullanma yetkisi olmayan ve rızasını geri çektiği durumda bölgeyi terk eden kuvvetlere daha sıcak bakmasına sebebiyet vermektedir.¹⁹⁷ Çünkü barışı koruma operasyonlarının barışçıl yöntemlere ve müzakerelere yönelik olması gerekmektedir. Operasyon esnasında, hasar ve zarar vermekten kaçınılması önemlidir. Kuvvet kullanımının gereksiz olarak kullanımı barış güçlerine olan inanılabilirliği ve tarafsızlığı olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Böyle bir durum görevin başarı şansını olumsuz etkiler ve şiddet olaylarının artmasına zemin hazırlayabilir.

4. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARININ ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

BM barışı koruma, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik önemli operasyonlardan biri olarak görülmektedir. Ama bu operasyonların etkinliği, sadece askeri başarılarla değil aynı zamanda kurumsal, toplumsal ve siyasi faktörlerle beraber çok boyutlu bir şekilde dikkate alınmalıdır. Barışı koruma operasyonları, güvenliğin sağlanması, siyasi süreçlerin desteklenmesi ve çatışmalardan etkilenen toplumların yeniden inşası amacıyla icra edilmektedir. Bu operasyonlar özellikle iç savaşlardan etkilenen ülkelerde belirtilen hususların yerine getirilmesi açısından önemlidir. Ama

194 Öncü, a.g.m., ss.52.

195 Odman, a.g.e., s.158.

196 Ardıç, a.g.m., ss.56.

197 Öncü, a.g.m., ss.53.

barışı koruma operasyonları farklı coğrafyalarda farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Bu çerçevede operasyonların başarısını saptayan temel hususların analiz edilmesi gereklidir.

4.1. Barış Operasyonlarının Etkinliğini Belirleyen Faktörler

Barışı koruma operasyonlarının etkinliğini belirleyen temel hususlar arasında görev tanımının netliği, operasyonun zamanlaması, tarafların barışa olan katkısı, misyonun esnekliği, kaynakların yeterliliği ve uluslararası destek düzeyi bulunmaktadır. Açıklayıcı bir görev tanımı, operasyonun başarı şansını artırmaktadır. Çatışan tarafların da barış sürecine bağlılık göstermesi barış gücünün meşruiyeti noktasında kritik bir öneme sahiptir. Uluslararası toplum tarafından sağlanan siyasi ve lojistikle beraber mali kaynakların sağlanması operasyonun başarısını doğrudan etkilemektedir.¹⁹⁸ BM barış gücü operasyonlarının finansmanında kilit rol BM Genel Kurul'una aittir. Operasyonlara mali destek tüm üye devletlerin göreceli ekonomik zenginliğine göre belirlenmektedir. Güvenlik Konseyi'ndeki beş daimi üyeye düşen miktar fazladır. Çünkü uluslararası barış ve güvenliğin devamlılığına ilişkin sorumlulukları daha fazladır.¹⁹⁹

Barış misyonlarının karşı karşıya kaldıkları çatışmanın niteliğini belirlemeleri operasyonların etkinliği açısından önemlidir. Barış misyonları, sivil kaybını azaltmak ve çatışmanın alevlenmesini engellemek için barışın ne zaman ve nasıl uygulanması gerektiğine karar vermelidir. Bu noktada barış misyonları, müzakerenin ne zaman olacağına ve bir anlaşmanın uygulanıp uygulanmayacağına yönelik de karar vermelidir. Bu noktada çatışmayı sona erdiren barış anlaşmasının imzalanması da kritik önemdedir. Çatışan taraflar arasında çözümün ana hatlarını belirleyen bir anlaşmanın imzalanması gerekmektedir.²⁰⁰ Böyle bir anlaşma ile tarafların istekleri az çok ortaya çıkmış demektir. Ama bazen beklenildiği gibi de olmayabilir. Taraflar imzaladıkları anlaşmadan vazgeçebilirler (Somali'de olduğu gibi). Bozguncular savaşa devam etmenin barışa oranla onlar için daha faydalı olacağına karar verebilir. Böyle bir durumda, BM barış misyonları barış aşamasında bozguncuların niyetlerini doğru bir şekilde analiz etmelidir. Çünkü bozguncuların müzakereleri baltalama girişimleri engellenirse barışı koruma da

198 Our Successes, <https://www.peacekeeping.un.org/en/our-successes>, Erişim Tarihi:07.03.2024.

199 How We Are Funded, <https://www.peacekeeping.un.org/en/how-we-are-funded>, Erişim Tarihi:18.03.2024.

200 Doyle and Sambanis, a.g.e., pp.57.

başarılı olunabilir. Taraflar korunması gereken bir barış fikrini aynı anda paylaşırsa operasyon başarılı olabilir.²⁰¹ Çünkü bir barış anlaşmasının ya da ateşkesin imzalanması sahadaki tarafların siyasi bir diyaloga hazır oldukları anlamına gelmektedir.²⁰² Dolayısıyla barış misyonları iş birliğine yanaşmayan taraflara karşı yaptırım kapasitelerini artırmalıdır.²⁰³

Uluslararası ilişkilerde çatışmayı önlemek ve barışın sürekliliğini sağlamak için kolektif bir güce ihtiyaç vardır. Uluslararası toplumun saldırganları caydırabilmesi için güçlü devletlerin katılımıyla oluşturulan kolektif bir güce ihtiyaç duyulmaktadır.²⁰⁴ Bu noktada barışı koruma operasyonlarında başarılı olabilmek için üçüncü tarafların müdahalesi önemli bir faktördür. Özellikle BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerini tam destek vermesi önemlidir.²⁰⁵ BM barışı koruma faaliyetlerini genişletmek istediği zaman bunu Genel Sekreter'in talimatı doğrultusunda BM Güvenlik Konseyi'nin onayı ile yapabilmektedir. Fakat daha önce de bahsedildiği gibi operasyonların yürütülmesi için BM üyesi ülkeler gönüllü olarak asker göndermesi gerekmektedir. Dolayısıyla BM üyesi ülkeler barışı koruma misyonlarına gönüllü asker göndermeyi reddedebilir. Böyle bir durumda BM barışı koruma operasyonlarının hiçbir önemi kalmamaktadır.²⁰⁶

4.2. Kurumsal ve Operasyonel Kapasitenin Rolü

Barışı koruma operasyonlarının kurumsal ve operasyonel kapasitesi, BM'nin başarı şansını artırmaktadır. Çünkü hem merkezdeki stratejik planlamadan hem de sahadaki uygulamalara kadar disiplinli ve profesyonel bir yapı gerekmektedir. Operasyonların askeri, sivil ve polis bileşenlerinden oluşan birliklerin hızlı müdahalesi, istihbarat kapasitesi, lojistik ve iletişim altyapısı görevlerin başarısını önemli ölçüde artırmaktadır. Nitekim misyon görevlilerin eğitim düzeyi de sahadaki performansı doğrudan etkilemektedir. Bu noktada barışı koruma operasyonlarının kapasitesinin artırılması hem

201 Mehmet Şirin Oğurlu and Rahman Dağ, "The Evaluation of the UN Peacekeeping Operations: Successes or Failures?," *the Rest: Journal of Politics and Development*, Vol. 13(2), 2023, pp.173.

202 Guehenno, a.g.e., pp.49.

203 Doyle and Sambanis, a.g.e., pp.59.

204 Jacob D. Kathman and Molly M. Melin, "Who Keeps the Peace? Understanding State Contributions to UN Peacekeeping Operations," *International Studies Quarterly*, 61, 2017, pp.151.

205 Oğurlu and Dağ, a.g.m., pp.175.

206 Kathman and Melin, a.g.e., pp.150.

çatışma sonrası istikrarın hem de sürdürülebilir barış inşasında kritik bir öneme sahiptir.²⁰⁷

Barış gücü operasyonları gönüllülük esasına dayalı bir şekilde oluşturulmaktadır. Dolayısıyla, farklı ülkelerden oluşan, askeri ve sivil görevliler bulunmaktadır. Görevliler arasında gelişmiş veya gelişmekte ülkelerden gelen askeri ve sivil grupların eğitim düzeyleri, soruna yaklaşımları, ortaya koyulan çabalar, ele alınan problemin analizi ve çözümü konusunda anlaşmazlıklar yaratabilir. Bu durum, ekip çalışması açısından ciddi sıkıntılar ortaya koyarak, barışı koruma operasyonlarının başarısını etkilemektedir.²⁰⁸ Barış gücü misyonlarının görev dahilinde olan insan hakları, hukuk kurallarına uyma, toplumsal cinsiyet eşitliği, sivilleri koruma, çatışmaları önleme gibi konularda göreve başlamadan önce eğitilmesi gerekmektedir. Çünkü insan hakları hakkında bilgisi olmayan veya hukuk dışı hareket eden birisinin yerel halka karşı duyarlı olmasını ummak gerçek dışıdır.

Barışı koruma operasyonlarında başarıyı tetikleyen önemli hususlardan biri de BM Sekreteryası'nın öğrenme yeteneğidir. Öğrenme için kayda değer nokta teknik bilgi toplamaktır. Örneğin, çatışmanın türü, çatışmanın tarafları, kim kiminle savaşıyor, yeniden eğitime ihtiyaç duyan polis grupları, mültecilerin nerede olduğu gibi benzer konular hakkında bilgi toplanılması gerekmektedir. BM Sekreterliği bunun için, özel ajanslardan, uluslararası ve yerel sivil toplum kuruluşlarından, büyükelçiliklerden, yerel gazetelerden topladığı farklı bilgileri değerlendirmelidir.²⁰⁹ Teknik bilgiler toplanır toplanmaz, sorunları analiz etmek ve tanımlamak amacıyla kullanılır. Sorun tanımı, tarafların niçin savaştığı ve savaşanların değişen amaçlarının ne olduğu konusunda yardımcı olmaktadır. Ayrıca öğrenme için teknik bilgiyle beraber çevreyle kurumsal etkileşimde dikkate alınmalıdır. Yani, sahadaki BM barış misyonları ve yerel halk arasındaki ilişki öğrenme için ön koşuldur. Bu durum iki noktada ortaya çıkmaktadır: kuruluşun konumu ve operasyonun bilgi yayma galibiyeti. BM personelinin ve ev sahibi ülkedeki konumu "sömürgeci" ya da "bütünleştirici" şeklinde değişebilir. Sömürgeci bir konum, yerel halk ile iletişim halinde olmadığı, ağır teçhizatlı silahlar ile donatılmış, BM

207 Oğurlu and Dağ, a.g.m., pp.176.

208 Muzaffer Ercan Yılmaz, *Toplumlararası Çatışmalarda Barışı İnşa Etmek*, 1.Baskı, Bursa: Dora Yayınevi, 2015, s.108.

209 Lise Morje. Howard, *UN Peacekeeping in Civil Wars*, Cambridge University Press, 2008, pp.16.

personelinin yerleşkede kaldığı bir durumdur. Tersine bütünleştirici profil, yerel halkın alt, orta ve üst konumdaki nüfusla aktif bir etkileşim halidir.²¹⁰

İletişime dayalı sorun karşımıza iki şekilde çıkmaktadır. Bunlardan ilki, ortak bir amaç için bir araya gelen görevlilerin farklı dilleri konuşmasıdır. Özellikle bu görevliler yaygın dil olan İngilizceyi bilmiyorsa personel arasında iletişim sorununa neden olmaktadır. İkincisi ise, yine yerel halk ve personel arasında yaşanan dil problemidir. Yerel halk ve personel arasındaki iş birliğinin gelişmesi dil engeline takılmamasına bağlıdır. Çünkü dilini bilmediği bir ülkede görev yapmak yerel halk ve misyonlar arasında iletişimsizliğe neden olur.²¹¹

4.3. Yerel Ortamla Uyum ve Meşruiyet Unsurları

BM barışı koruma operasyonlarının etkinliğini ve meşruiyetini artıran faktörlerden biri de barış görevlilerinin yerel ortamla ile kurduğu ilişkidir. Operasyon boyunca yerel halkın desteği ve iş birliği, barış güçlerinin sahadaki etkinliğini artırmaktadır. Bu noktada barış güçlerinin yerel halkın siyasi, kültürel ve toplumsal değerlerine duyarlılık göstermesi gerekmektedir. Ayrıca operasyonların hesap verebilirliği, şeffaflığı ve insan haklarına saygılı duruşu hem ulusal hem de uluslararası toplum nezdinde meşruiyet algısını güçlendiren nitelikler arasındadır.

BM barış gücü personeli yerel halk ile olan ilişkisi sonucu bir şeyler öğrendiği zaman operasyonlar daha başarılı olmaktadır. Barış gücü personeli konuşlandırıldığı bölgeye yönelik var olan önyargılarını bıraktığı zaman ve BM merkezinden değil de yerel halktan bilgi aldığı daha başarılı olmaktadır.²¹² Genel olarak çatışma bölgesindeki savaşı güçler ile yerel halk arasında yakın ilişkiler bulunmaktadır. Dolayısıyla gücü ön planda tutarak aralarındaki bu ilişkiyi engellemek mümkün değildir. Barış gücü misyonları güce sadece meşru müdafaa halinde başvurabilir.²¹³ Böyle bir durumda da kullandığı güç açısından aşırıya kaçmaması gerekmektedir. Yani, barış gücü operasyonlarında geleneksel zafer kazanma ve karşı tarafı mağlup etme düşüncesi geçerliliğini yitirmiştir.²¹⁴

210 a.g.e., pp.18.

211 Yılmaz, a.g.e., s.109.

212 Howard, a.g.e., pp.1.

213 Oğurlu and Dağ, a.g.m., pp.174.

214 Odman, a.g.m., ss.76.

Çatışmanın barış gücü misyonları tarafından sahiplenilmesi yani sivil kaybını en aza indirmeye çalışması ve yerel halk ile olan iletişimini artırması operasyonların niteliği açısından dikkate alınması gerekmektedir. Böylece barış misyonları yerel halkın gözünde çatışmanın taraflarından biri olarak değil de tarafsız hareket eden birlikler olarak görülmektedir. Bu çerçevede barışı koruma operasyonlarının hedeflerine ulaşması mümkün olabilmektedir.²¹⁵

5. ULUSLARARASI HUKUKİ VE NORMARİF TARTIŞMALAR IŞIĞINDA BARIŞI KORUMA OPERASYONLARI

Soğuk Savaş sonrası dönemde barışı koruma operasyonlarına duyulan ihtiyaç giderek artmıştır. Ama bu operasyonların uluslararası hukukla bağlantısı, egemenlik, müdahale ve meşruiyet kavramları çerçevesinde tartışmalara neden olmuştur. Bu doğrultuda da barışı koruma operasyonlarının BM Şartı ile uyumu ve uluslararası toplumun meşruiyet kavramı noktasında incelenecektir. Bu yetki özellikle BM Antlaşması'nın birinci maddesinde açıkça ifade edilmiştir. Bu maddeye göre, *“Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla: barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek;”*²¹⁶ hükmü ile barış gücü operasyonlarına hukuki dayanak oluşturabileceği bazı akademisyenler tarafından dile getirilir.

Açık hukuki dayanaktan yoksun olan barış gücü operasyonlarına öğretide hukuki meşruiyet bulmak zor olmamıştır. Bazı akademisyenler hayali fakat potansiyel olarak var olan altı buçuk bölümü olduğunu savunmaktadır. Altı buçuk bölümü, altıncı bölüm ve yedinci bölüm arasında yer almaktadır. Çünkü barış güçlerinin zorlama önlemleri içermediği aksine gönüllülük üzerine kurulmuş bir mekanizma olduğu, bu nedenle altıncı ve yedinci bölümler arasında bir yerin, bu mekanizmanın hukuksal dayanağını

215 Oğurlu and Dağ, a.g.m., pp.175.

216 BM Antlaşması, madde 1.

oluşturduğu görüşü kabul görmektedir.²¹⁷ Ama her koşulda çatışma bölgesinde barış gücü oluşturmak için Güvenlik Konseyi'nin olumlu yönde karar vermesi gerekmektedir. Yani beş daimi üyenin operasyona yönelik veto yetkisini kullanmaması, asgari şartlarda 5+4 üyenin oyu gereklidir.²¹⁸ Olumlu veya olumsuz alınan her karara üye devletler uymak zorundadır. Çünkü kurucu antlaşmaya göre uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında asıl yetkili organ Güvenlik Konseyi'dir. Güvenlik Konseyi, yedinci bölümde kendisine verilen yetki ile gerekli önlemleri almaktadır. Konsey, verdiği emirlerin yerine getirilmesini denetlemek için ambargo ya da yaptırım uygulayabilmektedir. Gerekli durumlarda barış gücünü de devreye sokabilir.²¹⁹

5.1. Uluslararası Hukuki Çerçeve ve Tartışmalı Alanlar

Barışı koruma operasyonlarının hukuki dayanağı BM Şartı'nın VI. ve VII. bölümlerine dayanmaktadır. Söz konusu bölümler, operasyonlara hukuki zemin oluşturmakta ve operasyonların niteliklerine göre farklı prosedürler öngörmektedir. Güvenlik Konseyi, BM Antlaşması'nın altıncı ve yedinci bölümlerinde barışın bozulması durumunda alması gereken önlemleri aktarmaktadır. Yedinci bölüm güç kullanımı içerirken, altıncı bölüm barışçıl tedbirleri barındırmaktadır.²²⁰ Ama altıncı ve yedinci bölümde BM barış gücü operasyonlarından bahsedilmez. Ancak Muzaffer Ercan Yılmaz'a göre, *"her iki bölümünde ruhu barış güçlerini gösterir."*²²¹ BM Antlaşması'nın altıncı bölümü olan "Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollarla Çözülmesi" başlığında 36. maddeye dayanarak BM'nin barış gücü oluşturmada hukuki yetki vermektedir. Buna göre gereken yetki Güvenlik Konseyi tarafından icra edilmektedir.²²² Altıncı bölümde ifade edilen barış gücü hafif silahlı, meşru müdafaa dışında güç kullanmayan, ilgili devletin(lerin) rızasına başvuran türdendir.²²³ BM Antlaşması'nın yedinci bölümüne göre ise Antlaşma'nın 39. ve 40. maddelerine atıfta bulunarak, Güvenlik Konseyi tarafından

217 Mehmet Öncü, "Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının Hukuki Temelleri," *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt:2, Sayı:6, 2006, ss.33.

218 Yılmaz, a.g.e., s.25.

219 Özer, a.g.m., ss.176.

220 Yılmaz, a.g.e., s.24.

221 Yılmaz, a.g.e., s.25.

222 Ardiç, a.g.m., ss.49.

223 Yılmaz, a.g.e., s.25.

barış gücü oluşturabileceğine dikkat çekmektedir.²²⁴ Yedinci bölümde ifade edilen barış gücü gerektiğinde ağır silahlı, rızaya başvurmaksızın çatışma yerine giden ve gerektiği takdirde her türlü güce başvurmaya yetkili türdendir.²²⁵

Geleneksel barışı koruma operasyonları tarafların rızasını öngören, silahlı çatışmalar sonrası yürütülen ve tarafsızlık ilkesine bağlı bir şekilde icra edilen bir araçtır. Ama 1990'lerden sonra insan hakları ihlalleri, iç savaşlar ve devlet dışı aktörlerin artan rolleri nedeniyle barış operasyonları da değişime uğramıştır. Bu bakımdan, 17 Haziran 1992 tarihinde BM eski Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali Güvenlik Konseyi'ne *"The Agenda for Peace"* (Barış için Gündem Planı) başlıklı bir raporu sunmuştur. Bu rapor ile barış gücü operasyonlarının görev ve sorumlulukları genişletilmiştir. Boutros raporu ile çatışma sonrası barış inşası kavramı kullanılmıştır. Barış inşası kavramı, *"tarafların yeniden çatışmaya dönmelerini önlemek amacıyla barışın güçlendirilmesi ve pekişmesini sağlayacak yapıların belirlenmesi ve desteklenmesi eylemi"* olarak açıklanmaktadır. Bunun içinde güçsüz ulusal oluşumların dönüşümlerinin desteklenmesi ve demokratik kurumların güçlü hale getirilmesi amaçlanmıştır. Yani kalıcı barışın sağlanması için uzun vadeli bir sosyal dönüşümün gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.²²⁶

Boutros-Ghali, 1992'de büyük umutlar ile yayınladığı bu raporunda BM barışı koruma görevlerinin ve niteliklerinin etkili bir şekilde yeniden reforme edilmesini hedeflemiştir. Ghali'ye göre, uluslararası politikanın hızla değişen politikasına ayak uydurabilmek için raporun en kısa zamanda gerçekleştirilmesi lazımdı. Ama büyük umutlar ile hazırlanan rapordaki değişiklikleri gerçekleşmemiştir.²²⁷ Ghali'nin çalışması, *geleneksel barışı korumayı, önleyici diplomasiden seçim izleme ve barışı uygulama* gibi görevlere kadar çeşitli bileşenleri içeren bir girişimdi.²²⁸ Ama geline nokta da birçok akademisyenin vurguladığı gibi barış inşası kavramında belirtildiği gibi çatışma sonrası iyileştirme çoğunlukla sağlanamamıştır. Yapılan akademik araştırmalar sonucunda

224 Özer, a.g.m., ss.175.

225 Yılmaz, a.g.e., s.25.

226 Cihan Dizdaroğlu, "Barış İnşası," *Güvenlik Yazıları Serisi*, No: 13, Ekim 2019, ss.bkz.

227 Ramesh Thakur and Albrecht Schrabel, "From An Agenda for Peace to the Brahimi Report: Towards a New Era of UN Peace Operations," *United Nations Peacekeeping Operations: Ad Hoc Missions, Permanent Engagement*, ed. Ramesh Thakur and Albrecht Schrabel, United Nations University Press, 2001, pp.240.

228 Thakur and Schrabel, a.g.e., pp.241.

çatışmanın yaşandığı bazı ülkeler de en az beş yıl içinde yeniden çatışma yaşandığı gözlemlenmiştir. Roland Paris *“At War’s End: Building Peace After Civil Conflict (Savaşın Sonunda: İç Çatışma Sonrası Barışın İnşası)”* adlı çalışmasında 1989-1999 yılları arasında yürütülen on dört ülkedeki iç savaştan sonraki süreci incelemiş ve yürütülen barış inşası operasyonların sonucunda çatışmaların yeniden alevlendiği dile getirmiştir. Operasyonlar boyunca ortak bir stratejik çerçevede demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçişin bu ülkelerde uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. Paris fikrin yanlış olmadığını ama iç savaştan yeni çıkmış ülkelere hızlı bir şekilde bu iki fikri dayatmanın mantıklı olmadığından söz etmiştir.²²⁹ Boutros-Ghali’nin raporu her ne kadar birçok önemli yenilik ve öneri sunsa da, uygulama noktasında bazı ciddi eksikliklere ve eleştirilere maruz kalmıştır. Raporda önerilen çatışma çözümü, barışın inşası ve uluslararası müdahale stratejilerinin pratikteki zorlukları, BM’nin kaynak açısından yeterli finansal ve askeri kaynağa ihtiyaç duyması, devlet egemenliği ve barışı koruma arasındaki problemler raporun eleştirilmesine neden olmuştur.

2000 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından Barışı Koruma Paneli Raporu ya da en çok bilinen adıyla Brahimi Raporu yayınlanmıştır. Rapor ile barış operasyonlarının eksik noktalarının tespiti ve bunların iyileştirilmesi noktasında başarılı operasyonların önündeki engellerin belirlenmesi ve uluslararası koordinasyon noksanlığını gidermek amacıyla yeni fikirler öne çıkarılmıştır. Brahimi Raporu, barışı korumadan sorumlu dairenin bünyesinde bir fon oluşturmayı ve dairenin yeniden yapılandırılmasını önermektedir. Fon sayesinde barış ve ulus inşası süresince silahlı kişilerin silahsızlandırılması, terhisi ve yeniden topluma kazandırılması gibi projeler için hızlı mali destek sağlaması amaçlanmıştır. Ayrıca demokratik kurumların inşası da bu kapsamda dikkate alınmıştır. Çünkü demokratik kurumların inşası ile hukukun üstünlüğünü sağlama imkanı verecektir.²³⁰ Brahimi raporu ile yeni bir Ruanda ve Bosna soykırımının yaşanmasını önlemek amaçlanmıştır. Barış gücü operasyonları geniş kaynaklar ve güçlü yetkiler ile donatılmıştır. Yani Soğuk Savaş’ın geleneksel

²²⁹ Paris, a.g.e., pp.bkz.

²³⁰ Siret Hürsoy, “Birleşmiş Milletler Barış Operasyonlarının Yeniden Yapılandırılması Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Sivil Katkıları,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61-1, ss.203-204.

yetkilerinden çok daha farklı görevler üstlenmiştir. Yaşanan tüm gelişmelere rağmen, BM barış güçleri kendilerinden beklenen başarıyı gösterememiştir.²³¹

Genel Sekreter Yardımcısı Lakhdar Brahimi tarafından hazırlanan rapor, sahada yaşanan operasyonel başarısızlıkların genel itibarıyla BM'nin sorumluluk dağılımından kaynakladığını vurgulamaktadır. Raporun ana hedefi misyonların kalitesini ve neticelerini iyileştirmek, misyonların yapısal eksikliklerinin analiziyle ileriki operasyonlar için yol gösterici olmayı hedeflemiştir. Ayrıca BM'nin uluslararası barış ve güvenlik alanında önemli bir konumda olması için nitelikli bir amaca ve bu amacını gerçekleştirmesi için kaynaklara ihtiyacı vardır. Rapor, başarılı bir barışı koruma operasyonunda olması gereken yirmi ana tavsiye içermektedir. Raporda genel olarak varılan sonuç: *“BM barışı korumak için güçlerini gönderdiğinde, savaş ve şiddetin süregelen güçleriyle onları yenme yeteneği ve kararlılığıyla yüzleşmeye hazır olmalıdır.”* Ayrıca Genel Sekreter'in belirsiz, karışık ya da yetersiz kaynak nedeniyle bazı operasyonları onaylamama yetkisine de sahip olması gerekmektedir.²³²

Brahimi raporu genel olarak mantıklı diyebileceğimiz istekler doğrultusunda kaleme alınmıştı. Rapor, BM'nin başarılı bir barışı koruma operasyonu için gerekli olan nitelikler konusunda yetersiz olduğunun kanıtıdır. Raporun içerisinde yer alan isteklerin çoğu en başından itibaren barışı koruma operasyonlarının birer parçası olması gereken taleplerdir. Brahimi Raporu, olası çatışmalar için hazır halde bulunan askeri personel, temel eğitim ve askeri teçhizat ihtiyaçlarını karşılamayan üyelerin operasyona dahil olmasının engellenmesi, personel eğitiminin ön planda tutulması, kamu bilgilendirmeden harcama yönetimine kadar finansman artırılması, savaş sonrası barış inşası için daha planlı uygulamalar dikkate alınması, üye devletlerin sorumluluğunda olan yükümlülüklerinin eksiksiz yapması gibi hedefleri belirlemiştir. Pek çok noktadan Brahimi Raporu, Boutros-Ghali'nin Raporu'ndan daha kapsamlı ve daha ayrıntılı bir çalışmadır.²³³ Brahimi Raporu, barışı koruma operasyonları açısından önemli bir adım olsa da uygulamaya konulması, kapsayıcılığın etkisi, kaynakların yetersizliği, uluslararası

231 Autesserre, a.g.m., pp.106.

232 Thakur and Schrabel, a.g.e., pp.243.

233 Howard, a.g.e., pp.bkz.

toplumun etkisi ve etkili bir şekilde hayata geçirilmesi konusunda çeşitli zorluklar yaşamıştır.

Kurulduğu günden itibaren dönüşüm geçiren barış operasyonları, karmaşık görev tanımları çerçevesinde sivillerin korunması, seçimlerin denetlenmesi veya güvenlik sektörünün yeniden yapılandırılması gibi faaliyetler ışığında tartışmalara maruz kalmıştır. Bu durum operasyonların hukuki sınırlarının belirsizleşmesine ve bazen BM'nin yetki aşımıyla karşı karşıya kalınmasına neden olmuştur.

6. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARININ LIBERAL KURUMSALCILIK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Barışı koruma, kurumsallaşmış bir yapıyı ifade ettiği için, liberal kurumsalcılığın da barışı koruma hakkında hakim bakış açısı olması beklenebilir. Ama bu kuramın uygulamaları, barışı koruma operasyonlarına uygulandığında karşımıza bazı noksanlıklar çıkmaktadır. Liberal kurumsalcılık, uluslararası politikanın anarşik yapısına rağmen, devletlerin uluslararası örgütler aracılığıyla iş birliği yapabileceğini dile getirmektedir. Yani, BM gibi uluslararası örgütler iş birliğini artırır, güven verici ortam sağlar ve ortak değerler etrafında birleştirir. Bu teoriye göre devletler sadece kendi çıkarlarına odaklanmaz. Devletler, uluslararası sistemde mutlak kazanç peşinde olur ve bu bakımdan söz konusu devletler ortak sorunları çözme eğilimi göstermektedir. Bu teorik perspektifte, devletler savaş ve çatışma gibi problemleri çözmek için çok boyutlu bir foruma ihtiyaç duymaktadır. Böyle bir forum da 1945 yılında BM'nin kurulması ile oluşturulmuştur. Böylece dünya genelinde barış ve güvenliği korumak için çeşitli ülkelerin gönüllü katılımı ile BM barışı koruma operasyonları yürütülmektedir.

BM barışı koruma operasyonları, uluslararası güvenliği sağlama amacıyla oluşturulmuş çok taraflı çabaların en görünür örneklerinden biridir. Bu bağlamda, liberal kurumsalcılık kuramı, devletlerin iş birliği yapabilme potansiyelini ve uluslararası kurumların bu süreçteki aracı rolünü açıklama açısından güçlü bir teorik zemin sunmaktadır. Liberal kurumsalcılık, uluslararası sistemin anarşik yapısına rağmen, kurumlar aracılığıyla devletlerin rasyonel ve düzenli bir iş birliği ortamı inşa edebileceğini savunur.²³⁴ BM barışı koruma operasyonları da tam bu noktada, devletlerin

²³⁴ Keohane, a.g.e., pp.85.

güvenlik, istikrar ve barışa yönelik ortak çıkarları doğrultusunda hareket edebileceklerini gösteren somut uygulamalar olarak değerlendirilebilir.

Barışı koruma operasyonlarının liberal kurumsalcı teoriyle ilişkilendirilmesinde daha önce üzerinde durulan üç temel unsur öne çıkar: kurumsal iş birliği, normatif çerçevenin güçlendirilmesi ve karşılıklı bağımlılık dinamiği. Öncelikle, BM'nin yürüttüğü barış operasyonları, devletlerin sadece ulusal değil, küresel ölçekte bir istikrar arayışında bulunduğu ve bu hedef doğrultusunda kaynaklarını gönüllü olarak seferber edebildiklerini göstermektedir. Bu yaklaşım, devletlerin yalnızca kendi çıkarlarını değil, mutlak kazanç anlayışıyla ortak refahı da gözettiğini varsayan liberal kurumsalcılıkla örtüşmektedir.²³⁵

İkinci olarak, BM barışı koruma operasyonları, uluslararası normların uygulanabilirliğini ve evrensel değerlerin sahada kurumsallaştırılmasını hedeflemektedir. Demokratikleşme, insan hakları, hukukun üstünlüğü, sivillerin korunması gibi normatif unsurlar, sadece teorik belgelerde değil, operasyonların saha stratejilerinde de önemli bir yer tutmaktadır. Bu da liberal kurumsalcılığın “normların içselleştirilmesi ve kurumsal çerçeve aracılığıyla barışın kalıcı hale getirilmesi” tezini güçlendirmektedir.²³⁶ BM bu sayede, devletler arasındaki güvensizlik ortamını azaltmakta ve barışa yönelik güven artırıcı mekanizmalar geliştirmektedir.

Üçüncü olarak, barış operasyonlarının çoğu, devletlerin birbirine karşı duyduğu güvensizlikleri yönetmek ve çatışma sonrası istikrarı kurumsal temellerle inşa etmek amacı taşımaktadır. Bu bağlamda, BM'nin rolü yalnızca fiziksel güvenliği sağlamakla sınırlı değildir; aynı zamanda siyasi geçiş süreçlerini denetlemek, seçimleri izlemek, sivil kurumları desteklemek ve hukuki altyapıyı yeniden inşa etmek gibi kapsamlı faaliyetleri içermektedir.²³⁷ Bu çok boyutlu işlevsellik, liberal kurumsalcılığın, barışı yalnızca askeri değil, aynı zamanda siyasal ve sosyoekonomik yönleriyle ele alma gerekliliğini vurgulayan yaklaşımıyla uyumludur.

235 Andrew Moravcsik, “Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics,” *International Organization*, 51(4), 1997, pp.519.

236 Finnemore and Sikkink, a.g.m., pp.894.

237 Paris, a.g.e., pp.179.

Bununla birlikte, uygulamada yaşanan bazı sorunlar, liberal kurumsalcılığın varsayımlarına yönelik eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Her ne kadar BM barış operasyonları teoride gönüllülük ilkesine dayanıyor olsa da, pratikte büyük güçlerin çıkarlarına göre şekillenen Güvenlik Konseyi kararları, eşitsiz bir sorumluluk ve etki dağılımı yaratabilmektedir.²³⁸ Örneğin, bazı barış misyonlarının hızla onaylanması ve kaynak sağlanması söz konusu olurken, diğer kriz bölgelerine müdahale edilmemesi, uluslararası normların tutarlılığına gölge düşürmektedir. Bu durum, teorik olarak evrenselci olan liberal kurumsalcılığın, pratikte güç ilişkilerinden bağımsız hareket edemediğini göstermektedir.

Ayrıca bazı devletlerin, barış operasyonlarına sadece sembolik katkılarda bulunarak uluslararası meşruiyet kazanma çabaları, iş birliğinin niteliksel değil niceliksel bir düzeyde kaldığını ortaya koymaktadır. Bu da liberal kurumsalcı teorinin varsaydığı “samimi iş birliği” anlayışını zayıflatan önemli bir çelişkidir. Ek olarak, sahadaki operasyonlarda karşılaşılan lojistik ve kapasite sorunları, BM’nin kurumsal yapısının reform ihtiyacını ortaya koymaktadır.²³⁹

Liberal kurumsalcılık ve BM barışı koruma operasyonları arasındaki ilişkiyi toparlamak gerekirse, BM barışı koruma operasyonlarının liberal kurumsalcılık kuramı noktasında değerlendirilmesi, barışı koruma operasyonların uluslararası iş birliği, uluslararası örgütler ve normlar noktasında nasıl yapılandığını anlamaya yardımcı olmaktadır. BM barışı koruma operasyonları, devletlerin gönüllü katılımı ile gerçekleştirilir. Dolayısıyla liberal kurumsalcıların dile getirdiği gibi devletler arasında kolektif güvenlik ve ortak çıkar temelinde uluslararası iş birliğini sağlamak mümkündür. Barışı koruma görevleri genel olarak BM Güvenlik Konseyi kararı ile icra edilir. Konsey kararları uluslararası hukuk ve normlar çerçevesinde yürütülür. Ayrıca bu operasyonlar, insani müdahale gibi normları temel alarak yürütülür. Her ne kadar BM barışı koruma operasyonları liberal kurumsalcı kuramın temel varsayımları ile örtüşse de Güvenlik Konseyi’nde büyük güçlerin çıkar algılamaları, devletler arasında gelişen güvenlik ikilemi nedeniyle ortaya çıkan hile korkusu, finansal ve askeri kapasite eksiklikleri, çatışmanın değişen doğası ve bunun sonucunda BM’nin bazı yenilikleri doğru analiz

238 Barnett and Finnemore, a.g.e., pp.38.

239 Durch and Berkman, a.g.e., pp.243.

edememesi, bazı devletlerin normlara uymamaları ve bazı operasyonlarda yeterince tarafsız olunmaması gibi etkenler teörinin eleştirilmesine neden olmaktadır.

Yine de genel çerçevede değerlendirildiğinde, BM barışı koruma operasyonları, uluslararası kurumların çatışma çözümündeki etkinliğini ve devletlerin uzun vadeli iş birliği kapasitesini göstermesi açısından, liberal kurumsalcı teörinin güçlü bir uygulama alanı sunmaktadır. Bu operasyonlar, teörinin öngördüğü biçimde, sadece kısa vadeli güvenlik hedefleriyle değil, uzun vadeli barış inşası ve normların yerleştirilmesi amacıyla yürütölmekte ve kurumların güven tesis edici rolünü sahada somutlaştırmaktadır. Sonuç olarak, Birleşmiş Milletler barışı koruma operasyonlarının liberal kurumsalcılık açısından değerlendirilmesi, uluslararası örgütlerin barış ve istikrarı sağlamadaki kurumsal kapasitesini ortaya koymaktadır. Operasyonların gönüllü katılım esasına dayanması, uluslararası normlar temelinde yürütölmesi ve çok aktörlü iş birlikleri içermesi, teörinin temel varsayımlarını doğrular niteliktedir. Ancak sahadaki politik, kurumsal ve operasyonel sınırlılıklar, teörinin tüm yönleriyle uygulanabilir olmadığını da göstermektedir. Bu çelişkiler, bir yandan teorik derinlik sağlarken, diğer yandan uygulamanın çok boyutlu analizini mümkün kılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BARIŞI KORUMA OPERASYONLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ – SOMALİ VE LIBERYA ÖRNEKLERİ

BM'in barışı koruma operasyonlarına ilişkin kuramsal ve tarihsel çerçeve, uluslararası örgütlerin çatışma çözümündeki rolünü anlamak açısından önemli bir temel sunmaktadır. Önceki bölümlerde hem BM barışı koruma mekanizmalarının tarihsel gelişimi hem de bu yapıların liberal kurumsalcı teori çerçevesinde nasıl değerlendirilebileceği ortaya konmuştur. Özellikle liberal kurumsalcı yaklaşım, barışın yalnızca çatışmasızlık hali olmadığını, aynı zamanda kurumlar, normlar ve iş birliği ağları aracılığıyla inşa edilen kalıcı bir düzen olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, barışı koruma operasyonlarının işleyişi, aktör çeşitliliği, uluslararası normlara dayalı meşruiyet anlayışı ve çok taraflı iş birliği kapasitesi, liberal kurumsalcı perspektifin somutlandığı alanlar arasında yer almaktadır.

Bu bölümde ise, teorik ve kavramsal çerçevesi önceki bölümlerde oluşturulan bu yaklaşımın, iki farklı vakada nasıl şekillendiği karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Somali ve Liberya örnekleri, BM barışı koruma operasyonlarının farklı coğrafi, tarihsel ve siyasi koşullarda nasıl uygulandığını gözlemlemek açısından anlamlı vakalar sunmaktadır. Bu vakalar, aynı zamanda uluslararası kurumların kriz bölgelerinde ne ölçüde etkili olduklarını, hangi yapısal kısıtlarla karşılaştıklarını ve kuramsal beklentiler ile pratik uygulamalar arasında nasıl bir uyumsuzluk doğabileceğini inceleme imkânı tanır. Söz konusu iki vaka çalışması, yalnızca operasyonların başarı ya da başarısızlık ölçütleri açısından değil, aynı zamanda uluslararası iş birliği ve kurumsal kapasite sınırlarının analiz edilmesi bakımından da önemlidir.

Bu doğrultuda üçüncü bölümde, Somali ve Liberya'daki BM barışı koruma operasyonları, kuramsal arka plan ile bağlantılı olarak karşılaştırmalı biçimde ele alınacak; operasyonların yürütülme biçimi, kurumsal yapılarla ilişkisi, normatif dayanakları ve sahadaki uygulama sonuçları analiz edilecektir. Böylece, BM'nin barış inşasındaki kapasitesi ve liberal kurumsalcı varsayımlar ışığında ne ölçüde başarılı bir aktör olduğu daha somut biçimde değerlendirilecektir.

1.VAKA İNCELENMESİNE YÖNTEMSEL BAKIŞ

BM'in barışı koruma operasyonları, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası güvenlik mimarisinin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Bu bağlamda, barışı koruma faaliyetlerinin, sadece çatışmaların sona erdirilmesiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda sürdürülebilir bir barışın inşası için kurumsal mekanizmaların işlerliğini de öncelediği görülmektedir. Liberal kurumsalcı perspektife göre, uluslararası kurumlar, aktörler arasındaki iş birliğini kolaylaştıran, bilgi paylaşımını artıran, güveni tesis eden ve normların kurumsallaşmasını sağlayan yapılar olarak barışın inşasında belirleyici rol oynamaktadır. Özellikle karmaşık iç savaş süreçlerinde, bu kurumların sağlayacağı şeffaflık, hesap verebilirlik ve çok taraflı katılım, taraflar arasındaki güven inşasını desteklemekte ve çatışma sonrası yeniden yapılanma sürecini meşrulaştırmaktadır. Bu teorik çerçeve, çalışmada incelenen Somali ve Liberya örnekleri bağlamında ele alınacaktır. Her iki vaka, iç çatışmaların ardından BM müdahalesi ile kurumsal barış inşasının nasıl şekillendiğini ve bu sürecin başarı veya başarısızlık nedenlerini anlamak açısından uygun bir karşılaştırmalı analiz zemini sunmaktadır. Böylece, liberal kurumsalcılığın barışı koruma operasyonlarındaki pratik etkisi somut örnekler üzerinden tartışılabilir ve bu teorik yaklaşımın açıklayıcılık gücü değerlendirilebilecektir. Bu çalışmada BM'nin barışı koruma operasyonlarını anlamak ve değerlendirmek amacıyla karşılaştırmalı bir vaka incelemesi yöntemine başvurulacaktır. Nitel araştırma metodlarından biri olan vaka analizi kullanılarak Liberya ve Somali vakalarının karşılaştırmalı analiziyle belirli niteliklerdeki olguların derinlemesine incelenebilecektir.

Bu bölümde, BM barışı koruma operasyonlarının liberal kurumsalcı perspektiften nasıl değerlendirileceği açıklığa kavuşturulurken, Somali ve Liberya örneklerinin neden ve nasıl seçildiği ile karşılaştırmalı analiz yönteminin temel dayanakları üzerinde durulmaktadır. Yöntemsel yaklaşımın inşasında hem kuramsal çerçevenin gerekleri hem de vaka incelemesine ilişkin somut ihtiyaçlar dikkate alınmıştır. Liberal kurumsalcılık, devletlerin yalnızca güç rekabetiyle değil, aynı zamanda ortak çıkarlar ve normatif iş birliği ile yönlendirildiğini varsayar.²⁴⁰ Bu nedenle, çalışmanın amacı sadece çatışmaların

240 Keohane, a.g.e., pp.67.

sonucu olarak yürütülen barışı koruma operasyonlarını betimlemek değil, aynı zamanda bu operasyonların uluslararası kurumların etkinliği, devlet davranışları ve normatif yapıların işleyişi açısından ne ölçüde liberal kurumsalcı teoriyle örtüştüğünü ortaya koymaktır.

Bu bağlamda, çalışmada karşılaştırmalı vaka incelemesi yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem, belirli bir teorik çerçeve doğrultusunda az sayıda vakanın sistemli biçimde analiz edilmesini sağlayarak, kuramsal çıkarımlar yapılmasına imkân vermektedir.²⁴¹ Yöntem, her bir vakada ortak olan olguların teoriye nasıl karşılık geldiğini inceleyerek, genellemeye yönelik değil ama kavramsal derinliğe ulaşmaya yönelik bir analitik çaba sunmaktadır. Somali ve Liberya, farklı tarihsel ve bölgesel bağlamlara sahip olmalarına rağmen, BM barışı koruma operasyonlarının hem teorik düzlemde hem de kurumsal yapılar bağlamında sınanması açısından işlevsel örneklerdir.

Karşılaştırmalı analiz yöntemi, iki veya daha fazla vaka arasında karşılaştırmalar yaparak belirli olguların benzer veya ayrı yönlerini ortaya koymayı hedeflemektedir. George ve Bennett'e göre karşılaştırmalı vaka çalışmaları, ampirik gözlemleri sistematik bir biçimde analiz etmeye olanak tanır ve teorik çıkarımlar yapılmasına katkı sunmaktadır. Bu bağlamda, Somali ve Liberya gibi farklı kıtalarda, farklı sosyo-politik geçmişlere sahip iki ülkenin BM barışı koruma operasyonları deneyimleri, liberal kurumsalcılık teorisi çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Bu yöntem, yalnızca vakalar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları açığa çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda uluslararası örgütlerin barış süreçlerindeki rolünün etkinliğini ve sınırlarını analiz etmede de işlevseldir.²⁴² Söz konusu analizde benimsenecek yaklaşım, “most different systems design” (En farklı sistemler tasarımı-MDSD) modelidir. Bu modelde birbirinden farklı bağlamsal yapılara sahip vakalar arasındaki benzer çıktılar ve süreçler özellikle dikkate alınmaktadır. Böylece BM'nin barış operasyonlarına yön veren kurumsal ilkeler ile bu ilkelerin farklı bağlamlarda nasıl hayata geçirildiği anlaşılabilir hale gelecektir. Tez kapsamında karşılaştırmalı analiz

241 A. L. George and A. Bennett, *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*, MIT Press, 2005, pp.19.

242 Arend Lijphart, “Comparative Politics and the Comparative Method,” *The American Political Science Review*, 65(3), 1971, pp.bkz.

yöntemi, Liberya ve Somali'deki BM barışı koruma operasyonlarının derinlemesine incelenmesinde kullanılmıştır. Her iki örnek vaka incelemesi, benzer başlıklar altında analiz edilmiştir. Bu bağlamda benzer noktalar ve farklar tespit edilmiştir. Böylece farklı bağlamlarda icra edilen barışı koruma operasyonlarının etkilerini ve sonuçlarını kapsamlı bir şekilde değerlendirme fırsatı doğmuştur.

Somali ve Liberya örnekleri, tezin amacına uygun olarak belirli kriterler dikkate alınarak seçilmiştir. İlk olarak, her iki vakada uzun süreli iç çatışmalar yaşamış, devlet otoritesi zayıflamış, sivil kayıpları yaşamış ve sonucunda BM müdahalesi kaçınılmaz hale gelmiştir. İkinci olarak, barış operasyonlarının farklı noktalarda başarı göstermesi, karşılaştırmalı analiz için uygun bir zemin hazırlamıştır. Çünkü her iki vakada başarı ve başarısızlık noktasında zıt örnekler sunmaktadır. Liberya'da BM müdahalesi başarılı bir süreç geçirmiş ve demokratik seçimlerin yapılmasına katkı sunmuş ve güvenlik ortamı sağlanmıştır. Somali'de ise BM müdahalesi üzerinde ayrıntılı olarak durulacak birçok nedenle başarısızlık ile sonuçlanmıştır. Üçüncü olarak ise BM'nin farklı coğrafi, kültürel ve siyasi bağlamlarda nasıl davrandığını incelemek mümkün hale gelmiştir. Bu noktada Liberya'daki UNMIL operasyonu ile Somali'deki çok aktörlü BM müdahaleleri vaka incelemeleri için gerek karşılaştırılabilirlik gerekse de zengin analiz fırsatı sunmaktadır.

Vaka seçimi, özellikle kurumsal müdahalenin doğası ve etkileri açısından anlamlı karşılaştırmalar yapmaya olanak tanıyacak şekilde yapılmıştır. Her iki ülke de devlet kapasitesinin zayıf olduğu, iç savaş sonrası yeniden yapılanma süreci geçirmiş ve farklı zaman dilimlerinde BM'nin müdahalesine konu olmuştur. Bu çerçevede amaç, benzer kurumsal araçların farklı bağlamlardaki etkilerini gözlemlemek, böylece teoriyle pratiğin nasıl örtüştüğünü analiz etmektir.²⁴³ Seçilen vakaların farklılıkları - coğrafi konum, toplumsal yapı, çatışma aktörleri gibi - tezinin sınanabilirliğini güçlendirmekte, kurumsal değişkenlerin etkisini daha net biçimde ortaya koymaktadır.

İnceleme süreci, liberal kurumsalcılığın temel dayanakları olan uluslararası normlar, iş birliği mekanizmaları, güvenlik bağımlılığı ve kurumsal şeffaflık gibi kriterler üzerinden yürütülmüştür. Tezin önceki bölümlerinde ayrıntılı şekilde ele alındığı üzere,

243 J. Blatter and M. Haverland, *Designing Case Studies: Explanatory Approaches in Small-N Research*, Palgrave Macmillan, 2012, pp.86-87.

liberal kurumsalcılık, uluslararası örgütlerin yalnızca teknik yapılar olmadığını, aynı zamanda devlet davranışlarını dönüştüren normatif aktörler olduğunu savunur.²⁴⁴ Bu nedenle, her iki vakada da BM barış güçlerinin rolü bu çerçevede; yani iş birliği zemini oluşturup oluşturmadıkları, normların içselleştirilmesine katkı sunup sunmadıkları ve çatışma sonrası siyasi düzenin inşasında ne tür kurumsal işlevler gördükleri temelinde değerlendirilmiştir.

Bu yönetime dayalı olarak Somali ve Liberya örnekleri, barışı koruma operasyonlarının yalnızca güvenlik üretmekle sınırlı olmayan, aynı zamanda yeni bir normatif düzen kurma iddiası taşıyan liberal kurumsalcı yaklaşımın uygulama sahaları olarak ele alınmaktadır. Böylelikle, teorik varsayımlarla sahadaki pratikler arasındaki uyum ve çatışmalar, detaylı bir analizle ortaya konacaktır.

2. SOMALİ: BARIŞI KORUMA OPERASYONLARINDA KURUMSAL ZAYIFLIK VE UYUM SORUNU

Somali'deki iç savaşın kökeni, sömürgecilik sonrası dönemde modern ve işlevsel bir devlet kurma çabasının başarısızlığına dayanmaktadır. Bu süreç, ülkenin sosyal ve siyasal bütünlüğünü zayıflatarak Somali'yi "başarısız devlet" konumuna getirmiştir. Ülke uzun yıllar boyunca iç savaş, klan çatışmaları, terörizm, kıtlık, kitlesel göç ve korsanlık gibi ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. 1960'ta bağımsızlığını kazanan Somali, kısa bir süre içinde devletleşme yolunda ilerlemiş; ancak 1969'da Muhammed Siad Barre'nin askeri darbesiyle otoriter bir yönetime sürüklenmiştir. Barre rejimine karşı 1980'lerde başlayan ayaklanmalar, 1991'de rejimin çökmesiyle ülkeyi tam anlamıyla iç savaşa sokmuştur.

Uluslararası toplumun Somali'ye müdahalesi 1992'de başlamış, 1995'e kadar süren bu süreçte BM barışı koruma operasyonları yürütülmüştür. Barış misyonları insani yardımlar açısından kısmen başarılı olsa da güvenliği sağlamada yetersiz kalmış, ciddi kayıplar verilmiş ve ülkedeki durum daha da kötüleşmiştir. Somali'deki barış çabalarının başarısızlığında; BM'nin yerel aktörlerle etkili iletişim kuramaması, yetersiz uluslararası iş birliği, koordinasyon eksiklikleri ve ABD'nin tek taraflı müdahalesi önemli rol

²⁴⁴ Ikenberry, a.g.e., pp.34; J.G. Ruggie, "Multilateralism: The Anatomy of an Institution," *International Organization*, 46(3), 1992, pp.572.

oynamıştır. BM'nin çekilmesinden sonra Somali, daha derin bir kaos ortamına sürüklenmiştir.

Bu çalışmada karşılaştırmalı analiz için Somali'nin örnek olarak seçilmesinin bazı nedenleri bulunmaktadır. İlk olarak, Somali toplumu etnik, kültürel, dilsel ve dinsel olarak homojen bir yapıdadır. Diğer Doğu Afrika ülkelerinden farklı olarak homojen yapıdaki Somali'nin daha birlik içinde hareket etmesi beklenebilir. İkinci olarak, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası toplum, barışı koruma operasyonlarının niteliklerini daha çok artırmıştır. Güvenlik Konseyi'nde operasyonlarla ilgili kararlar veto edilmeden oybirliği ile alınmaya başlanmıştır. Daha önce de değinildiği gibi, geleneksel barışı koruma metotlarından vazgeçilmiş, çok boyutlu barışı koruma operasyonları geliştirilmiştir. Çok boyutlu operasyonlarda amaç, sürdürülebilir barışın temellerini atmak için birlikte çalışan askeri, polis ve sivil birliklerinin bir arada hareket etmesidir. 1992 yılında Somali ile başlayan operasyonlara daha fazla kaynak ayrılmış ve iş birliği noktasında daha aktif olunması hedeflenmiştir. Ama Somali örneğinde BM önceden belirlediği hedeflerin çok uzağında kalmıştır. Üçüncü olarak, BM barışı koruma operasyonlarının tarihi açısından ilk kez VII. bölüm çerçevesinde bir operasyon yürütmüştür. VII. bölümün nihai hedefi güç kullanımının serbest olmasıdır. BM Güvenlik Konseyi, Somali'de güç kullanımını emretmiş ama sonuç olarak acı bir deneyim ile yüzleşmiştir. Dördüncü olarak, savaşlar artık devletlerarası değil de daha çok devlet içi çatışma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Somali İç Savaşı, BM açısından ders çıkarılması gereken bir operasyon olmuştur. BM'nin ilk etapta krizin doğru teşhisi ve anlaşılması noktasında bilgi eksikliğini gidermesi önemlidir. Somali'de bu bağlamda iyi bir örnektir.

Bu bölümde, BM'nin Somali'de yürüttüğü barışı koruma operasyonları tarihsel süreç içinde ele alınacak ve operasyonların başarısızlık nedenleri kurumsal kapasite, yerel aktörlerle uyum, meşruiyet ve normatif direnç gibi başlıklar çerçevesinde analiz edilecektir. Bölümün ilerleyen kısımlarında, yerel aktörlerle iş birliğinin kurulamaması, uluslararası normların içselleştirilememesi ve meşruiyet krizinin neden olduğu yapısal sorunlar ele alınacaktır. Daha sonra Somali örneği liberal kurumsalcı perspektiften analiz edilerek, barışı koruma misyonlarının uluslararası uluslararası iş birliği ve kurumsal kapasite gereklilikleriyle olan ilişkisi değerlendirilecektir. Öncelikle Somali'de yaşanan iç savaşın temel dinamikleri tarihsel arka planla birlikte açıklanacak; ardından

Mohammed Siad Barre rejiminin çatışma ortamına nasıl zemin hazırladığı ortaya konacaktır. Sonrasında ise Somali'deki barışı koruma operasyonları üzerinden BM'nin sahadaki müdahale süreci değerlendirilecek ve bu süreçte yaşanan koordinasyon eksiklikleri tartışılacaktır.

2.1. Somali'de Çatışma Dinamikleri ve Uluslararası Müdahale Süreci

Afrika Kıtası'nda önemli bir konumda bulunan Somali, tarihsel süreç içerisinde karşılaştığı olaylar sonucunda günümüzdeki haline ulaşmıştır. Özellikle Somali'de iç savaşın patlak vermesine ve ülkenin kaos ortamına sürüklenmesine neden olan dinamikleri iyi analiz etmek gerekir. Somali'de çatışma dinamikleri, merkezi devletin çöküşüyle başlayan bir sürece dayanmaktadır. 1991 yılında Siad Barre rejiminin devrilmesinden sonra ülke genelinde etnik gruplar arasında silahlı çatışmalar başlamıştır. Somali'de siyasal alanda gerçekleşen otorite boşluğu hem devlet kurumlarının ortadan kalkmasına hem de sosyal düzenin ciddi şekilde bozulmasına sebep olmuştur. Somali'ye uluslararası toplumun tepkisi 1992'de kurulan UNOSOM I (BM Somali Operasyonu I-United Nations Operation in Somalia) ile başlamıştır. UNOSOM I'in asıl amacı insani yardımların güvenli bir şekilde ulaştırılmasını sağlamaktır. Ama misyonun yetersiz donanımı ve zayıf koordinasyonu nedeniyle başarısız olmuştur. Akabinde ABD liderliğinde UNITAF (Birleşik Görev Gücü-Unified Task Force) ve daha sonra da UNOSOM II (BM Somali Operasyonu II-United Nations Operation in Somalia) kurulmuştur. Bu iki operasyon BM tarihi boyunca yürütülen en geniş kapsamlı müdahaleler olmuştur. 1993 yılında başkent Mogadişu'da gerçekleşen "Kara Şahin Düştü" olayı uluslararası kamuoyunda ciddi bir endişe yaratmıştır. Bu durum Batılı devletlerin geri çekilmesine neden olmuştur.

2.1.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Somali

Somali, ekvatora yakın bir bölgede ve Afrika'nın doğu kıyısında yer almaktadır. Eritre, Cibuti ve Etiyopya ile birlikte kıtanın Afrika Boynuzu denilen coğrafi kısmını oluşturur.²⁴⁵ Afrika Boynuzu olarak adlandırılan alt bölgenin uç kısmında bulunan Somali, hem siyasi ve ekonomik hem de ekonomik açıdan önemli bir konumda bulunmaktadır.

²⁴⁵ Max Planck, Yearbook of United Nations Law, ed.A. von Bogdandy and R.Wolfrum, Volume.9, 2005, p.518.

Somali, Afrika ve Asya arasındaki deniz ticareti rotalarının kesişiminde yer alır. Ayrıca Somali, Kızıldeniz'i Hint Okyanusu'na bağlayan Babülmendep Boğazı'na açılan deniz rotası üzerinde yer almaktadır.²⁴⁶ Afrika Boynuzu nedeniyle Somali, uluslararası politikada önemli bir jeopolitik konuma sahiptir. Somali'nin jeopolitik önemi özellikle deniz yolları, enerji güvenliği ve liman altyapıları bağlamında öne çıkmaktadır.²⁴⁷ Somali sahip olduğu stratejik konum ve doğal zenginliklerinden dolayı tarih boyunca küresel güçlerin odak noktasında olmuş ve küresel güçlerin stratejik politikalarından doğrudan etkilenmiş, etkilenmeye de devam etmektedir. Bu durum da onun iç ve dış egemenliğini tesis etme de krizler yaşamasına neden olmaktadır.

Somali'nin modern devlet yapısına evrilen tarihsel süreci, 19.yüzyılda Avrupalı sömürge güçlerinin bölgeye girişi ile hız kazanmıştır. İngiltere, 19.yüzyıl ortalarından itibaren Aden Körfezi'nden yürüttüğü stratejiler çerçevesinde Somali kıyılarında denetim tesis etmeye başlamış; bu süreçte özellikle liman şehirleriyle yapılan ticaret anlaşmaları etkili olmuştur. 1884 yılındaki Berlin Konferansı sonrasında İngiltere, kuzeydeki bazı Somali klanlarıyla koruyuculuk anlaşmaları imzalayarak bölgeyi “İngiliz Somaliland”ı adı altında sömürgeleştirmiştir.²⁴⁸

İkinci Dünya Savaşı'nda İtalya, İngiltere'ye savaş ilan etmiştir. Aralarındaki savaş sömürge bölgelerine de sıçramış ve 1941 yılında İngiltere Somali'nin neredeyse tamamını kendi kontrolü altına almıştır. 1945 yılında Potsdam Konferansı'ndan sonra alınan kararda İtalya sömürge bölgeleri İngiltere'ye verilmiştir. Ama BM'nin aldığı başka bir kararla İtalya'nın kendisine ait olan bölgeyi bağımsızlığa hazırlaması istenilmiştir.²⁴⁹ İngiliz yönetimi ise kendi himayesinde olan bölgenin kademeli olarak hazırlanmasını teşvik etmiştir. Birleşik Krallık, İngiliz Somaliland'ı ve İtalyan Somalisi arasındaki birleşmeye sıcak bakmıştır. 26 Haziran 1960 tarihinde bağımsız olan İngiliz Somaliland'ı beş gün sonra İtalyan Somalisi ile birleşmiştir.²⁵⁰ Resmi olarak tek bir devlet olmasına rağmen kurumsal açıdan iki farklı ülke olan Somali İngiltere ve İtalya kendi çıkarları

246 Ahmat Mahamat Oumar, “XXI. Yüzyılda Afrika Boynuzu'nun Uluslararası Politikada Önemi,” *AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı:2, 2020, ss.58.

247 Oumar, a.g.m., ss.60.

248 Planck, a.g.e., pp.519.

249 a.g.e., pp.519.

250 a.g.e., pp.520.

çerçevesinde bağımsızlığa hazırlamışlardır. Sonuç olarak, sömürge dönemi sonunda geride iki ayrı eğitim, idari ve yasal sistem bırakmışlardır.

İngiliz Somalisi ve İtalyan Somalisi'nin birleşmesi ile 1 Temmuz 1960 tarihinde Somali Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Avrupa sömürgeciliği sona ermiştir. Ama yeni bağımsız olan cumhuriyetin yöneticileri devleti yönetmede tecrübesizdiler. Ulusal açıdan karşılaşılan sorunlar ve devlet içindeki yolsuzluk ve siyasi istikrarsızlık 1960'lı yılların sonuna doğru askeri rejimin ülke yönetimine el koymasına zemin hazırlamıştır.²⁵¹ Bağımsızlık sonrasında askeri rejime kadar olan süreçte ülkede parlamenter demokrasi uygulanmıştır. Ancak dokuz yıllık süreçte seçimler barışçıl bir ortamda gerçekleşmemiştir. 1967 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde Aden Abdulle Osman Daar yerine Dr. Abdirashid Ali Shermarke kazanmıştır. Fakat Cumhurbaşkanı Shermarke'nin 1969'da suikast sonucu öldürülmesini takip eden günlerde askeri rejim darbe yapmıştır.²⁵²

Somali, bağımsızlığını kazanmadan önce İtalyan ve İngiliz yönetim bölgeleri olarak farklı yapılara sahipti. Bu durum ülkenin gelişmişlik düzeyinde ve yaşam biçiminde farklılıklara yol açmıştır. Bağımsızlıktan sonra Somali yolsuzluk, ekonomik yetersizlik ve kamu hizmeti gibi sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunlar sonucunda 1969 yılında Muhammed Siad Barre askeri darbe ile iktidara gelmiş ve sosyalist bir rejim kurarak anayasayı askıya almış, siyasi partileri kapatmış ve tek parti yönetimine geçmiştir.²⁵³ Barre, klan temelli yapılanmaları yasaklayarak merkezi otoriteyi güçlendirmeyi hedeflemiş ve Sovyetler Birliği'ne yakınlaşmıştır.²⁵⁴ Barre, “*Somali’yi iç ve dış politikalarında saygın bir ülke haline getirme*” sözü ve “*sosyalizm birleştirir, kabilecilik böler*” propagandası ile hareket etmiştir.²⁵⁵

1991 yılında Barre'nin devrilmesinin ardından militan gruplar başkent Mogadişu'yu ele geçirmiştir. General Muhammed Farah Aidid ve Ali Mehdi önderliğindeki gruplar arasında çıkan iç savaş ülke geneline yayılmış ve altyapı ile tarım

251 Ferhat Pirinççi ve Tunç Demirtaş, “Sömürgecilik Mirasının Somali’ye Ekisi,” *International Journal of Social Inquiry*, Cilt:13, Sayı: 2, 2020, ss.773.

252 Kerem Batır, “Uluslararası Hukukta Devlet ve Başarısız Devletler: Somali Örneği,” *ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, 2017, ss.96.

253 Serenay Elmalı ve Çağlar Ezikoğlu, “Bir Güvenlik Sorunu Olarak Klan Sistemi: Somali,” *Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 1, Mart 2022, ss.44.

254 Pirinççi ve Demirtaş, a.g.m., ss.773.

255 Planck, a.g.e., pp.522.

alanları büyük zarar görmüştür. Tarımın yok olması ilerleyen dönemde kıtlığa yol açmıştır.²⁵⁶ Somali devletinin çöküşüne yol açan üç temel gelişme ise 1977 yılında Ogaden Savaşı, 1988 yılında Somali Ulusal Hareketi ile ordu arasındaki çatışma ve 1989-1990 yılları arasında hükümet ile klanlar arasındaki çatışmalardır. Bu gelişmeler Somali'yi derin bir iç savaş çıkmazına sürüklemiştir.²⁵⁷

2.1.2. Mohammed Siad Barre Rejimi

1969 yılında kansız bir darbe ile yönetimi ele geçiren General Muhammed Siad Barre, ilk olarak parti temelli anayasal süreci sona erdirerek işe başlamıştır. Darbe sonucunda iktidar yirmi üyeli bir Yüksek Devrim Konseyi'ne verilmiştir. Başkan, Bakanlar Kurulu, Ulusal Meclis ve Yüksek Mahkeme'nin tüm görevleri Konsey'e devredilmiştir. Haziran 1961 yılında kabul edilen Anayasa yine Konsey tarafından yürürlükten kaldırılmıştır. Konsey hem iç hem de dış politikada sivil yöneticiler yerine askeri ve polis birliklerini görevlendirilmiştir. Yeni rejim Somali halkına yönelik güç ve terör eylemlerine de başlamıştır.²⁵⁸ 1980'lerde Barre rejimine karşı çeşitli isyancı gruplar birleşmiştir. Barre, isyan hareketlerini durdurmak için ulusal hazineyi yağmalaya başlamıştır. Birçok Somalili yaşanan kargaşadan dolayı ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Siyasi gücü yok olan Barre'nin dış destek yardımları da azalmaya başlamıştır. Somali devleti 1990'ın sonunda artık çökmüş durumdaydı. 1991 yılında Barre ülkeden kaçtığında, Somali anarşiye doğru sürüklenmiştir. 1987 yılında İtalya'da kurulan ve Barre rejimine karşı tüm direniş faaliyetlerinde yer alan Birleşik Somali Kongresi (*United Somalia Congress-USC*), Hawiye klan ailesinin Abgal alt koluna mensup olan Ali Mahdi Mohammed'i Temmuz 1991'de Somali geçici başkanı olarak atamıştır. Şaşırtıcı şekilde yine aynı klanın alt kolunda olan Habar Gedir klanı atamaya karşı çıkmıştır. General Mohammed Farah Hassan Aidid'e bağlı olan klan atamaya hemen itiraz etmiştir. Her iki isim de ulusal liderlik için çatışmaya başlamış ve 1991 yılının sonuna doğru Aidid ve Mehdi birlikleri arasında şiddetli çatışmalar başlayarak tüm ülkeye yayılmıştır.²⁵⁹

256 Batır, a.g.m., ss.97.

257 Elmalı ve Ezikoğlu, a.g.m., ss.45.

258 Planck, a.g.e., pp.522.

259 Jae-Seok Huh, Rethinking the Practices of UN Peacekeeping Operations in the Early Post-Cold War Era: The Implications of the Case of Somalia, Bosnai-Herzegovira and Kosovo, (PhD Thesis), University of Sheffield, April 2008, pp.57.

Aididi 1992 yılında diğer gruplarla ittifak girişimlerine başlamış ve Somali Ulusal İttifakı (*Somalia National Alliance-SNA*)'nı kurmuştur. Ama klanlar arası koalisyon kurma çabaları başarısız olmuştur. Bunu takip eden çatışmalar sonucunda müttefik olması gereken klanlar ve alt klanlar arasında çatışmaların şiddeti daha da artmış ve Somali'de yaşanan çatışmalar ile beraber şiddetli bir kuraklık da baş göstermiştir. İç savaşın doruk noktasında kuraklık ile birlikte 300.000 sivil hayatını kaybetmiştir.²⁶⁰

Somali'yi iç savaşa götüren bir diğer çatışma, Somali Ulusal Hareketi (*Somalia National Movement-SNM*) ve Barre rejimi arasında olmuştur. 1980'li yıllarda çıkan çatışma genellikle günümüzde Somaliland olarak dile getirilen bölgenin kuzey ve kuzeybatı merkezli bir isyan dolayısıyla çıkmıştır. Aslında 1982-1988 yılları arasında ortaya çıkan küçük bir isyandır ama Barre rejimine karşı ortaya çıkması ve yönetime meydan okuması önemlidir. SNM'nin isyan çıkarma amacı Ogaden Savaşı sonrasında Barre rejiminin otoritesini artırması ve kuzey bölgelerinin diğer bölgelere göre daha fazla ötekileştirilmesi ve ekonomiden yeteri kadar pay alamamasıdır. Issaq klanının üyeleri tarafından yönetilen SUH, zamanla güney merkezli kurtuluş hareketleri ve isyancılar ile birleşmiştir.²⁶¹ Barre hem askeri üstünlüğü hem de yabancı devletlerin desteği sayesinde SNM'ye karşı yıkıcı bir üstünlük elde etmiştir. Bu olayda Barre, birçok masum sivil sebepsiz yere öldürmüştür. İç savaşta Issaq klanından tahminen 800 bin kişi mülteci konumuna düşmüştür. Bu durum yerel Issaq toplumunu harekete geçirmiş ve SNM'ye katılımı artırmıştır. Issaq klanının sert bir şekilde bastırılması Somali'de ortaya çıkan ayrılıkçı hareketin sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Ayrıca, Issaq klanının 1991'de ülkeden ayrılmak istemesinin nedeni de bu duruma bağlanabilir.²⁶²

2.2. BM Barışı Koruma Operasyonlarının Seyri ve Kurumsal Kapasite Sorunları

Ülke genelini saran iç çatışma komşu ülkelerin de güvenlik durumunu tehdit etmeye başlamıştır. Görev süresinin bitmesine günler kala eski BM Genel Sekreteri Javier Perez de Cueller Güvenlik Konseyi'ne Somali'de barışı yeniden tesis etmek istediğini belirtmiştir. Ama BM, Yugoslavya'da devam eden çatışmalar nedeniyle Somali İç Savaşı'na tereddütlerle yaklaşmıştır. Bu durum BM'nin krizlere müdahalede tutarlı ve

²⁶⁰ Planck, a.g.e., pp.524.

²⁶¹ Pirinççi ve Demirtaş, a.g.m., ss.775.

²⁶² a.g.m., ss.776.

evrensel bir yaklaşım sergileyemediği yönünde eleştirilmesine yol açmış, örgütün çatışma bölgelerindeki önceliklendirme kriterlerinin siyasi kaygılara dayandığı tartışmalarını gündeme getirmiştir.²⁶³ Sorunun büyümesiyle birlikte 27 Aralık 1991 tarihinde dönemin BM Genel Sekreteri Javier Perez de Cueller Somali’de barışı tesis etmek için harekete geçmiştir. Cueller yeni Genel Sekreter Boutros-Ghali’nin de inisiyatif almak istemesiyle Somali’ye Ocak 1992 tarihinde siyasi işlerden sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı James O.C. Jonahla beraber bir heyete yetki vermiştir. Ziyaret sonucunda General Aidid dışında diğer grup liderleri ateşkesi kabul etmiştir.²⁶⁴

23 Ocak 1992 tarihinde Güvenlik Konseyi Somali’yi gündemine almıştır. Konsey, 733 sayılı kararı oybirliği ile kabul etmiştir. Bu karar kapsamında “*Somali’deki durumun hızla kötüleşmesinden ve ağır insan hayatı kaybından ciddi endişe duyarak*” ve “*bu durumun devam etmesinin...Uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit*” değerlendirmesini içermektedir.²⁶⁵ 733 sayılı karar tüm taraflar arasında çatışmanın durdurulmasını ve devletlerin Somali’ye silah ve askeri teçhizat tedarikine ambargo uygulaması gerektiğini belirtmiştir.²⁶⁶

BM ilk etapta Somali’ye müdahale etmede tereddüt yaşamıştır. Ama CNN etkisi²⁶⁷ dediğimiz durumdan dolayı uluslararası toplumun dikkati giderek Somali İç Savaşı üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Somali İç Savaşı ciddi şekilde kıtlık, sivil kayıp ve yerinden edilme gibi sorunlar yaratmıştır. BM Güvenlik Konseyi, 24 Nisan 1992 tarihinde aldığı 751 sayılı kararla UNOSOM I (*United Nations Operations in Somalia I-BM Somali Operasyonu I*)’i kurmuştur. Bu operasyonun ana hedefleri başkent Mogadişu’da ateşkesi

263 Planck, a.g.e., pp.525.

264 Faysal Mohamed Hassan, Why Do UN Peacekeeping Operations Fail? Somalia’s Amisom Case, (Master Thesis), İstanbul:İstanbul Sabahattin Zaim University Graduate Education Institute, February 2021, pp.34.

265 Planck, a.g.e., pp.526.

266 United Nations Operation in Somalia I, <https://www.peacekeeping.un.org/unosomi>, Erişim Tarihi:16.01.2025.

267 CNN etkisi uluslararası ilişkiler, dış politika ve medya araştırmalarında yer alan, 24 saatlik haber akışı sağlayan CNN, uluslararası televizyon haber kanallarının, dış politikanın gidişatı üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu öne süren bir teoridir. Teoriye göre, politikacıların aldıkları kararı, eylemleri ve olayların sonuçlarını belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. CNN’in büyümesi ve çeşitlenmesi, ekonomi, kültür, hukuk, kamuoyu, siyaset ve diplomasi gibi küresel iletişimin ve uluslararası ilişkilerin birçok yönünü etkilediği kadar savaş, terörizm, insan hakları, çevre sorunları, mülteciler ve küresel salgınlar gibi doğrudan insanları ilgilendiren önemli konulara dikkat çekerek, politikacıların kararları üzerinde önemli bir göreve sahip olmuştur. CNN Etkisi, <https://uliwiki.org/index.php/CNN-Etkisi>, Erişim Tarihi: 03.08.2015.

denetlemek, havalimanı ve limanlar gibi stratejik bölgelerde BM personelinin ve ekipmanının güvenliğini sağlamak ve insani yardım malzemelerinin ihtiyaç sahibi bölgelere güvenli bir şekilde ulaştırılmasını temin etmektir.²⁶⁸

UNOSOM I, Nisan 1992-Mart 1993 tarihleri arasında faaliyet göstermiştir. Bu süreçte BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi görevini ilk olarak Mohamed Sahnoun (Cezayir, Nisan- Kasım 1992), daha sonra ise İsmet Kittani (Irak, Kasım1992-Mart1993) yürütmüştür. Operasyonun Baş Askeri Gözlemciliği görevini ise Pakistanlı İmtiaz Shaheen tarafından üstlenilmiştir.²⁶⁹ Sahnoun'un görev anlayışı, sahadaki aktörlerle doğrudan müzakerelere girerek tarafların taleplerini anlamaya ve diplomatik çözümler üretmeye dayanmaktaydı. Buna karşılık, görevine sonradan atanan Kittani daha çok BM merkezinden gelen talimatlara bağlı kalarak hareket etmiş ve sahadaki gelişmelere karşı daha duyarsız bir tutum sergilemiştir.²⁷⁰ Bu operasyona Avustralya, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Kanada, Çekoslovakya, Mısır, Fiji, Finlandiya, Endonezya, Ürdün, Fas, Yeni Zelanda, Norveç, Pakistan ve Zimbabwe katılmıştır.²⁷¹

Çatışmaların giderek şiddetini artırması BM'nin Somali'ye yönelik kaygılarını derinleştirmiştir. Grup liderleri ile yapılan görüşmeler sonucunda, Somali'deki BM varlığının güçlendirilmesi gerektiği yönünde bir kanaat oluşmuş ve ülke genelinde kapsamlı bir ateşkesin sağlanmasına yönelik çabalar yoğunlaştırılmıştır. Bu noktada Güvenlik Konseyi 27 Temmuz 1992 tarihinde BM'nin Somali'deki tüm taraflara ve gruplara acil insani yardım sağlamasına yönelik bir karar almıştır. Bu süreçte bölgedeki BM personel sayısı da artırılmıştır.²⁷²

Bunu takiben 27 Ağustos 1992 tarihinde alınan 775 sayılı karar ile UNOSOM I'in yetki ve kapasitesi daha da genişletilmiştir. Böylece UNOSOM I'in görev tanımı iki aşamalı hale gelmiştir. İlk aşamada kısıtlı durdurması ve ikinci aşamada ise Somali'de kalıcı barışın tesisine yönelik faaliyetlerde bulunulması hedeflenmiştir. Ama bu dönemde

268 United Nations Operation in Somalia I, <https://www.peacekeeping.un.org/unosomi>, Erişim Tarihi: 03.06.2024; <https://www.documents.un.org/doc/resolution/gen/nr00110.pdf>, Erişim Tarihi: 13.05.2025.

269 Abdishakur Jama Nur, Peacekeeping and Social Stability In Somalia: The Case of AMISOM in the Country, (Master Thesis), İstanbul: Aydın University Institute of Graduate Studies, October 2019, pp.15.

270 Howard, a.g.e., pp.27.

271 United Nations Operation in Somalia I, <https://www.peacekeeping.un.org/unosomi>, Erişim Tarihi: 03.06.2024.

272 Hassan, a.g.e., pp.36.

BM'nin Somali'de kalıcı barışı sağlamasına dönük çabalarının yetersiz kaldığı görülmektedir. BM, UNOSOM I'in sahaya konuşlandırılmasının başlı başına bir barış sağlayıcı unsur olacağını varsaymış, ancak sahadaki gerçeklikler bu yaklaşımı boşa çıkarmıştır. Zira barışı koruma çabalarının başarılı olabilmesi için, yerel aktörlerin de bu süreci sahiplenmesi gerekmektedir. Bu noktada Somali'deki başat güçlerden biri olan Aidid, UNOSOM I'in faaliyetlerine karşı çıkmaya başlamıştır. Aidid, çok aktörlü iç savaşı fırsata çevirerek farklı grupları BM'ye karşı ortak bir düşman etrafında toplamış ve BM'nin tarafsızlık ilkesinden saptığı yönünde algılar yaratmıştır. Siyasi kaosun giderek artması UNOSOM I için tehlikeli olmaya başlamıştır.²⁷³ Bu bağlamda BM Güvenlik Konseyi, 3 Aralık 1992 tarihinde 794 sayılı kararı alarak, Somali'deki güvenlik koşullarının ağırlaşması nedeniyle üye devletleri UNITAF'ı kurmakla yetkilendirmiştir. UNITAF'ın amacı, insani yardım faaliyetlerinin daha güvenli bir ortamda yürütülmesini sağlamak olmuştur. UNITAF, görev süresi boyunca UNOSOM I ile koordineli biçimde çalışmıştır.²⁷⁴

BM Güvenlik Konseyi, Somali'deki hızla kötüleşen insani durumu ve BM'nin UNOSOM I kapsamındaki faaliyetlerinin yetersiz kaldığını göz önünde bulundurarak, 3 Aralık 1992 tarihinde 794 sayılı kararı kabul etmiştir. Bu kararla, Somali'de insani yardım faaliyetlerinin güvenli bir ortamda yürütülebilmesi amacıyla “gerekli tüm araçların kullanılması” yetkisi verilen çok uluslu bir müdahale gücü olan UNITAF kurulmuştur.²⁷⁵ UNITAF, fiilen ABD'nin liderliğinde organize edilmiş ve yönetilmiştir. Bu operasyon, ABD tarafından önerilmiş ve teklif BM Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Zira o dönemde Somali'deki iç savaş koşulları, BM'nin sınırlı kapasiteye sahip barışı koruma misyonunun etkili şekilde çalışmasını engellemiş, yardımların büyük kısmı ulaştırılamamış ve kıtlık, ülke genelinde binlerce kişinin ölümüne neden olmuştur. ABD bu durumu gerekçe göstererek, doğrudan müdahale ve operasyonel kontrol teklifinde bulunmuştur.²⁷⁶ UNITAF, ABD öncülüğünde 24 ülkeden gelen askerî birliklerden oluşmuştur. Bu güç yaklaşık 24.000 Amerikan askeri ile birlikte 17.000 diğer ülke

273 Planck, a.g.e., pp.531.

274 United Nations Operation in Somalia I, <https://www.peacekeeping.un.org/unosomi>, Erişim Tarihi:16.01.2025.

275 <https://www.documents.un.org/doc/resolution/gen/nr001153.pdf>, Erişim Tarihi: 13.05.2025.

276 United Nations Operation in Somalia II, <https://www.peacekeeping.un.org/unosom2backgr2>, Erişim Tarihi: 03.06.2024.

personelinden oluşmuştur. Operasyonun tüm finansmanı da ABD tarafından karşılanmıştır. Operasyonun siyasi liderliği büyük ölçüde dönemin Somali Büyükelçisi Robert B. Oakley tarafından yönlendirilmiş, askeri komutayı ise ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı (CENTCOM) üstlenmiştir. UNITAF'ın sahadaki operasyonlarına ise "Umudu Geri Kazandırma Operasyonu" (Operation Restore Hope) adı verilmiştir.²⁷⁷

Bu bağlamda, UNITAF'ın en belirgin yönü, "gerekli tüm araçlar" ifadesiyle meşrulaştırılan kuvvet kullanma yetkisine sahip olmasıdır. Bu ifade, UNITAF'ın insani yardım ulaştırılması amacıyla gerektiğinde silahlı müdahale yapabileceğini ortaya koymaktadır. Öte yandan, BM kararında doğrudan bir silahsızlandırma ya da zorunlu terhis politikası öngörülmemiştir; bunun yerine Konsey, askeri güç sağlanması konusunda üye devletleri katkıya davet etmiştir. Bu durum, UNITAF'ın barışı koruma misyonları tarihindeki özgün yerini göstermektedir. Zira bu operasyon, BM çatısı altında kurulmuş ancak doğrudan BM komutası altında olmayan ilk çok uluslu kuvvet olmuştur. Böylece BM tarihinde ilk defa, bir iç çatışmada bölgesel istikrarın sağlanması amacıyla, üye devletlerin kendi askeri güçleriyle ve insani gerekçelerle doğrudan müdahalede bulunduğu bir yapı ortaya çıkmıştır.²⁷⁸

UNITAF, Somali'de faaliyet gösterdiği ilk dönemde insani yardımların ulaştırılması açısından oldukça başarılı olmuş ve özellikle kıyı bölgelerinde güvenli alanlar oluşturarak gıda ve ilaç sevkiyatının büyük ölçüde gerçekleşmesini sağlamıştır. 1993 yılı başında BM Genel Sekreteri'nin öncülüğünde düzenlenen bir toplantıda Somali'deki savaşı gruplar, ateşkese uyacaklarına dair taahhütte bulunmuş ve silahlarını UNITAF ile UNOSOM yetkililerine teslim etmeyi kabul etmişlerdir. Ancak bu gelişmelere rağmen, Somali'deki güvenlik ortamı oldukça kırılgan kalmaya devam etmiştir. UNITAF'ın nihai amacı, yürüttüğü geçici güvenlik misyonunu BM'nin kuracağı genişletilmiş barışı koruma operasyonu olan UNOSOM II'ye devretmek olarak belirlenmiştir. Ancak bu geçişin sağlıklı biçimde gerçekleşebilmesi için belirli ön koşulların karşılanması gerektiği vurgulanmıştır. BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali, dönemin ABD Başkanı George H. W. Bush'a yazdığı mektubunda, Somali'de kalıcı barışın tesisi için güvenli ortamın sağlanması ve silahsızlanma gibi temel şartların

277 Howard, a.g.e., pp.27.

278 Planck, a.g.e., pp.533.

yerine getirilmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁷⁹ UNITAF, 4 Mayıs 1993 tarihinde görevini UNOSOM II'ye devrederek bölgeden çekilmiştir. Ancak bu süreçten sonra Somali'deki durum daha karmaşık hâle gelmiş, silahlı gruplar yeniden güç kazanmış ve UNOSOM II'nin karşılaştığı direniş daha sert olmuştur. Bu nedenle UNITAF'ın kısa vadeli başarılarına rağmen, Somali'de uzun vadeli barış ve devlet inşası hedefleri büyük ölçüde gerçekleşmemiştir.

UNOSOM II'den önce, siyasi çözüm süreci çerçevesinde Ocak 1993'te Addis Ababa'da bir ön toplantı yapılmış, ateşkes, silahsızlanma ve genel siyasi uzlaşya dair üç ayrı anlaşma imzalanmıştır. Mart 1993'te düzenlenen Ulusal Uzlaşma Konferansı'na tüm Somalili liderler katılmış, ellerindeki silahların UNITAF'a, sonrasında UNOSOM II'ye teslim edilmesini kabul etmişlerdir. Bu anlaşma, Somali'de silahsızlanmaya yönelik verilen ilk toplu taahhüttür.²⁸⁰

BM Genel Sekreteri, 3 Mart 1993'te Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda, Somali'deki istikrarsız ortam, devlet yapısının yokluğu ve güvenlik risklerini gerekçe göstererek UNITAF'tan UNOSOM II (*United Nations Operations in Somalia II-BM Somali Operasyonu II*)'ye geçilmesini tavsiye etmiştir. Bu doğrultuda, Güvenlik Konseyi'nin 814 (1993) sayılı kararıyla UNOSOM II, 26 Mart 1993'te kurulmuş ve UNITAF'tan görevi devralmıştır. UNOSOM II, BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca askeri yetkilerle donatılmış ilk barışı koruma operasyonu olmuştur. Operasyonun temel amacı ülke genelinde güvenliği sağlamak, siyasi uzlaşyayı teşvik etmek, devlet kurumlarını yeniden inşa etmek ve demokratik yönetime geçişi desteklemektir. Askeri görevleri ise ateşkesin denetlenmesi, silahsızlanmanın sağlanması, insani yardımın güvenliğinin temini, mayın temizleme, mültecilerin dönüşü ve misyon personelinin korunmasıdır.²⁸¹

UNOSOM II'nin kurulmasının ardından General Aidid liderliğindeki Somali Ulusal İttifakı (SNA), daha önce imzalanan anlaşmalara uymayarak süreci tıkamıştır. 5 Haziran 1993'te Aidid'e bağlı milisler, 23 BM askerini öldürmüş, bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi 837 (1993) sayılı kararı alarak UNOSOM II'ye saldırganlara karşı güç kullanma yetkisi vermiştir. Aidid'in teslim olmaması üzerine BM, yakalanması yönünde

²⁷⁹ a.g.e., pp.535.

²⁸⁰ Planck, a.g.e., pp.540.

²⁸¹ United Nations Operation in Somalia II, <https://www.peacekeeping.un.org/unosom2backgr2>, Erişim Tarihi: 03.06.2024.

karar almıştır.²⁸² 3 Ekim 1993'te Mogadişu'da ABD ve Aidid güçleri arasında çıkan çatışmada 18 ABD askeri ölmüş, 80'i yaralanmış ve iki Black Hawk helikopteri düşürülmüştür. Bu olay, ABD kamuoyunda büyük tepki doğurmuş ve ABD'nin Somali politikasını gözden geçirmesine neden olmuştur.²⁸³

Tüm olumsuz gelişmelere rağmen 1994 yılı başında BM Özel Temsilcisi, Somali'deki siyasi süreci yeniden canlandırmak amacıyla taraflarla temas kurmuştur. Mart 1994'te Nairobi'de gerçekleştirilen toplantılar sonucu Ali Mehdi ve Aidid, 1992'den bu yana ilk kez bir araya gelerek Ulusal Uzlaşma Deklarasyonu'nu imzalamışlardır. Bu gelişme, uzun süreli düşmanlıkların ardından diyalog için önemli bir adım olmuştur.²⁸⁴

Genel Sekreter, Ekim 1994'te UNOSOM II'nin görev süresini son kez uzatmış, operasyonun 31 Mart 1995'te (954 sayılı karar) sona ereceğini açıklamıştır. BM, Somali'ye dış müdahalenin kalıcı çözüm getirmediği ve barışın zorla tesis edilemeyeceği sonucuna varmıştır. Güvenlik Konseyi'nin hazırladığı raporda, Somali'de meşru bir hükümetin kurulamaması ve siyasi uzlaşının sağlanamaması nedeniyle iç savaş riskinin sürdüğü belirtilmiştir. UNOSOM II'nin 4 Mart 1995'te Somali'den tamamen çekilmesinin ardından, 19 Şubat 1995'te Ali Mehdi ve Aidid arasında bir barış anlaşması imzalanmıştır. Taraflar güç paylaşımını ve demokratik yollarla seçilmiş bir hükümetin kurulmasını kabul etmiş, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi yönünde mutabakata varmışlardır.²⁸⁵

Somali'yi vuran kıtlık ve iç savaşın olumsuz şartları nedeniyle sivil ölümler medyanın ve insan hakları örgütlerin ilgisini çekmiştir. Böylece Somali vakası BM Güvenlik Konseyi'nin de dikkatini çekmiştir. Güvenlik Konseyi Somali için UNOSOM I (Nisan 1992-Mart 1993), UNITAF (Aralık 1992-Mayıs 1993) ve UNOSOM II (Mart 1993- Mayıs 1995) olmak üzere üç farklı operasyona izin vermiştir. Üç operasyonun nitelikleri birbirinden farklıdır. İlki, basit ve sınırlı bir güç iken ikincisi, BM Güvenlik Konseyi yetkisi ve ABD öncülüğünde yürütülen çok uluslu bir güçtü. Üçüncüsü ise, "barışı güçlendirme" misyonuydu.²⁸⁶

282 Planck, a.g.e., pp.541.

283 Huh, a.g.e., pp.59.

284 Planck, a.g.e., pp.544.

285 Planck, a.g.e., pp.547.

286 Howard, a.g.e., pp.23.

Somali’de BM barışı koruma operasyonlarının temel sorunları hem kurumsal kapasite eksikliğinden hem de stratejik belirsizlikten kaynaklanmıştır. Özellikle UNOSOM II sadece barışı koruma değil aynı zamanda barış inşası, devletin yeniden tesisi ve toplumsal uzlaşının sağlanması noktasında çok boyutlu hedefleri içermiştir. Ama barış misyonunun hedefleri gerçekleştirecek yerel kurumsal altyapısı mevcut değildi. BM’nin Somali’de merkezi hükümetin yokluğundan dolayı yerel muhatap bulamaması sorunları daha da artırmıştır. Bu bağlamda BM’nin farklı savaş ağaları ve kabile liderleriyle yürüttüğü geçici ittifaklar kalıcı bir istikrar üretememiştir. Somali'deki çatışma ortamı, misyon görevlilerinin güvenliğini sürekli tehdit ederken hem koordinasyonsuzluk hem de kaynak eksikliği gibi yapısal problemler operasyonların etkinliğini de sınırlamıştır. Özellikle barışı koruma görevlilerinin yerel dinamiklere hâkim olmadan hareket etmesi, barış sürecini dışlayıcı ve dayatmacı kılmıştır. Sonuç olarak, Somali’deki barışı koruma operasyonu hem yerel halkın gözünde hem de uluslararası toplum nezdinde meşruiyet sorunu yaşamıştır.

2.3. Yerel Aktörlerle Uyum, Meşruiyet ve Normatif Direnç

BM operasyonlarının Somali’de başarısız olmasındaki en önemli etkenlerden biri, yerel aktörlerle kurulamayan uyumdur. Somali, güçlü bir merkezi devlet geleneğine sahip olmaması nedeniyle kabile geleneğine dayalı siyasal yapılarıyla öne çıkmaktadır. Homojen bir yapıya sahip olan Somali aynı dili, dini ve kültürü paylaşmasına rağmen dört büyük klan²⁸⁷ ve onların altında daha küçük yapıda klanlardan oluşmaktadır. Bunlar: Hawiye, Darod, Rahanweyn, ve Dir klanlardır.²⁸⁸ Somali klan sistemi babadan oğula geçen ve Somali siyasi ve sosyal yaşamına tesir eden bir durumdur. Klan sistemi milli bilinci oluşturma da en büyük engeldir. Çünkü onlar için kimlik olgusu, bağlı oldukları klanı göre hayat bulur. Siyasi birlik olarak hareket etmeleri imkansızdır. Geçmişte olduğu gibi hala bu söz konusu klanlar toprak ve doğal kaynaklara sahip olmak için

287 Klan , birçok geleneksel toplumda örgütlenme aracı olarak kullanılan akraba grubudur. Bir klana üyelik, geleneksel olarak ortak bir atadan gelen kökene göre tanımlanmaktadır. Bu köken genellikle tek soylu veya yalnızca erkek (patriklan) veya kadın (matriklan) soyundan türemiştir. Clan, <https://britannica.com/topic/kinship>, Erişim Tarihi: 03.08.2025.

288 Mehmet Özkan, Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye’nin Somali Politikası, 1.Baskı, İstanbul:SETA, 2014, ss.26; Jae-Seok Huh, Rethinking the Practices of UN Peacekeeping Operations in the Early Post-Cold War Era: The Implications of the Case of Somalia, Bosnai-Herzegovina and Kosovo, (PhD Thesis), University of Sheffield, April 2008, pp.54.

savaşmaktadır.²⁸⁹ Somali’de klanlar, ana örgütlenme birimleridir. Somali toplumu kendilerini devlete tabi görmekten ziyade klanlarına tabi olmayı tercih etmektedirler.²⁹⁰ Bu çerçevede Somali’de klan sistemi iç savaşın çıkış sebeplerinden biridir. Her ne kadar Afrika’nın en homojen toplumu Somali olsa da klan sistemi toplum arasında bir iş birliğinin oluşmasını engellemiştir. Çünkü her klan kendi sahip olduğu klanın çıkarı için hareket etmektedir. Somali’de birlik ortamının sağlanamaması ve klanlar arasında çatışmanın çıkmasına neden olan güç ve üstünlük mücadelesi ülkenin genel durumunu oluşturmuştur. Bundan dolayıdır ki böyle bir ortamda siyasi birlikten yoksun olan toplumun merkezi bir yönetim oluşturması da imkansızdır.²⁹¹ Sömürge döneminde klanlar arası çatışma Batılı devletler tarafından etkili bir şekilde kullanılmıştır. Söz konusu sömürge devletleri ülkedeki varlıklarının devamını sağlamak için klanları silahlandırarak onları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmıştır. Böylece çatışmaların daha da artmasına zemin hazırlamışlardır. Ayrıca, bağımsızlık sonrasında da merkezi hükümetin güç kazanmasını istemeyen Batılı devletler sömürge dönemi politikalarına devam etmişlerdir.²⁹²

BM’nin Somali’de yürüttüğü barışı koruma operasyonları, yerel aktörlerle kurduğu yetersiz diyalog ve sahadaki toplumsal yapının karmaşıklığını göz ardı etmesi nedeniyle ciddi meşruiyet ve uyum sorunlarıyla karşılaşmıştır. Somali’de, merkezi otoritenin çökmesiyle birlikte, aşiret temelli siyasal yapı ön plana çıkmış; farklı klanlar (Hawiye, Darod, Isaaq, Dir gibi) arasında çıkar çatışmaları, ülkenin siyasi ve toplumsal dokusunu belirlemiştir. Bu nedenle, barış süreçlerinde bu klanların temsil edilmesi, yalnızca askeri müdahalelerle değil, sahadaki sosyo-politik dinamiklerle uyumlu stratejilerle mümkün olabilirdi.²⁹³

BM Somali Operasyonu (UNOSOM I ve II), sahadaki aktör çeşitliliğini analiz etmekte ve yerel güç yapılarını anlamakta yetersiz kalmıştır. Somali’deki güç dengeleri,

289 Zakarie Abdi Bade and Abdifatah Abdi Hared, “Understanding Somalia Conflict: Causes, Consequences and Strategies for Peace-Building,” *Developing Country Studies*, Vol.11, No.3, 2021, pp.50.

290 Huh, a.g.e., pp.54.

291 Elmalı ve Ezikoğlu, a.g.m., ss.47.

292 a.g.m., ss.47.

293 Ken Menkhaus, “The Crisis in Somalia: Tragedy in Five Facts,” *African Affairs*, 106(424), 2007, pp.375.

yalnızca silahlı gruplardan ibaret değildi; kadın grupları, dini liderler, aşiret ihtiyar heyetleri ve yerel sivil toplum kuruluşları gibi yapıların, barış süreçlerinde kilit rol oynayabileceği göz ardı edilmiştir. BM, daha önce Mozambik ve Namibya gibi vakalarda yerel toplumsal yapılarla kurduğu etkileşim sayesinde başarılı sonuçlar elde etmişken, Somali’de benzer bir yaklaşımı geliştirememiştir.²⁹⁴ 1992’de Somali’de başlatılan UNOSOM II operasyonu sırasında, BM tarafından uygulanan “zorla barış inşası” (peace enforcement) stratejisi, yerel topluluklarda büyük bir dirençle karşılanmıştır. Bu süreçte, BM barış güçlerinin çatışma bölgelerinde sert müdahalelerde bulunması, yerel halk tarafından dış müdahale olarak algılanmış ve meşruiyet krizi derinleşmiştir. Özellikle Mogadişu’da yaşanan 1993 Black Hawk Down olayı, BM’nin yerel hassasiyetleri göz ardı eden müdahaleci yaklaşımının en dramatik sonucu olarak tarihe geçmiştir.²⁹⁵

Somali’de devam eden çatışmaları sona erdirmek için çok sayıda anlaşma imzalanmış ama bunların hiçbirinde başarılı olunamamıştır. Bu çabalarındaki başarısızlık nedenleri, anlaşmaların çatışmanın ana nedenlerini içermemesi, yerel halkı içermeyen tepeden inme yaklaşımı ve tüm yerel aktörlerin tatmin olamayacağı tarzda maddeler içermesidir.²⁹⁶ 1991 yılında Cibuti Barış Konferansı ve ardından bir önceki deneyimden çıkarılan derslerle 1993 yılında Addis Ababa Barış Konferansı yapılmıştır. Cibuti Konferansı, komşu ülkeler ve uluslararası toplumun desteğiyle düzenlenmiştir. Konferansın amacı Somali’de barışçıl bir geçiş hükümetinin kurulmasını hedeflemiştir. Ama konferansa sadece bazı klan gruplarının davet edilmesi ve diğer gruplar tarafından benimsenmemesi başarısızlık ile sonuçlanmasına neden olmuştur. Bu başarısızlık barış süreçlerinde tüm yerel toplumun katılımın önemini ortaya koymuştur. Bu durum beraberinde meşruiyet sorununu getirmiş ve barış sürecinin yerel toplum nazarında kabul görmesini zorlaştırmıştır. Addis Ababa Konferansı ise daha kapsayıcı bir çerçevede hazırlanmıştır. BM’nin liderliğinde hazırlanan konferans, çok sayıda Somalili grubun

294 B. F. Walter, *Committing to Peace: The Successful Settlement of Civil Wars*, Princeton University Press, 2002, pp.121.

295 W. Clarke and J. Herbst, “Somalia and the Future of Humanitarian Intervention,” *Learning from Somalia: The Lessons of Armed Humanitarian Intervention*, ed. W. Clarke and J. Herbst, Westview Press, 1996, pp.74.

296 Israel Nyaburi Nyadera, Mohamed Salah Ahmed and Billy Agwanda, “Transformation of the Somali Civil -War and Reflections for a Social Contract Peacebuilding Process,” *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18(4), 2019, pp.1350.

katılımı ile gerçekleşmiştir. Barış süreci yerel sahiplenme ve insan haklarına saygı ilkelerine daha fazla uyum sağlamasına rağmen klan farklılıkları, güç paylaşımı konusu ve güven eksikliğinden dolayı kalıcı bir siyasi çözüm sağlanamamıştır.²⁹⁷

Somali toplumunda meşruiyet, yalnızca uluslararası hukuki normlardan değil, yerel geleneksel yapılar ve toplumsal kabulden de beslenmektedir. Özellikle “xeer” olarak adlandırılan geleneksel hukuk sistemi, klanlar arası sorunların çözümünde önemli bir yere sahipken, BM’nin bu sistemi göz ardı ederek Batı merkezli bir hukuk anlayışıyla müdahalede bulunması, sahada normatif dirençle karşılaşmasına yol açmıştır.²⁹⁸ Xeer sistemi, topluluklar arasında arabuluculuk ve uzlaşma kültürünü teşvik eden bir mekanizma olmasına rağmen, BM misyonları bu yapıya entegre olamamış, uluslararası standartları sahaya doğrudan dayatma eğilimine girmiştir.

Barış süreçlerinin başarısızlığı, sadece dış müdahalelerin yetersizliğinden değil aynı zamanda yerel halkın sahiplenmeyi tercih etmemesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü kalıcı barış ortamı sadece askeri güçle sağlanmaz yerel halkın sürece teslimiyeti ile de mümkün olabilir. Ayrıca uluslararası normlar perspektifinden bakıldığında, BM’nin Somali’de barışı koruma çabası yerel meşruiyetle desteklenmediğinden sınırlı kalmıştır. BM barışı koruma operasyonları genel olarak Somali halkı tarafından benimsenmemiştir. Söz konusu konferanslar her ne kadar uluslararası toplum tarafından desteklense de yerel halktan kopuk olması barış sürecini olumsuz etkilemiştir.

2.4. Somali’de Barışı Koruma Çabalarının Liberal Kurumsalcılık Perspektifinden Analizi

Somali 1990’lı yılların başından itibaren uluslararası kamuoyunun dikkatini çeken en karmaşık ve başarısız barışı koruma operasyonlarından birine sahne olmuştur. Özellikle 1991 yılında Siad Barre rejiminin devrilmesinden sonra ülke tam anlamıyla bir “çökmüş devlet” haline gelmiş ve merkezi otoritenin yokluğu iç savaşı daha da derinleştirmiştir. Bu bağlamda BM’nin barışı koruma operasyonları, UNOSOM I,

297 Nyadera, Ahmed and Agwanda, a.g.m., pp.1352-1357.

298 M. Bradbury, *Becoming Somaliland*, Indiana University Press, 2008, pp.89.

UNITAF ve UNOSOM II misyonları, uluslararası toplumun çatışma sonrası barış inşası çabalarının doğrudan örnekleri arasında yer almıştır.²⁹⁹

Liberal kurumsalcılık teorisi, uluslararası sistemde barışın sağlanabilmesi için devlet dışı aktörlerin katılımını, bilgi akışının şeffaf ve düzenli olmasını, iş birliğine teşvik edici mekanizmaların kurulmasını ve bu süreçlerin normatif bir zemine oturtulmasını savunmaktadır.³⁰⁰ Ancak Somali örneğinde BM'nin yürüttüğü barışı koruma operasyonları, bu kuramsal beklentileri karşılamada ciddi yapısal ve operasyonel sorunlar yaşamıştır. UNOSOM I'in temel amacı insani yardımların ulaştırılması için gerekli güvenli ortamın sağlanmasıydı. Ancak bu misyon, hem sahadaki güvenlik eksiklikleri hem de uluslararası topluluğun çekimser yaklaşımı nedeniyle etkinliğini kaybetmiştir. Ardından gelen UNITAF, ABD liderliğinde daha sağlam bir askeri varlıkla kısa sürede bazı bölgelerde kontrol sağladıysa da kalıcı siyasi çözüm üretmekten uzaktı. UNOSOM II ise daha geniş kapsamlı bir görev tanımı olmasına rağmen yaşanan olumsuzluklar nedeniyle uluslararası desteğini kaybetmiş ve operasyon zamanla çökmüştür.³⁰¹ Liberal kurumsalcı çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu başarısızlıkların temel nedenleri arasında operasyonların yerel meşruiyetten yoksun olması, bölgesel kurumlar ile yeterli koordinasyonun olmaması ve BM'nin kendi iç yapısından kaynaklanmaktadır. Özellikle BM noktasında bilgi paylaşımının olmaması, hızlı karar alma ve yerel koşullara göre müdahale etmeme Somali'de başarısızlığı tetiklemiştir.³⁰²

Somali'de yerel aktörlerle iş birliği ve meşruiyet sağlama sorunu, liberal kurumsalcılığın "karmaşık karşılıklı bağımlılık" varsayımına ters düşmüştür. Somali toplumunun aşiret temelli yapısı, merkezi bir otorite boşluğu ve farklı klan liderlerinin çıkar çatışmaları, BM'nin sahadaki iş birliği süreçlerini etkisiz kılmıştır. UNITAF ve UNOSOM II operasyonları sırasında, sadece belirli klan liderlerinin süreçlere dahil edilmesi, diğer grupların dışlanmasına yol açmış, bu da yerel meşruiyet krizini derinleştirmiştir.³⁰³ Halbuki liberal kurumsalcılık, bütüncül ve kapsayıcı aktör katılımı olmadan kalıcı bir barış sürecinin mümkün olmayacağını savunmaktadır. Liberal

299 Dennis C.Jett, *Why Peacekeeping Fails*, First Edition, USA:Palgrave, April 2001, pp.52.

300 Keohane, a.g.e., pp.63.

301 United States Institute of Peace, "Restoring Hope: The Real Lessons of Somalia for the Future of Intervention", pp.7-12.

302 Paris, a.g.e., pp.bkz.

303 Durch, a.g.e., pp.127.

kurumsalcılık, uluslararası ilişkilerde iş birliği ve uluslararası kurumların hem arabulucu hem de düzenleyici rolünü vurgulamaktadır. Bu teoriye göre, çatışmaların çözümü ve sürdürülebilir barışın devamı, kurumsallaşmış yapılar ve iş birliğine dayalı mekanizmalar aracılığıyla olabilmektedir.³⁰⁴ Ama Somali, iş birliği noktasında hem yerel düzeyde hem de uluslararası düzeyde kurumsal yapıların eksikliğiyle dikkat çekmiştir. 1991 yılından itibaren Somali’de merkezi hükümetin olmaması, BM’nin iş birliği kurabileceği güvenilir bir yerel otorite bulamaması anlamına gelmiştir. Bu durum liberal kurumsalcılığın bahsettiği türde karşılıklı bir etkileşim ortamının oluşmasını imkansız kılmıştır. Somali vakası, devletin en temel işlevlerinin çökmesi sonucunda barışı koruma çabalarının nasıl zorlaştığını ortaya koymaktadır.³⁰⁵

Bilgi akışı ve şeffaflık mekanizmalarının yetersizliği de operasyonların başarısızlığı noktasında dikkat çekmektedir. BM’nin sahadaki durumu analiz etme, bilgi toplama ve bu bilgileri aktörlerle paylaşma süreçleri oldukça zayıf kalmıştır. UNOSOM II görev gücü, yerel halkın ihtiyaç ve beklentileri hakkında düzenli bilgi akışı sağlayamamış, operasyonel kararlar genellikle merkezi düzeyde ve tepeden inme olarak alınmıştır.³⁰⁶ Bu durum, liberal kurumsalcılığın belirsizliği azaltma ve bilgi paylaşımının barışa katkı sağlayacağı tezini boşa çıkarmıştır.

Normların kurumsallaşması ve yaygınlaştırılması da Somali operasyonunda başarısız bir diğer unsurdur. BM, evrensel barış normlarını sahaya indirmekte yetersiz kalmış; yerel aktörlerin bu normları benimsemesine yönelik kapsayıcı stratejiler geliştirememiştir. Somali’de aşiret yapılarının güçlü olması ve merkezi bir devlet otoritesinin bulunmaması, bu normların yaygınlaşmasının önündeki en büyük engel olmuştur. Liberal kurumsalcılık ise uluslararası normların, kurumlar aracılığıyla yerel seviyede içselleştirildiğinde barışın kalıcı olacağını öne sürer. Ayrıca BM’nin kurumsal kapasite ve sürdürülebilirlik sorunları, Somali’de barış sürecini derinleştirememesinin temel nedenlerinden biridir. UNOSOM II kapsamında BM’nin mali ve lojistik kaynakları sınırlı kalmış, misyonun uzun vadeli bir istikrar sağlayıcı mekanizma kurmasına imkan

304 Keohane and Nye, a.g.e., pp.bkz.

305 R.I. Rotberg, State Failure and State Weakness in a Time of Terror, Brookings, 2003, pp.bkz.

306 Clarke and Herbst, a.g.e., pp.94

tanınamıştır.³⁰⁷ Somali örneğinde, liberal kurumsalcılığın savunduğu güçlü, kapsayıcı ve sürekli kurumsal yapıların eksikliği açıkça gözlenmiştir.

BM barışı koruma operasyonlarının temel ilkelerinden biri olan rıza, operasyonun başarısı için kritik önemdedir. Boutros-Ghali tarafından kaleme alınan Barış İçin Gündem raporunda rıza ilkesinin önemi azaltılmış ve bu durum devletler tarafından kuşkuyla karşılanmıştır. Çünkü hem BM'nin yerleşik ilkelerinin tartışılmadan değiştirilmesi hem de rıza olmadan yapılan müdahalelerin işgal olarak algılanması devletlerce kuşkuyla karşılanmasının iki temel nedenini oluşturmuştur.³⁰⁸ Somali vakasında merkezi bir hükümetin olmaması nedeniyle rıza ilkesine başvurulmamış ve BM Şartı'nın VII. bölümü çerçevesinde müdahale edilmiştir. Ama Somali'nin sömürge geçmişi dolayısıyla yerel halk, BM misyonlarına hep kuşkuyla yaklaşmıştır. Yerel halkın misyon görevlilerine yönelik desteği de bu nedenle söz konusu olmamıştır. Rıza ve tarafsızlık ilkelerinin dikkate alınmaması, halkın silahlı direniş göstermesine ve çatışmaların şiddetlenmesine neden olmuştur.

Dahası BM'nin bir diğer barışı koruma ilkesi olan meşru müdafaa durumlarında güç kullanmama ilkesinden sapması, sivil kayıplarını artırmış ve misyonun tarafsızlığına da gölge düşürmüştür.³⁰⁹ Somali gibi karmaşık iç savaşlarda güç kullanımının niteliği, operasyonun başarısını zedelemiş ve BM'ye olan güveni sarsmıştır. 1993 yılında Somali'de yaşananlar, kurumsal planlama ve ilkelerine bağlı kalınmadan yapılan müdahalelerin başarısızlıkla sonuçlanabileceğini göstermiştir.³¹⁰

Tüm bu faktörler Somali'de BM barış misyonlarının başarısızlığına neden olmuş; liberal kurumsalcılığın varsaydığı aktörler arası düzenli iş birliği, normların kurumsallaşması ve şeffaf bilgi akışının sağlanamaması, operasyonun sürdürülebilir bir barış inşa edememesine yol açmıştır. Somali vakası, liberal kurumsalcılığın teorik olarak sunduğu modelin pratikte uygulanabilmesinin sahadaki yapısal zorluklara bağlı olduğunu; dolayısıyla teori ile pratik arasındaki bu kopukluğun, barış süreçlerinde kritik sonuçlar doğurduğunu göstermiştir.

307 Durch, a.g.e., pp.143.

308 Adam Roberts, "The Crisis in Peacekeeping," *Forsvarsstudier*, Sayı:2, 1994, pp.19.

309 Howard, a.g.e. pp.22.

310 Huh, a.g.e., pp.60.

3. LİBERYA: BARIŞI KORUMA OPERASYONLARINDA KURUMSAL YAPI VE TOPLUMSAL UYUMUN GÜCÜ

Barışı koruma operasyonlarının başarıya ulaşmasında kurumsal yapının etkinliği ve toplumla kurulan iş birliğinin niteliği, uluslararası ilişkiler literatüründe giderek daha fazla tartışılan bir konu haline gelmiştir. Liberal kurumsalcılık teorisi, barış süreçlerinin yalnızca devletler arası diplomatik ilişkilerle değil, yerel aktörlerin katılımı, normların kurumsallaşması ve iş birliğine dayalı güven mekanizmalarıyla sürdürülebilir hale geleceğini savunmaktadır.³¹¹ Bu doğrultuda, BM'nin barışı koruma faaliyetlerinde kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ve yerel toplumla etkin etkileşim sağlanması, operasyonların başarıya ulaşmasında kritik belirleyici unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

Liberya örneği, Somali'de gözlemlenen kurumsal zafiyetlerin ve aktör çeşitliliğini yönetememe sorunlarının aşılabildiği, aynı zamanda BM'nin önceki hatalarından ders çıkararak normatif yapı ve yerel aktör iş birliği temelinde daha etkin bir strateji geliştirebildiği bir vaka olması sebebiyle incelenmeye değerdir.³¹² Liberya'daki barışı koruma süreçleri, BM'nin sahadaki kurumsal yapılarını tahkim ederek ve yerel sivil toplum, dini liderler ve kadın grupları gibi çeşitli aktörleri sürece dahil ederek, liberal kurumsalcılığın öngördüğü iş birliği mekanizmalarını daha işlevsel hale getirdiği bir örnek teşkil etmektedir. Bu analiz, aynı zamanda tezin ikinci bölümünde tartışılan barışı koruma operasyonlarının tarihsel dönüşümü ile normatif gelişimini pratiğe dönük olarak sorgulama imkânı sunacaktır.

Bu çerçevede, Liberya vakasında şu sorulara odaklanılacaktır: Çatışma süreci nasıl şekillenmiştir? BM, Liberya'da yerel aktörlerle iş birliği süreçlerini nasıl geliştirmiştir? Kurumsal kapasitenin artırılması sürecinde liberal kurumsalcılığın şeffaflık, hesap verilebilirlik, normların kurumsallaşması ve karşılıklı bağımlılık gibi temel varsayımları ne ölçüde hayata geçirilmiştir? Bu bölümün ana çerçevesi, Liberya'daki BM barışı koruma operasyonunu, liberal kurumsalcı perspektiften ele almak olacaktır. Bunun için

311 Keohane and Nye, a.g.e., pp.bkz.; Barnett & Finnemore, a.g.e., pp.bkz.

312 Charles T. Call and Elizabeth M. Cousens, "Ending Wars and Building Peace: International Responses to War-Torn Societies," *International Peacebuilding: The Problems and Promises of Success*, ed. S.J. Stedman, D. Rothchild and E. M. Cousens, Lynne Rienner Publishers, 2008, pp.bkz.

ilk etapta 1990 yılında başlayan iç savaşın temel nedenlerini anlayabilmek için 18.yüzyılda kurulan ülkenin tarihsel arka planını ele almakla başlamak önemlidir. Farklı etnik gruplardan oluşan Liberya'nın kimlik, ulus ve devlet inşası aşamalarının nasıl ilerlediği Liberya İç Savaşı'nın anlaşılması açısından önemlidir. Bu çerçevede Liberya'nın sosyal, siyasal ve ekonomik alanda yaşadığı kırılmaların arka planını da ele almak ve Liberya'yı iç savaşa sürükleyen dinamiklere tek tek değinilmesi gerekmektedir. Akabinde birinci iç savaş döneminde ECOWAS ile paralel bir şekilde çalışan UNOMIL ve daha sonra ikinci iç savaş sonrası kurulan UNMIL misyonları incelenecektir. Söz konusu misyonların görev dağılımı, operasyon süreçleri boyunca elde ettikleri başarılar ve Liberya'da çatışma sonrası barış inşası faaliyetleri de aktarılacaktır. Son olarak ise, BM tarafından yürütülen operasyonların liberal kurumsalcılık kuramı çerçevesinde analizi yapılacaktır. Liberal kurumsalcılık, uluslararası örgütlerin ve normların devletlerin hareketlerini etkileyebileceğini, iş birliğini mümkün kıldığını savunmaktadır. Ayrıca bu teori, uluslararası örgütlerin devlet içi ve devletlerarası iş birliği süreçlerini destekleyerek barış ortamı yaratabileceğini savunmaktadır. Liberya vakasında bu teori güvenlik sağlama, ateşkesi koruma ve demokratikleşme süreçlerini başlatma noktasında başarılı bir operasyon olarak görülmektedir. UNMIL görevinde BM, ECOWAS ve ABD gibi bölgesel ve küresel aktörlerin iş birliği sayesinde çatışma sorunu çözülebilmiştir. Liberya örneği üzerinden barışı koruma çabalarının kurumsal yapı ve toplumsal uyum ekseninde derinlemesine analizi yapılacaktır.

3.1. Liberya'da Çatışma Süreci ve Barışı Tesis Girişimleri

1808'de ABD köle ithalini yasakladıktan sonra, 1816 yılında kurulan Amerikan Kolonizasyon Topluluğu (*American Colonization Society- ACS*), özgür bırakılan siyahileri Afrika'ya göndermeye başlamıştır.³¹³ Yeni yerleşimciler için ilk yer, 1822 yılında Cape Mesuroda kıyısında kurulmuş ve bu yerleşimin adı “özgürlük” anlamına gelen “*liberty*” olmuştur.³¹⁴ 1847 yılında Josef Jenkins Roberts öncülüğünde

313 Haluk Hastürk, Liberya'da Özgürlük ve Ölüm: Bir İç Savaşı Anlamak, <https://www.birikimdergisi.com/liberya-da-ozgurluk-ve-olum-bir-ic-savasi-anlamak>, Erişim Tarihi:07.06.2025.

314 Süleyman Eren, “BM'nin Çatışma Yönetimi Etkinliği: Liberya Örneği,” *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 10(2), 2022, ss.200.

bağımsızlığını ilan eden Liberya, ABD tarzı bir anayasa ve yönetim sistemi benimsemiştir.
315

Liberya çok sayıda etnik gruptan oluşan bir ülkedir. Liberya’da etnik tabakalaşma Kpelle, Mano, Krahn, Bassa, Gio ve bunun gibi çok sayıda gruplardan oluşmaktadır.³¹⁶ Her kabilenin kendine ait dini, dili ve adeti bulunmaktadır. ABD’den gelen Amerikalı-Liberyalılar ise geldikleri süreçten itibaren yerli halk ile çatışma yaşamaya başlamış ve zamanla siyasi ve ekonomik gücü ellerine geçirmişlerdir.³¹⁷ Bu durum yerel halk ile Amerikalı-Liberyalılar arasında etnik gerilimlere ve toplumsal eşitsizliklere yol açmıştır. Amerikalı-Liberyalı kimliği, Liberya’daki etnik ayrışmanın ve iç çatışmanın temel nedenlerinden biri olmuştur.³¹⁸

Liberya’da ekonomik eşitsizlik ise iç savaşın bir başka temel nedenlerinden biridir. Amerikan kültürel ve ekonomik değerlerini benimseyen Amerikalı-Liberyalılar ekonomide zamanla küçük ama güçlü bir elit zümre oluşturmuşlardır. Doğal kaynakların ve gelirlerin Amerikalı-Liberyalılar elinde olması, yerli halkın da dışlanmasını beraberinde getirmiştir. Kauçuk, kahve ve palmiye yağı gibi kaynaklar ABD ile ilişkileri artırmış, özellikle Firestone gibi ABD’li şirketlerin ayrıcalıklı konumu yerel ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Artan işsizlik, yoksulluk v dış borçlanma, sosyal huzursuzluğu artırarak silahlı çatışmalara zemin hazırlamıştır.³¹⁹ Siyasal istikrarsızlık ve Amerikalı-Liberyalılar tek taraflı yönetimi iç savaşın bir diğer önemli nedenidir. Ülkenin ilk partisi olan True Whings Partisi (TWP) 1869 yılında Amerikalı Liberyalılar tarafından kurulmuştur. TWP, 1877-1980 yılları arasında girdiği tüm seçimleri kazanmıştır. Liberya siyasal yönetimi 1847 yılından 1980 yılına kadar Amerikalı Liberyalılar tarafından yönetilmiştir. Etnik gruplar yönetim açısından ikinci planda tutulmuştur.³²⁰

315 Engin Avcı, “İç Savaşın Devlet Başkanlığı Seçimine: Liberya’da Kalıcı Barış ve İstikrar Ne Derece Mümkün?,” *Akademik Barış*, Cilt: 13, Sayı: 26, Yaz 2020, ss.170.

316 Ülke Künyesi, <https://www.mfa.gov.tr/liberya-künyesi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 03.06.2025.

317 Eren, a.g.m., ss.200.

318 Burak Toygar Halistoprak, “The Role of Regional Organization in Humanitarian Intervention: The Case of Liberia Peacebuilding Operation and ECOWAS Intervention,” *Journal of Social Sciences and Humanities Researches*, Issue 35, 2015, pp.6.

319 Murat Yiğit, “Sivil-Asker İlişkilerinde Dış Nüfuz Bağlamında Liberya 1980 Askeri Darbesi,” *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:4, Sayı:4, Ağustos 2020, ss.66.

320 Avcı, a.g.m., ss.171.

Liberya siyasi tarihinin TWP üyesi olan iki başkanı William V.S. Tubman (1944-1971) ve William Richard Tolbert (1971-1979) önemli bir konuma sahiptir. Tubman, “açık kapı politikası” ve “birleştirme programı” ile yerel halk ve Amerikalı Liberyalıları birleştirmeyi hedeflemiştir. Tolbert ise özellikle ekonomide tekelleşmeyi yok etmeyi hedeflemiştir. Ama Tolbert ekonomide gitgide artan sıkıntılardan kurtulmayı başaramamıştır.³²¹ Tolbert ve ailesi özellikle pirinç çiftliklerinin çoğuna hakimdi ve Tolbert kendi çıkarı için pirinç fiyatlarını artırmıştır. Krahn etnik grubu bu duruma sokak protestolarıyla karşı çıkmıştır. Tolbert protestolara sert bir şekilde yanıt vermiştir. Çok sayıda sivil hayatını kaybetmiş. Halk arasında artan bu huzursuzluk yerini eylemlere bırakmıştır. Bu durumu fırsata çeviren Samuel Doe, Halkın Kurtuluşu Konseyi (*People's Redemption Council-PRC*) adını verdiği Konsey ile 12 Nisan 1980 tarihinde Tolbert'e karşı darbe girişiminde bulunmuştur. Darbe sonucunda yakalanan Tolbert idam edilmiştir.³²² Özetle 1980 öncesi Liberya siyasi hayatı beş temel noktada birleştirilebilir. Bunlar: hukuki düzenden yoksun olunması, kuvvetler birliği, iktidarın tek parti elinde yer alması, tek bir etnik grubun varlığı ve yerel ve geleneksel şeflik düzeni şeklinde sıralanabilir.³²³

Doe iktidarı süresince PRC arasında fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Doe darbe de kendisine yardım eden birçok kişiyi ya öldürmüştü ya da tasfiye etmiştir. Önceki seleflerinde olduğu gibi Doe de Liberya halkına yönelik yolsuzluk, baskı, insan hakları ihlali, kayırmacılık gibi girişimlerinde bulunmuştur. Doe, mensubu olduğu Krahn etnik grubunu ağırlıklı olarak ordu içerisindeki pozisyonlara yerleştirmiştir. Doe iktidarı sorunları şiddet yoluyla kontrol altına almayı ve bu durum da Liberya'da sosyal bakımdan güvensizliğin ve ekonomik sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur.³²⁴ Askeri darbe ile yönetime gelen Doe, 1984 yılında yaptığı referandum ile otoritesini meşru kılmayı hedeflemiştir. Referandum sonucunda siyaset yasağı kaldırılmış ve Doe “başkan” tabirini kullanmaya başlamıştır. Bu referandum bazı kesimler tarafından Doe'nun ikinci darbesi olarak yorumlanmıştır. Doe tarafından 1 Ağustos 1985 tarihinde Liberya Ulusal

321 a.g.m., ss.173-176.

322 Halistoprak, a.g.m., pp.8.

323 Yiğit, a.g.m., ss.67.

324Avcı, a.g.m., ss.177.

Demokratik Partisi (*National Democratic Party of Liberia-NDPL*) kurulmuş. Doe, NDPL ile seçime giderek, tartışmalı bir sayım neticesinde devlet başkanı olmuştur.³²⁵

Halktan tam destek alan Doe, zamanla iktidarı döneminde yolsuzluk, baskı ve insan hakları ihlalleri ile halkına zulmetmiştir. Doe, Tolbert'e karşı yaptığı darbe esnasında kendisine yardım da bulan Çavuş Quiwonkpa'yı pasif bir göreve getirmek istemiş. Bu duruma içerlenen Quiwonkpa 1983 yılında ülkeyi terk etmiştir. 1985 yılında darbe için tekrar ülkeye dönen Quiwonkpa, başarısız darbe girişimi sonucunda öldürülmüştür. Doe iktidarı darbenin acısını Gio ve Mano gruplarına karşı etnik temizliğe başlayarak çıkarmıştır. Bu durumu fırsata çevirmek isteyen Charles Taylor, Liberya Ulusal Vatansever Cephe (*National Patriotic Front of Liberia- NPFL*)'yi kurmuştur. Buradaki gruplar aracılığıyla (Gio ve Mano) Doe'nin bağlı olduğu Krahn kabilesine ve Mandingolara karşı saldırılar yapılmıştır.³²⁶ Öte yandan NPFL'den ayrılan bir grup, Prince Yormie Johnson önderliğinde Liberya Bağımsız Ulusal Vatansever Cephesi (*Independent National Patriotic Front of Liberia- INPFL*)³²⁷'ni kurmuştur. INPFL ise ülkede kendine toprak kazanma mücadelesine girmiştir.³²⁸ Böylece Liberya 1980'li yıllardan sonra üç farklı siyasi grubun çatışmaları nedeniyle iç savaşa doğru sürüklenmiştir.

3.1.1. Birinci İç Savaş Dönemi (1989-1996)

Doe'nun Quiwonkpa'nın darbe girişimi sonrası Gio ve Mano etnik gruplarına yönelik şiddet olaylarına başlatması bunu fırsata çevirmek isteyen Charles Taylor tarafından NPFL'in kurulması ile sonuçlanmıştır. Bu gelişmelerin akabinde Liberya'da birinci iç savaşı tetikleyen olay 24 Aralık 1989 tarihinde NPFL'ye üye yüze yakın gerillanın Fildişi Sahili'nden Nimba vilayetine yönelik yaptığı saldırılar ile olmuştur. NPFL'ye mensup gerillaların yaptığı kanlı saldırılar Liberya'daki diğer muhalif gruplar tarafından memnuniyet ile karşılanmıştır. NPFL, Nimba'da Doe'nun mensubu olduğu Krahn etnik grubuna ve yine Doe rejimine destek veren Mandingolara karşı kanlı bir iç

325 a.g.m., ss.178.

326 Thomas Jaye, "Liberia: Setting Priorities For Post-Conflict Reconstruction," *Journal of Security Sector Management*, Vol: 1, No: 3, Dcember 2003, pp.3.

327 Eren, a.g.m., ss.204.

328 Maria Opoku-Aikins, A Comparative Study of ECOWAS Interventions in Liberia (1989), Sierra Leona (1997) and Gambia (2017), (Master's Degree), Tampere University, Faculty of Social Sciences, January 2019, pp. 34.

savaşa öncülük etmiştir.³²⁹ NPFL içerisinde fikir ayrılıkları başlamıştı. NPFL grubundan ayrılan Yormie Johnson önderliğinde INPFL iç savaşın bir diğer tarafı olmuştur. INPFL daha çok Gio etnik grubundan oluşmaktaydı. Böylece iç savaş etnik nefreti de körükleyen bir evreye ulaşmıştır.³³⁰

Birinci iç savaş dönemi esnasında Liberya'ya müdahale eden Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (*Economic Community of West African States- ECOWAS*), Doe rejimini meşru hükümet olarak tanımıştır. Dolayısıyla bu tavrı nedeniyle diğer gruplar tarafından hoş karşılanmamıştır. Doe, 1990 yılında ECOWAS karargâhına yaptığı ziyaret sonrasında INPFL tarafından yakalanmış ve kendisinin Tolbert'e yaptığı gibi Doe de herkesin önünde infaz edilmiştir.³³¹ Doe'nin ölümünden sonra Liberya'da en etkili güç Taylor olmuştur. İç savaşın sona ermesi için Taylor ve ECOWAS arasında iş birliğinin kurulması gerekli olmuştu. ECOWAS aracılığıyla Liberyalı yetkililer ve INPFL arasında yapılan müzakereler sonucunda Ulusal Birlik Geçici Hükümeti (*Interim Government of National Unity- IGNU*) kurulmuştur. IGNU Amos Sawyer başkanlığında göreve başlamıştır.³³² Liberya'da geçici de olsa sağlanan istikrar Doe destekçileri tarafından kurulan Birleşik Özgürlük Hareketi (*United Liberation Movement- ULIMO*)'nin sürece dahil olmasıyla şiddetini tekrar artırmıştır.³³³

Liberya İç Savaşı'nın komşu ülkelere yayılması sonrası bölgedeki diğer aktörler çatışmaların durması için Taylor'a daha fazla baskı yapmaya başlamıştır. Komşu ülkelerin gayretleri sonucunda 1994 ve 1995 yıllarında çeşitli barış müzakereleri yapılmıştır. Gana'nın inisiyatifi ile Taylor ve güçlerinin şiddet olaylarını azaltmıştır. Bu durum Nijerya'nın öncülüğünde 1996 yılında Abuja Anlaşmasının imzalanmasına zemin hazırlamıştır.³³⁴ Anlaşma çerçevesine göre Liberya'da tüm taraflar 1997 yılında yapılacak olan başkanlık seçimi için siyasi parti kurabilecek. 1997 Liberya başkanlık seçimini Ulusal Yurtsever Partisini (NPP) kuran Charles Taylor kazandı. Böylece Taylor, savaş

329 Avcı, a.g.m., ss.179.

330 Halistoprak, a.g.m., pp.10.

331 a.g.m., pp.11.

332 UNOMIL, <https://www.peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unomil>, Erişim Tarihi: 09.06.2025.

333 Halistoprak, a.g.m., pp.15.

334 Levi Woodward, "Taylor's Liberia and the U.N.'s Involvement," *NYLS Journal of Human Rights*, Volume 19, Issue 3, Article 14, 2003, pp.927.

lordundan devlet başkanlığına geçiş yaptı.³³⁵ İç savaşa neden olan ve birçok masum sivilin öldürülmesini teşvik eden Charles Taylor'ın anlaşma maddelerine dayanarak 1997 seçimlerini kazanması ve Liberya'nın yeni başkanı olarak göreve başlaması yeni bir iç savaşın habercisi olmuştur. Çünkü Taylor'un başa gelmesi ülkedeki çatışmaları bitirmemiş sadece 1999 yılına kadar üzeri örtülü bir şekilde beklemesini sağlamıştır.

3.1.2. İkinci İç Savaş Dönemi (1999-2003)

Charles Taylor'ın 1997 seçimlerini kazanması aslında bir sonraki iç savaşın yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Taylor, iç savaş sonrası Liberya'da güvenli bir ortam oluşturmak yerine halkı kısıtlamak ve kişisel çıkarlarını desteklemek için kendini korumak amacıyla güvenlik sektörü kurmuştur. Bu durum Taylor'a yönelik muhalefetin de artmasına yol açmıştır. Kendi iktidarını korumak isteyen Taylor, birçok insanı tutuklatmış, hapsedmiş veya öldürmüştür. Bu da Liberya sınırları dışında Uzlaşma ve Demokrasi için Birleşik Liberyalılar (*Liberians United for Reconciliation and Democracy-LURD*) adında bir grubun kurulmasına yol açmıştır. LURD'un amacı Taylor'ı devirmek ve iktidardan uzaklaştırmaktır. Taylor iktidarına karşı oluşturulan bir diğer grup ise Liberya'da kurulan Demokrasi Hareketi (*Movement for Democracy in Liberia- MODEL*) olmuştur.³³⁶

Dolayısıyla ikinci Liberya İç Savaşı, Charles Taylor yönetimine karşı 1999 yılında LURD saldırıları ile başlamıştır. Krahn ve Mandingo etnik gruplarından oluşan LURD, Taylor'ı terör rejimi kurmakla suçlamış ve komşu ülke Gine'den Liberya'ya girmiştir.³³⁷ Taylor yönetimi, sorgulama ihtiyacı duymadan LURD üyesi olduğu düşünülen herkese karşı ağır insan hakları ihlallerinde bulunmuştur.³³⁸ LURD grubu dış güçlerden en çok Gine'den yardım almıştır. Liberya'ya saldırılarda Gine'den yapılmıştır. 2001'den 2003 yılına kadar LURD, tahmini olarak gücünü beş bine çıkarmış ve 2002'nin sonlarına kadar Liberya'nın üçte birini kontrol etmiştir.³³⁹ MODEL ise herhangi bir dış yardım olmadan

335 Halistoprak, a.g.m., pp.16.

336 Julia Törnberg, Peace in Liberia?, (Bachelor Thesis), Sweden: Linnaeus University, 2021, pp.28.

337 Woodward, a.g.m., pp.932.

338 Avcı, a.g.m., ss.183.

339 Alan J. Kuperman, "How Humanitarian Intervention Can Succeed: Liberia's Lessons for the R2P," *Civil Wars*, 26:4, 2024, pp.601.

silahlı gücünü yaklaşık olarak üç bine kadar çıkarmış, ayrıca Liberya'nın seyrek nüfuslu olan Doğu kıyılarının çoğunu ele geçirmiştir.³⁴⁰

Haziran 2003 yılında her iki isyancı grup da başkent Monrovia'yı ele geçirmiştir. Bu olumsuz durumdan yüzbinlerce insan etkilenmiştir. Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan durumu “*insani felaket*” olarak ifade etmiştir. 2003 yılına gelindiğinde Monrovia dahil Liberya'nın birçok yerinde çatışan üç farklı grup vardı. Bunlar hükümet güçleri, MODEL ve LURD olarak sıralanmaktadır. Birinci Liberya İç Savaşı'na kıyasla bu çatışmalara uluslararası müdahale hemen yapılmıştır. Liberya'da çok taraflı müdahale sayesinde üç ay gibi kısa bir sürede taraflar ateşkes için anlaşmıştır. Taraflar Haziran 2003'te Gana'nın Akra kentinde bir araya gelmişlerdir.³⁴¹ Ama müzakereler sürerken, LURD tekrardan saldırılarına başlamıştır. Bu bakımdan Kofi Annan'ın, saldırıların devam etmesi durumunda BM Şartı'nın VII. bölümünü devreye gireceğini açıklaması üzerine LURD geri çekilmeye başlamıştır. Aynı şekilde MODEL'de saldırı planları yaparken, ABD görev gücü 29 Temmuz'da Liberya kıyılarına çıkarma yapmıştır. Akabinde BM anlaşma maddelerinin uygulanması için üye devletlere “*gerekli tüm önlemleri*” alma yetkisi vermiştir.³⁴²

İkinci Liberya İç Savaşı'ndan sonra BM Güvenlik Konseyi, 19 Eylül 2003 tarihinde 1509 sayılı karar ile Liberya'ya müdahale etmiştir. Ama BM çatışmaları sonlandırmak için ilk etapta ECOWAS'a bağlı Nijerya askeri gücünün (ECOMIL) görev almasını talep etmiştir. ECOMIL'in istikrarlı çalışması sonucunda Charles Taylor yakalanmıştır. Taylor, 11 Ağustos 2003 tarihinde istifa edip, Nijerya'ya sürgüne gönderilmiştir. Çatışmanın sona ermesiyle beraber taraflar arasında ateşkes imzalanmasının ardından silahlar toplanmaya başlanmıştır. BM, Liberya'da barış inşası için UNMIL'in görev almasını onaylanmıştır.³⁴³ UNMIL görevini Ekim 2003 tarihinde UNOMIL'den devralmıştır.³⁴⁴ UNMIL göreve başladıktan sonra ECOWAS'ın barışı koruma görevi sona ermiştir.³⁴⁵ Liberya'daki BM barışı koruma misyonu, 1990 yılından bu yana bölgesel bir örgüt olan ECOWAS ve onun izleme kanadı olan ECOMOG ile iş birliği içinde çalışmıştır. BM 1993

340 Kuperman, a.g.e., pp.602.

341 A.g.e., pp.603.

342 a.g.e., pp.604.

343 Eren, a.g.m., ss.208.

344 Avcı, a.g.m., ss.183.

345 Halistoprak, a.g.m., pp.18.

yılında ECOMOG’a küçük çaplı olarak yardım da bulunmuştur. Ama Liberya’da ikinci kez iç savaşın çıkması ile BM buradaki güçlerini önemli ölçüde artırmıştır.³⁴⁶

3.1.3. Liberya İç Savaşı’nda ECOWAS’ın Rolü

Uluslararası barış ve güvenliğin korunması görevi her ne kadar BM Güvenlik Konseyi’ne verilmiş olsa da BM Şartı’nın 52. ve 53. maddelerinde bölgesel örgütlere de kendi bölgelerinde oluşabilecek tehditleri bertaraf etmeleri için belli birtakım yetkiler verilmiştir.³⁴⁷ Günümüz dünyasında çok sayıda BM barışı koruma operasyonu yapılmaktadır. Söz konusu operasyonların zamanla niceliksel ve niteliksel olarak değişime uğraması BM’nin kaynaklar noktasında sıkıntı yaşamasına neden olabilmektedir. Bu bakımdan BM’nin uluslararası barış ve güvenliği koruma noktasında bölgesel örgütlerle beraber hareket etmesi önemlidir. Bu durum özellikle 2000 yılında yayınlanan Brahimi Raporu’nda da barışı koruma operasyonlarında bölgesel örgütlerin öneminden sıkça bahsedilmiştir. Liberya çatışmalarında BM’nin fiili olarak yer almasından önce Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (*Economic Community of West African States- ECOWAS*)³⁴⁸ yer almıştır.

Bölgesel anlaşmalar ve kuruluşlar BM Şartı’nın VIII. bölümünde 52. ve 54. maddeler arasında yer almıştır. 52. madde açık bir şekilde bölgesel kuruluşların uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında aktif bir şekilde yer almasını ifade eder. Bu maddeye göre bölgesel olarak ortaya çıkacak bir çatışmanın BM Güvenlik Konseyi’ne sunulmadan önce bölgesel bir örgüt aracılığıyla çözülebilecektir.³⁴⁹ Madde 53 ise BM Güvenlik Konseyi’nin zorlayıcı tedbirleri kullanırken bölgesel anlaşmalardan

346 Kwame Akonor, *UN Peacekeeping in Africa: A Critical Examination and Recommendations for Improvement*, Cham, Switzerland: Springer, 2017, pp.19.

347 Naim Demirel, “ECOWAS müdahalelerinin BM Şartı Madde 53 Kapsamında Değerlendirilmesi,” *TAAD*, Sayı: 19, Temmuz 2024, ss.2.

348 ECOWAS, on beş Batı Afrika ülkesi tarafından 28 Mayıs 1975 tarihinde Nijerya’nın Lagos şehrinde kurulmuştur. Şu an halihazırda on beş üyesi bulunmaktadır. Liberya, Nijerya, Gana, Sierra Leone ...gibi Batı Afrika ülkeleri tarafından kuruldu. Topluluğun amacı, Batı Afrika’da ekonomik bir birliğin kurulmasına yol açacak şekilde iş birliği ve bütünleşmeyi teşvik etmek, halkların yaşam standartlarını yükseltmek, ekonomik istikrarı korumak ve geliştirmek, üye devletler arasındaki ilişkileri geliştirmek ve Afrika kıtasının ilerlemesine ve kalkınmasına katkıda bulunmaktır. Kuruluş amacı her ne kadar üye ülkeler arasında ekonomik iş birliği sağlamak olsa da bölgede çatışmaların çoğalması sonucunda ECOWAS barış ve koruma görevini ön plana alarak öncelikli hedefini değiştirmiştir. About ECOWAS, <https://www.ecowas.int/about-ecowas>, Erişim Tarihi: 29.05.2025.

349 BM Antlaşması, madde 52.

yararlanabileceği ifade edilmiştir.³⁵⁰ 54. madde bölgesel örgütlerin her türlü faaliyetleri için Güvenlik Konseyi'ni haberdar etmesi gerektiğidir.³⁵¹ Bölgesel örgütlerin önemini ortaya koyan ve her ne kadar hukuki açıdan tartışmalı olsa da bunun ilk örneğine 1990 yılında ECOWAS'ın Liberya müdahalesinde görmekteyiz.

Liberya İç Savaşı'nı sona erdirmek için ECOWAS aktif olarak görev almıştır. ECOWAS'ın yardımıyla 1990 yılında Askeri Gözlem Grubu (*The Military Observer Group-ECOMOG*) görevlendirilmiştir. ECOMOG, 27 Ağustos 1990'da Liberya'ya müdahale etmiştir. Ama bu müdahale için BM Güvenlik Konseyi'nden izin almamıştır. İlgili grubun izinsiz müdahalesi hukuki açıdan tartışılmasına neden olmuştur. Söz konusu tartışmalar devam ederken, BM Güvenlik Konseyi, ECOMOG'un 22 Ocak 1991 ve 7 Mayıs 1992 tarihleri arasındaki müdahalelerini tanımıştır.³⁵²

ECOMOG'un görev amacı çatışan tarafları etkisiz hale getirmek, ateşkesin uygulanmasını sağlamak, bölgeyi silahsızlandırmayı ve mahkumların serbest bırakılmasını denetlemek olmuştur.³⁵³ ECOMOG, ECOWAS'ın üye ülkelerinden gelen askerlerden oluşan bir müdahale gücüydü. ECOWAS, ECOMOG'un askeri gücü sayesinde olaylara doğrudan müdahale edebilmiştir. Bu bakımdan ECOWAS yardımıyla birçok anlaşmaya imza atılmış ve uluslararası destek ve iş birliği sağlanmıştır.³⁵⁴ Ama ilk etapta ECOWAS zorluklarla karşılaşmıştır. Örneğin, 1990 yılında ECOWAS'ın yardımıyla Gambiya'da oluşturulan Ulusal Birlik Geçici Hükümeti (*Interim Government of National Unity- IGNU*) gerek istikrarı sağlamada gerekse de güvenliği sağlamada başarılı olamamıştır. Bu süreçte Taylor ECOWAS görevine karşı çıkmıştır. Çünkü ECOWAS Liberya'nın meşru iktidarı olarak Doe rejimini kabul etmiştir. Dolayısıyla ECOMOG, Taylor güçlerine karşı Krahn ve Mandingolara destek vererek, onların Birleşik Özgürlük Hareketi (*United Liberation Movement- ULIMO*) adında silahlı güç kurmalarını desteklemiştir. Bu durum Monrovia'da ULIMO ve NPFL arasındaki şiddeti artırmıştır.³⁵⁵

350 BM Antlaşması, madde 53.

351 BM Antlaşması, madde 54.

352 Demirel, a.g.m., ss.8.

353 Christopher Tuck, "Every Car or Moving Object Gone- The ECOMOG Intervention in Liberia," *African Studies Quarterly*, Volume 4, Issue 1, Spring 2000, pp.2.

354 Opoku-Aikins, a.g.e., pp. 35-37.

355 Avcı, a.g.m., ss.180.

ECOWAS'ın faaliyetleri BM tarafından desteklenmiştir. Bu bağlamda BM Güvenlik Konseyi, 1992 yılında Liberya'ya silah ambargosu uygulamış ve ECOWAS'a destek olmak amacıyla özel temsilci atamıştır. 1993 yılında ECOWAS'ın çalışmaları sonucunda Benin'in Cotonou şehrinde yapılan Cotonou Barış Anlaşması imzalanmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nde Cotonou anlaşmasının yerine getirilmesi ve ECOWAS ile iş birliği içinde çalışabilmek amacıyla Liberya'da BM Gözlem Misyonu'nun (UNOMIL) kurulmasına onay vermiştir. Güvenlik Konseyi, 22 Eylül 1993 tarihinde 866 sayılı karar ile UNOMIL'i kurmuştur. UNOMIL, BM barışı koruma operasyonu tarihinde başka bir kuruluş tarafından icra edilen bir barışı koruma misyonu ile iş birliği içerisinde hareket eden ilk misyon olmuştur.³⁵⁶

ECOWAS'ın Liberya müdahalesi boyunca özellikle 1990-1995 yılları arasında taraflar arasında çatışmaları sona erdirmek için birkaç ateşkes anlaşması imzalanmıştır. 1994'ten önce yapılan başarısız barış anlaşmalarının ilki Kasım 1990'da imzalanan Bamako anlaşmasıdır. İkincisi Ekim 1991 yılında imzalanan Yamassoukro anlaşmasıdır. Üçüncüsü ise Cotonou anlaşmasıdır. Bu anlaşmaların ortak noktaları genel olarak mutlu sonla sonuçlanmamış olmalarıdır. Taraflar anlaşmalara uymaktan vazgeçmiştir. Ama tüm başarısız anlaşmalara rağmen özellikle Gana ve Nijerya'nın gayretleri sonucunda önemli anlaşmalar da imzalanmıştır.³⁵⁷ ECOWAS'ın üye ülkelerinden biri olan Gana'nın gayreti sonucunda taraflar arasında 1994 yılında Akra Barış Anlaşması imzalanmıştır. Yine topluluğa üye olan Nijerya'nın girişimleri sonucunda da Ağustos 1995'te Abuja I ve Ağustos 1996 tarihinde de Abuja II Barış Anlaşmaları yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre, tarafların siyasi parti kurmaları ve 1997 seçimlerine girmelerine karar verilmiştir.³⁵⁸

3.2. Birleşmiş Milletler'in Rolü: Kurumsal Müdahale ve Süreklilik

Liberya sorununu ilk olarak 22 Ocak 1991 tarihinde BM gündemine dahil olmuştur. Güvenlik Konseyi, 19 Kasım 1992 tarihinde 788 sayılı karar ile Liberya'da ECOWAS'ın barışı koruma güçlerinin silah kullanımı hariç silah ve askeri teçhizat sevkiyatını askıya almıştır. Trevor Livingston Gordon-Somers (Jamaika) Genel Sekreter tarafından 20

³⁵⁶ a.g.m., ss.181.

³⁵⁷ Awali Issaka and Gonca Oğuz Gök, "Assesing the Conflict Resolution Role of Regional Organization in West Africa: the Case of ECOWAS in Liberia," *Sobider*, Yıl:9, Sayı:6, Şubat 2022, pp.372.

³⁵⁸ Eren, a.g.m., ss.205.

Kasım 1992’de Liberya özel temsilcisi olarak atanmıştır. Daha sonra Liberya’da yapılan çalışmalar sonucunda Güvenlik Konseyi’ne Liberya’da yapması gereken çalışmalar üç başlık altında sunulmuştur. Söz konusu başlıklar siyasi uzlaşma, insani yardım ve seçim yardımı olarak ifade edilmiştir.³⁵⁹ Liberya’da çatışmaların şiddetini artırması, sivil ölümlerin çoğalması ve yerinden edilen insan sayısının artması sonucunda BM Güvenlik Konseyi Liberya’ya müdahale kararı almıştır.

Temmuz 1993 tarihinde Benin’in Cotonou kentinde bir araya gelen NPFL, IGNU ve ULIMO arasında Cotonou barış anlaşması imzalanmış. Anlaşmaya göre taraflar arasında silahsızlanmadan ulusal seçimlerin yapılmasına kadar uzanan bir çalışma kapsamı öngörülmüştür. BM Cotonou barış anlaşmasının uygulanması için 22 Eylül 1993 tarihinde 866 sayılı karar ile Eylül 1993-Eylül 1997 tarihleri arasında *BM Liberya Gözlem Misyonu (United Nations Observer Mission in Liberia-UNOMIL)*’nu kurmuştur. UNOMIL, ECOWAS’la birlikte koordineli bir şekilde çalışmıştır. UNOMIL bir başka örgüt tarafından başlatılan ve BM’nin sonradan dahil olduğu ilk BM barışı koruma operasyonudur.³⁶⁰

UNOMIL görev boyunca sivil ve askeri bileşenlerden oluşmuştur. Sivil bileşen, siyasi ve insani seçim personeliyle faaliyetlerde bulunmuştur. UNOMIL askeri bileşeni ise ateşkes, silah ve askeri teçhizat işlemlerine ilişkin ambargo ve tarafların silahsızlandırılması ve terhis işlemleri ile uğraşmıştır. UNOMIL’e BM’ye üye Avusturya, Belçika, Ürdün, Hollanda, İsveç, Brezilya, Çin, Nepal ve Mısır gibi birçok ülke gönüllü katılım sağlamıştır. Ayrıca UNOMIL görevinin sonuna kadar üç özel temsilci görev almıştır. Kasım 1992- Kasım 1994 tarihleri arasında Trever Livingston Gordo-Somers (Jamaika), Aralık 1994-Nisan 1997 tarihleri arasında Anthony B. Nyakyi (Birleşik Tanzania Cumhuriyeti) ve son olarak Nisan-Eylül 1997 tarihleri arasında da Tuliameni Kalomoh (Namibya) görev almıştır. UNOMIL’in 866 kararıyla aldığı yetkiler, insan hakları ihlallerini Genel Sekretere bildirmek, savaşan taraflar için terhis planları hazırlamak, ECOMOG ile koordinasyonu sağlamak, mayın temizleme ve tespiti için ECOMOG ile iş birliği içinde olmak, insani yardımın güvenli şekilde ulaştırılması için çalışmak, seçim sürecini gözlemlemek ve denetlemek, yapılan ateşkeslerin ihlal

359 UNOMIL, <https://www.peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unomil>, Erişim Tarihi: 09.06.2025.

360 UNOMIL, <https://www.peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unomil>, Erişim Tarihi: 13.06.2025.

edilmesini araştırmak şeklinde sıralanabilir. 10 Kasım 1995 tarihinde Güvenlik Konseyi'nin aldığı 1020 sayılı karar ile UNOMIL'in görev tanımı genişlemiştir. Buna göre yeni yetkiler, ECOWAS ve Liberya Ulusal Geçiş Hükümeti'nin barış anlaşmaları için çalışmalarını teşvik etmek ve bu bakımdan onlar ile iş birliği içinde çalışmak, insan hakları ihlallerini azaltmak amacıyla yerel insan hakları gruplarına lojistik ve eğitim desteğinde bulunmak, silahsızlanma ve silah ambargosu faaliyetlerini denetlemek şeklinde belirtilmiştir.³⁶¹

Ancak devam eden çatışmalar UNOMIL'ı işlevsiz hale sokmuştur. Dahası birçok silahsız misyon görevlileri taciz ve şiddetin hedefi olmuştur. Eylül 1994'te NPFL tarafından BM askeri gözlemcileri kaçırılmıştır. Bu durum Cotonou barış anlaşmasının uygulanmasını zora sokmuştur. Liberya'da şiddet olaylarının devam etmesi zerine Gana'nın Akosombo kentinde bir araya gelen NPFL, ULIMO ve ECOWAS başkanı 1994 yılında Akosombo anlaşmasını imzalamışlardır. Bu anlaşma Liberya'da barış için tek ereve olarak Cotonou anlaşmasını teyit etmiştir.³⁶²

Abuja Anlaşmasının son maddesi olan seçim süreci ve bunun sonucunda demokratik olarak seçilmiş bir hükümetin kurulmasıyla UNOMIL kendisine verilen görevi başarıyla gerçekleştirmiştir. Misyon, Eylül ayının ortalarına doğru tüm saha ofislerini kapatmış. Tüm askeri gözlemcileri geri göndermiştir. 30 Eylül 1997 tarihinde UNOMIL'in görev süresi sona ermiştir. Genel Sekreter, 12 Eylül tarihinde Güvenlik Konseyi'ne takdim ettiği UNOMIL'in son raporunda, barış sürecinin nihai başarısının ECOWAS ile barış gücü ECOMOG, BM ile gözlemci misyonu UNOMIL ve ikili ve çok taraflı bağışılarda kurulan iş birliğinden kaynaklandığı ölçüde, operasyonun daha fazla incelenmeyi hak ettiğini belirtmiştir. UNOMIL'de öğrenilen dersler ve bunların benzer türden mevcut ve olası gelecekteki misyonlara uygulanması dikkatlice incelenmeli ifadesinde bulunulmuştur. Liberya'da Kasım 1997 tarihinden sonra Güvenlik Konseyi, barış inşası destek ofisi kurmuştur. *Liberya'daki BM Barış İnşası Destek Ofisi (The United Nations Peace-Building Support Office in Liberia-UNOL)* Genel Sekreter temsilciliğinin çabalarıyla barış inşası gayretlerini kuvvetlendirmek, uzlaşmayı ve insan

361 Liberia-UNOMIL, <https://www.peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unomil/mandate>, Erişim Tarihi: 13.06.2025.

362 Issaka and Oğuz Gök, a.g.m., pp.370.

haklarına yönelik duyarlılığı artırmak, ülkenin yeniden toparlanması için uluslararası desteği teşvik etmek amacıyla kurulmuştur.³⁶³

BM, yaklaşık olarak on dört yıl boyunca Liberya’da barışı koruma görevini *Birleşmiş Milletler Liberya Misyonu (United Nations Mission in Liberia - UNMIL)* aracılığıyla yürütmüştür. 1997 yılında Taylor’ın devlet başkanı seçilmesinin ardından ülkede yeniden çatışma ortamı oluşmuş, Taylor yönetimine karşı LURD ve MODEL adlı silahlı gruplar saldırılara başlamıştır. 2003 yılında LURD’un yoğun saldırıları sonucu çok sayıda sivil hayatını kaybetmiştir. ECOWAS’ın arabuluculuğuyla taraflar 4 Haziran 2003’te istifa ederek Nijerya’ya sürgüne gitmiştir.³⁶⁴ 18 Ağustos 2003’te MODEL, LURD ve hükümet güçleri arasında Akra’da *Kapsayıcı Barış Anlaşması (Comprehensive Peace Agreement- CPA)* imzalanmış ve geçici bir hükümet kurulmuştur. Bu kapsamda Charles G. Byrant, seçimlere kadar *Liberya Ulusal Geçiş Hükümeti (National Transtion Government of Liberia-NTGL)*’nin başkanı olmuştur. Ardından BM Güvenlik Konseyi 1509 sayılı kararla 2003 yılında UNMIL’ı kurarak ülkede barışın tesisi ve korunması için görev başlatmıştır.³⁶⁵

UNMIL, barış anlaşmasının yürütülmesiyle beraber insani yardım ve insan hakları çalışmalarını desteklemek, kolluk eğitimi ile silahlı kuvvetlerin kurulmasını içeren, ulusal güvenlik reformunu desteklemek amacıyla kurulmuştur.³⁶⁶ UNMIL, Liberya’da güveni ve düzeni sağlamak, ülkenin barışa geçiş sürecinde yardımcı olmak, geçiş hükümetinin barışı pekiştirme çabalarına yardımcı olmak amacıyla kurulan çok boyutlu bir misyondur.³⁶⁷ Liberya’daki UNMIL misyonu birçok açıdan büyük bir güçtü, yeterli kaynaklara sahipti ve Liberya halkı tarafından memnuniyetle karşılanan bir misyon olmuştur. Kuruluşundan itibaren UNMIL hem hukukun üstünlüğünü tesis etmeye çalışmış hem de üç hedefe odaklanmıştır. Bu hedefler yerel halkın polise ve mahkemelere olan güvenini artırmak, anayasal olarak belirtilen iş bölümlerini resmi ve gayri resmi

363UNOMIL, <https://www.peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unomil>, Erişim Tarihi: 13.06.2025.

364 Avcı, a.g.m., ss.183.

365 Omar Khalfan, “International Peacekeeping and Stabilization Cases: Liberia, Mozabiquen and Rwanda,” *International Journal of Education Humanities and Social Sciences*, Vol. 3, No. 04, 2020, pp. 231.

366 United Nations Security Council Resolution, S/RES/1509 (2003), 19 September 2003, <https://unmil.unmissions.org/background>, Erişim tarihi: 13.06.2025.

367 Khalfan, a.g.m., pp. 232.

kurumlar arasında dengeli dağıtmak ve BM'nin insan hakları ihlali olarak gördüğü işkence ile yargılamayı ortadan kaldırmak.³⁶⁸

CPA'nın maddelerine göre geçiş dönemi, 2005 yılının Ekim ve Kasım aylarında yapılacak cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleriyle sona erecek ve yeni hükümet Ocak ayında göreve başlayacaktı. 2005 Liberya seçimleri BM kontrolünde yapılmış. Bu seçimde yirmi iki aday yarışmıştır. George Weah öncülüğündeki *Demokratik Değişim Kongresi (Congress for Democratic Change- CDC)* ve Ellen Johnson Sirleaf liderliğindeki *Birlik Partisi (Unity Party-UP)* ön planda olan siyasi partilerdi. 2005 seçimlerini kazanan Sirleaf, Afrika'da halk oyuyla seçilmiş ilk kadın devlet başkanı olmuştur. Sirleaf Liberya siyasi hayatı süresince iki kez başkan olarak seçilerek 2005-2018 yılları arasında Liberya devlet başkanlığı görevini yürütmüştür. 2013 sonunda Gine'de ortaya çıkan Ebola virüsü Haziran 2014-Ocak 2016 döneminde Liberya'yı da etkilemiş, 4.810 kişinin hayatını kaybettiği rapor edilmiştir. Ebola süreci nedeniyle Eylül 2015'e planlanan *UNMIL*'in çekilmesi 2016'ya ertelenmiştir. BM Güvenlik Konseyi, 25 Mayıs 2016 tarihli 2288 sayılı kararla 2003'ten beri yürürlükte olan yaptırımları kaldırmıştır. Nihayet, 17 Eylül 2015 tarihli 2239 sayılı karar gereğince, 30 Haziran 2016'da güvenlik sorumluluğunu devreden *UNMIL*, 30 Mart 2018 tarihinde kapatılmıştır.

369

BM, Liberya'da barış sürecine ilk etapta 1993'te UNOMIL aracılığıyla dahil olmuş ve bu misyon ECOMOG ile paralel bir şekilde çalışmıştır. Ama BM'nin Liberya'ya asıl müdahalesi 2003 yılında kurulan UNMIL ile başlamıştır. UNMIL hem güvenlik alanında hem de devlet kapasitesinin güçlendirilmesi inşasında aktif rol oynayan geniş yetkili bir barışı koruma operasyonuydu. BM'nin çok boyutlu yaklaşımı ve kurumsal sürekliliği, güvenlik sektörü reformundan adalet sisteminin güçlendirilmesine kadar birçok alanda etkin olmuştur. Bu durum Liberya'nın yeniden inşası sürecinde uluslararası desteğin süreklilik kazanmasına katkı sağlamıştır.

368 Robert A. Blair, "International Intervention and the Rule of Law after Civil War: Evidence from Liberia," *International Organization*, 73, Spring 2019, pp.374.

369 Avcı, a.g.m, ss.184-185.

3.3. Yerel Katılım, Meşruiyet ve Normların Yerelleşmesi

2003 yılında imzalanan CPA anlaşması Liberya İç Savaşı'nı nihai olarak sona erdirmiştir. Bu kapsamda UNMIL aracılığıyla Liberya'da barış inşasını sağlamak için terhis, silahsızlanma, rehabilitasyon ve yeniden bütünleşme programı (*disarmament, demobilisation, rehabilitation and reintegration agreement, DDRR*), güvenlik sektörü reformu (GSR) çalışmaları anlaşma kapsamında dikkate alınmıştır.³⁷⁰ BM'nin Soğuk Savaş sonrası benimsediği barış inşa süreci kapsamında barış gücünün gönderilmesi, terhis, silahsızlanma, rehabilitasyon ve yeniden bütünleşme programı olan DDRR, GSR ve seçimlerle son bulan bir çalışma biçimi içermektedir. İç savaş sonrası Liberya'da da güvenlik sektörünün inşası süreci bölgedeki aktörlerin iş birliği kapsamında gerçekleşmiştir.³⁷¹ GSR, ilk kez 1998 yılında Birleşik Krallık Gelişim Bakanı Clare Short tarafından kullanılmış. Bu kavram çatışma sonrası ülkelerde uzmanların deneyimleri doğrultusunda, sürdürülebilir istikrar için kalıcı olacak şekilde gelişim ve yeniden yapılandırma ile birlikte kolluk kuvvetlerinin yolsuzluktan kurtarılması gerektiğini ifade eden bir yaklaşımdır. BM ise GSR'yi “uzun dönemli barış ve gelişimin sağlanması ile çatışmanın kökenlerini tanımlamak için gerekli olan çok boyutlu barışı koruma ve barış inşasının temel elemanı” olarak tanımlamaktadır. Tüm bunlar dikkate alındığında Liberya'da asayışı sağlamak için UNMIL Kolluk Birimi (UNPOL) görev almıştır. Ayrıca Liberya kolluk kuvvetine eğitim verilmiş ve görevler de birlikte hareket edilmiştir.³⁷²

Çatışma sonrası barışı güçlendirmenin ayrılmaz bir parçası olan DDRR son yirmi yıldır barışı koruma operasyonlarının görevleri boyunca ön planda tutulmaktadır. DDRR faaliyetleri çatışmadan zarar görmüş toplumların hem istikrar hem de uzun vadeli kalkınmaları için önemli bileşenler içermektedir. İlk olarak DDRR kavramlarını tek tek açıklamak gerekirse, silahsızlanma, savaştan gruplardan ve genellikle sivil halktan küçük silahların, mühimmatın, patlayıcıların, ağır ve hafif silahların toplanması, rapor edilmesi ve imha edilmesidir. Terhis, aktif savaştan grupların silahlı gruplardan kontrollü bir şekilde terhis edilmesidir. Yeniden katılım aşaması da terhise dahildir. Son olarak yeniden

370 Thomas Jaye, “Transitional Justice and DDR: The Case of Liberia,” *ICTJ*, Research Unit, June 2009, pp.1.

371 Avcı, a.g.m., ss.184.

372 a.g.m., ss.188.

entegrasyon ise politik, sosyal ve ekonomik bir süreci içerir. Burada amaç eski savaşıların sivil statü edinmeleri için yardım da bulunmaktadır.³⁷³

Liberya iki farklı DDRR programı ile eski savaşılarını topluma kazandırmaya çalışmıştır. İlki 1993 yılında imzalanan Cotonou barış anlaşması sonrası tüm savaşılar için genel af içeren bir programdır. Bu program 1994-1997 yılları arasında çeşitli aşamaları barındıran bir programdır. Ama ilk DDRR programında Charles Taylor'ın şiddet eylemlerinin devam etmesi nedeniyle pek başarılı olunamamıştır. Şubat 1997'de DDRR sürecinin sona ermesiyle kadın ve çocukların dahil olduğu yaklaşık olarak yirmi bin eski savaşçı silahsızlandırılmış ve terhis edilmiştir. DDRR'nin ikinci aşaması ikinci Liberya İç Savaşı sonrası kurulan UNMIL misyonu aracılığıyla Aralık 2003'te başlayıp Ekim 2004'te sona eren programdır.³⁷⁴

CPA'nın imzalanmasından sonra kurulan UNMIL'in görev tanımında eski savaşıların DDR programı çerçevesinde sivil hayata yeniden kazandırmak yer almıştır. DDRR programı 31 Ekim 2004 tarihinde tamamlanmış ve program dahilinde yüz binin üzerinde eski savaşçı silahsızlandırılmış ve terhis edilmiştir. Bu program kadın ve çocuklarında silahsızlandırılması ve terhis edilmesini kapsamaktadır. Ayrıca DDRR programı eski savaşıların gıda, eğitim ve sağlık hizmetlerinden de faydalanması için de finans kaynağı olmuştur.³⁷⁵ Liberya'da DDRR programı genel olarak başarılı bir süreç olarak görülmüştür. DDRR programı sonrası eski savaşlar üzerinde yapılan anketlerin sonuçlarında çoğunun yeniden topluma katılma korkusu yaşamadıklarını ve sosyo-ekonomik durumlarında da artış yaşandığı gözlemlenmiştir.³⁷⁶

3.4. Liberya'da Barışı Koruma Çabalarının Liberal Kurumsalcılık Perspektifinden Analizi

Liberya İç Savaşı devletin sadece fiziki yapısını değil aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kurumsal işleyişini de harap etmiştir. Bu noktada Liberya'da barışı tesis etme çabaları, sadece silahlı çatışmaların sona erdirilmesini değil aynı şekilde ülkenin kurumsal kapasitesinin yeniden inşasını, toplumsal uyumun sağlanmasını ve meşru

373 UNMIL, <https://www.unmil.unmissions.org/disarmament-demobilization-and-reintegration-ddr>, Erişim Tarihi: 14.06.2015.

374 Jaye, a.g.m., pp.6.

375 Jaye, a.g.e., pp.2.

376 a.g.e., pp.3.

yönetim yapılarının oluşturulmasını da hedeflemiştir. Süreç boyunca BM, güvenliği sağlamakla birlikte barışın sürdürülebilirliğine de katkı sağlamıştır. 1989 yılında başlayan ve yaklaşık olarak on dört yıl süren iç savaş, Liberya'nın siyasal yapısını, devlet kapasitesini ve toplumsal hayatını olumsuz etkilemiştir. Bu bakımdan barış inşa süreci sadece çatışmaların sona erdirilmesi ile değil aynı zamanda kurumsal yeniden yapılanma, toplumsal uyum, kapsayıcı yönetim ve hukukun üstünlüğünün kalıcı hale getirilmesi için de gerekli olmuştur.³⁷⁷

2003 yılında imzalanan Accra Barış Anlaşması, Liberya'da çatışmaların sona erdirilmesi yönünde önemli bir dönüm noktası olmuş ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1509 sayılı kararıyla kurulan UNMIL barışı koruma operasyonuna zemin hazırlamıştır.³⁷⁸ UNMIL'in görev tanımı, askeri güvenliğin sağlanmasıyla sınırlı kalmamış; ayrıca sivil yönetimin desteklenmesi, devlet kurumlarının sağlamlaştırılması, adalet sisteminin yeniden yapılandırılması ve insan haklarının korunması gibi kapsamlı bir görev yelpazesini içermiştir.³⁷⁹ Bu durum liberal kurumsalcılık çerçevesinde, uluslararası örgütlerin barışın sürekliliğini sağlama ve iş birliğini artırma kapasitesine vurgu yapmaktadır. Bu perspektifte BM'nin Liberya'daki UNMIL misyonu hem çatışma sonrası güvenliği kontrol altına almış hem de ulusal kurumların kapasitesini geliştirmiş ve demokratikleşme süreçlerine de destek olmuştur.³⁸⁰ 2003'te kurulan UNMIL, barış inşa sürecinin izlenmesi, DDRR ve GSR programlarının yürütülmesi ve hukukun üstünlüğünün sağlanması noktasında birçok konuda aktif rol almıştır.³⁸¹

Diğer taraftan UNMIL'in uzun süreli ve aşamalı çekilme planı, barışın sürekliliği açısından önemli bir unsur olmuştur. UNMIL'in 2018'e kadar süren görevi boyunca, Liberya'da demokratik seçimlerin düzenlenmesi, güvenlik sektörü raporu ve adalet sisteminin sağlamlaştırılması gibi birçok kurumsal alanda kayda değer ilerleme

377 S. Ellis, *The Mask of Anarchy: The Destruction of Liberia and the Religious Dimension of an African Civil War*, Hurst and Company, 2006, pp.25-30.

378 United Nations Security Council, Resolution 1509 (2003) Adopted by the Security Council at its 4830th meeting, on 19 September 2003.

379 Paris, a.g.e., pp.60-65.

380 Paris, a.g.e., pp.60-62.

381 United Nations Security Council, Resolution 1509, S/RES/1509, 2003.

gözlemlenmiştir.³⁸² Barış inşası süresince süreklilik ve kurumsal kapasiteye yapılan yatırım hem çatışmanın önlenmesi hem de yapısal barışın inşası bakımından değerlidir. UNMIL'in görev süresi boyunca benimsediği aşamalı çekilme ve kapasite devri stratejisi, barışın kalıcılığı açısından önem arz etmektedir. 2018 yılında BM güçlerinin tamamen çekilmesine kadar geçen süre zarfında, Liberya'da güvenlik sektörü reformları yapılmış, ulusal polis eğitilmiş ve yargı kurumlarının kapasitesi artırılmıştır.³⁸³ Bu noktada, liberal kurumsalcılığa göre, uluslararası kurumlar sayesinde iç yapılar güçlendirilmiş ve devletin fonksiyonlarını yerine getirme kapasitesi kademeli biçimde artırılmıştır. Ama her ne kadar yapısal reformlar gerçekleştirilmiş olsa bile, Liberya'da barışın hâlâ kırılgan olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Özellikle genç nüfusun yüksek işsizlik oranı, yoksulluk, sosyal hizmetlere sınırlı erişim ve doğal kaynakların adil dağıtılmaması gibi yapısal sorunlar, olası yeni gerilimlerin zeminini oluşturmaktadır.³⁸⁴ Bu durum, kurumsal yapıların sürekliliğinin ve yerel sahiplenmenin önemine işaret etmektedir.

Liberya'daki barışı koruma misyonunun dikkat çeken bir diğer noktası, toplumsal uyumun yeniden tesisidir. İç savaşın yarattığı travmalar, özellikle kırsal kesimlerde yaşayan yerel topluluklar arasında güven sorunlarını artırmıştır. Bu nedenle, UNMIL sadece ulusal kurumlarla değil, aynı zamanda yerel yönetimler, dini liderler, kadın örgütleri ve gençlik yapıları gibi aktörlerle de iş birliği yaparak toplumsal barışın tabana yayılmasına çalışmıştır.³⁸⁵ Kadınların barış sürecine katılımı, Liberya vakasında önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır. Women of Liberia Mass Action for Peace hareketi, barış müzakerelerinde etkili olmuş ve sonrasında kadınların siyasal alanda daha fazla temsil edilmesine katkıda bulunmuşlardır.³⁸⁶ Bu, liberal kurumsalcılığın "*kapsayıcı kurumların barışın sürdürülebilirliği açısından elzem olduğu*" yönündeki yaklaşımıyla doğrudan örtüşmektedir. Ayrıca, barışı koruma sürecinde evrensel barış normlarının

382 J. Mertus, "Women and Peacebuilding in Liberia: Toward an Inclusive and Participatory Framework," *Journal of Peacebuilding and Development*, 4(1), 2009, pp.bkz.

383 UNMIL, Final Report: Achievements and Lessons Learned. New York: United Nations Department of Peacekeeping Operations, 2018.

384 United Nations Development Programme, Human Development Report: Liberia Country Briefing, UNDP Data Center, 2020.

385 D. Nilsson, "Crafting a Secure Peace: Evaluating Liberia's Comprehensive Peace Agreement 2003." *International Peacekeeping*, 16(2), 2009, pp.bkz.

386 L. Gbowee, *Mighty Be Our Powers: How Sisterhood, Prayer, and Sex Changed a Nation at War*. Beast Books, 2011.

yerelleştirilmesi, yani Liberya'nın özgün sosyo-kültürel yapısına uyarlanması, operasyonun meşruiyetini artırmış ve halkın iş birliğini kolaylaştırmıştır.

Liberal kurumsalcı perspektiften Liberya örneği, uluslararası kurumların barışın kalıcı hale getirilmesinde kritik bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. BM'nin Liberya'daki çalışması güvenlik ortamının tesisinden meşru, kapsayıcı ve sürdürülebilir kurumların inşasına kadar etkin olmuştur. Liberya vakası, liberal kurumsalcılığın temel varsayımlarını büyük oranda doğrulamaktadır. Uluslararası toplumun ve özellikle BM'nin kurumsal desteği, Liberya'da sadece askeri alanda değil, siyasal ve toplumsal alanda da bir dönüşümün kapısını aralamıştır. Bu vaka barışın sadece çatışmasızlık olarak değil adalet, kapsayıcılık ve kurumsal istikrar olarak da inşa edilmesinin mümkün olduğunu göstermiştir. Fakat bu süreç, tek yönlü bir dış müdahaleyle değil, yerel aktörlerin katılımı, toplumsal normların içselleştirilmesi ve uluslararası normların yerelleştirilmesiyle mümkün olmuştur. Dolayısıyla Liberya, liberal kurumsalcı yaklaşımın yalnızca teorik bir önerme olmadığını; doğru tasarlanmış ve bağlamsallaştırılmış uygulamalarla sahada başarılı sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir.

4. SOMALİ VE LIBERYA: BARIŞI KORUMA DENEYİMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Bu tez kapsamında, Somali ve Liberya'da icra edilen BM barışı koruma operasyonları liberal kurumsalcılık kuramı perspektifinde karşılaştırmalı bir biçimde analiz edilmiştir. Buradaki amaç benzer küresel normatif çerçeve içerisinde meydana gelen iki farklı barış koruma operasyonunun başarı ve başarısızlık nedenlerini ve etkilerini açıklamaktır. İki vakanın karşılaştırmalı analizi sayesinde barışı koruma deneyimlerinin ortak ve farklı yönleri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Somali ve Liberya, BM'nin Afrika'da barışı koruma deneyiminde karşılaştığı normatif, kurumsal ve yerel uyum sorunlarını gösteren birer örnek niteliğindedir. Bu örnekler barışı koruma operasyonlarının başlama nedenleri, kurumların sürdürülebilirlik kapasitesi, aktör çeşitliliği, yerel iş birliği düzeyi ve normların yerelleşmesi noktasında farklılıklar göstermiştir. Bu farklılıkların ortaya konulabilmesi içinde çalışmada liberal kurumsalcılık kuramı tercih edilmiştir. Bu vakaların liberal kurumsalcılık çerçevesinde analizi için bilgi

paylaşımı ve şeffaflık, yerel meşruiyet, katılım ve sürdürülebilir barış, kurumsal kapasite ve çok aktörlü yapılar, iş birliği teşvik mekanizmalarının varlığı, normların kurumsallaşması ve yerel sahaya aktarımı gibi temel kriterler dikkate alınmıştır.

BM'nin barışı koruma operasyonlarında başarılı ya da başarısız olmasını etkileyen belli birtakım kriterler de bulunmaktadır. Barışı koruma operasyonlarının başarı ve başarısızlık kriterlerine ilişkin çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen tek ve kapsamlı bir fikir birliğinden bahsetmek mümkün değildir. Ama genel olarak bu operasyonların ana hedefleri açısından iki temel kriterden söz edilebilir. Bunlardan ilki çatışmanın sona erdirilmesi ve ikincisi ise sivil vatandaşların korunmasıdır. Somali vakasında her iki kriter bakımından da başarı sağlanmazken, Liberya vakasında sivillerin korunmasında kısmen başarı sağlanmıştır. BM, Liberya'da tarafların çatışmamasını ve adil seçimlerin yapılmasında başarılı olmuştur.³⁸⁷

Somali operasyonu, askeri müdahalelerin ön planda olduğu siyasi çözümlerin ise arka planda kalabildiği ve çekilme riskinin güvenlik açığına neden olduğu bir operasyondur. Bu konu hakkında BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan, barışı koruma yerine askeri güç kullanımına aşırı ağırlık verilmesini eleştirmiştir. Ayrıca Annan, BM'nin 1990'lardan sonra iç savaflara müdahil olduğunu ve Somali İç Savaşı'nın BM için niteliksel ve çarpıcı bir değişim olduğundan söz etmiştir. Annan, BM'nin yeni gelişmeler karşısında hazırlıksız yakalandığından bahsetmiştir.³⁸⁸ BM Liberya'da üç barışçıl seçim, DDRR ve güvenlik kurumlarını yeniden yapılandırma da başarılı olmuştur. BM Genel Sekreter Sözcüsü Stéphane Dujarric, UNMIL'in on beş yıllık görevini başarıyla tamamladığını, barış ve demokrasiye geçiş sağlandığını ve bu sürecin BM barışı koruma için önemli bir örnek teşkil ettiğini ifade etmiştir.³⁸⁹

Somali'de 1991 yılında Siad Barre rejiminin çöküşüyle beraber devlet otoritesi çökmüştür. Ülkede klan temelli savaş ağaları fiilen tüm bölgeleri kontrol altına almıştır. Bu çatışma ortamında BM, 1992 yılında UNOSOM I operasyonu ile insani yardım

387 Oğurlu and Dağ, a.g.e., pp.181.

388 Q&A Kofi Annan, 'The Peacemaker' <https://www.kofiannanfoundation.org/publication/qa-kofi-annan-the-peacemaker>, Erişim Tarihi:06.0.2025.

389 Stéphane Dujarric, <https://peacekeeping.un.org/en/statement-attributable-to-spokesman-secretary-general-liberia-0>, Erişim Tarihi: 06.08.2025.

koridorlarını açmak maksadıyla müdahale etmiştir. Ama istenilen sonuç alınamayınca ABD liderliğinde UNITAF ve daha sonra da UNOSOM II operasyonu ile daha güçlü ama bir o kadar tartışmalı bir misyon devreye girmiştir. UNOSOM II, devlet otoritesini güçlendirmeden silahlı gruplarla silahlı çatışmalara girmiştir. Böylece BM Somali’de çatışmanın taraflarından biri olmuş, barış misyonunun tarafsızlığını zedelemiş ve beraberinde kurumsal başarısızlık yaşanmıştır. Bu noktada kurumsal kapasite eksikliği hem komuta yapısındaki uyumsuzluklar hem de yerel aktörlerle kurulamayan iş birliği eksikliğinden kaynaklanmıştır. Bu durum operasyonun meşruiyetini de zayıflatmış ve sonuç olarak 1995 yılında BM’nin geri çekilmesi ile Somali’de barış çabaları askıya alınmıştır. Somali’de yürütülen UNOSOM I-II ve UNITAF operasyonları kısa vadeli ve parçalı yapıları nedeniyle güvenlik, kurumsallaşma ve toplumsal meşruiyet süreçlerinde başarısız olmuştur.³⁹⁰

Liberal kurumsalcılığın varsayımlarının aksine normatif aktarımlar Somali’de başarısız olmuştur. Çünkü yerel kültürel aktarımlar, toplumsal güven eksikliği ve klan kimlikleri BM’nin normlarını kabul etmemiş ve dış müdahaleye yönelik ciddi bir direnç göstermiştir.³⁹¹ Böylece yerel katılımın isteksizliği barış sürecinin dayatmacı görülmesine neden olmuştur. Liberal kurumsalcılık noktasından bakıldığında Somali’de barışı koruma gayretleri iş birliğini teşvik edemeyen, karmaşık çok aktörlü yapıyı yönetemeyen ve normları içselleştirmeyen bir başarısızlık örneğidir. Burada kalıcı barışı sağlamada kurumsal yapı zayıf kalmış, bilgi paylaşımı ve güven ortamı sağlanamamıştır. Normatif meşruiyet olmadan kalıcı barışın sağlanması mümkün olmamıştır.

Liberya’da 1989 yılında başlayan iç savaş, Taylor’ın yükselişiyle şiddetini artırmış ve binlerce sivilin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. ECOWAS liderliğinde başlayan bölgesel girişimlerin ardından BM ilk etapta UNOMIL ve daha sonra 2003’te UNMIL misyonu ile barışı tesis etmede aktif rol oynamıştır. Bu süreç esnasında Taylor sürgüne gönderilmiş ve geçici bir hükümet kurulmuştur. UNMIL, yaklaşık olarak on beş yıl süren çok boyutlu bir misyondur. Liberya’da güvenli ortamın sağlanmasının ardından hukuk devleti inşası, seçim desteği, toplumsal uzlaş ve sivil toplumun güçlendirilmesi gibi

390 Clarke and Herbst, a.g.e., pp.130.

391 Ken Menkhaus, “State Failure, State-Building, and Prospects for a Functional Failed State in Somalia,” *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 656(1), 2014, pp.113-129.

noktalar konusunda başarı sağlanmıştır. Bu çerçevede kapsamlı bir güvenlik sektörü reformu, yerel aktörlerle iş birliği, seçim süreçlerinin desteklenmesi ve kurumsal kapasite inşası gibi unsurlar üzerine inşa edilmiştir. BM'nin Liberya'daki uzun vadeli angajmanı, toplumsal uzlaşma çabalarıyla birleşerek meşruiyet sorunlarının aşılmasını sağlamış ve barış süreci toplumsal tabana yayılmıştır.³⁹² Liberal kurumsalcılığın iş birliği, şeffaflık ve norm inşası gibi temel varsayımlarının sağlanması ile Liberya'da barışı koruma başarılı bir model ortaya koymuştur.

Liberya'da yerel halkın barış sürecine aktif katılımı, operasyonun meşruiyetini artırmıştır. Özellikle toplumsal uzlaşma komisyonları, geleneksel otoritelere danışılması ve sivil toplum örgütlerinin sürece dahil edilmesi normların içselleştirilmesini kolaylaştırmıştır. Bu durum liberal kurumsalcılığın temel ilkesi olan karmaşık karşılıklı bağımlılık ilkesini doğrular niteliktedir. Liberya örneği liberal kurumsalcılık perspektifinde başarılı bir barışı koruma operasyonudur. Liberya operasyonu norm aktarımı, kurumsallaşma ve aktör çeşitliliği noktasında model bir yapı oluşturmuştur. UNMIL'in yerel aktörler ile olan iş birliği girişimi kalıcı barışın inşasına yönelik kurumların sağlamlaştırılmasıyla uluslararası meşruiyetini artırmıştır.

Bu yapısal farklılıklar, ülkelerin güncel sosyo-ekonomik durumlarına da doğrudan yansımıştır. Dünya Bankası'nın 2023 verilerine göre, Liberya'nın kişi başına düşen Gayrisafi Yurt İçi Hasılası (GSYH) yaklaşık 772 USD iken, Somali'nin kişi başı GSYH'si yaklaşık 598 USD seviyesindedir.³⁹³ Ayrıca işsizlik oranı Liberya'da %2,9 iken Somali'de %19 gibi yüksek bir oranda seyretmektedir. Eğitim göstergelerinde de Liberya Somali'ye göre daha iyi durumdadır; Liberya'da ilköğretimi tamamlama oranı %54 civarındayken, Somali'de bu oran %22'nin altındadır.³⁹⁴

Somali'nin özellikle 2021-2023 yıllarında yaşadığı ağır kuraklık ve insani krizler, ülkenin kırılgan altyapısının daha da kötüleşmesine yol açmış, 4 milyondan fazla kişi akut gıda güvensizliği ile karşı karşıya kalmış ve yaklaşık 1 milyon insan yerinden

392 Eric Mvukiyehe and Cyrus Samii, "Peacekeeping and Development in Fragile States: Micro-Level Evidence From Liberia," *Folke Bernadotte*, 2020, pp.30.

393 World Bank- GDP per capita (current US\$) - Africa, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=A9>, Erişim Tarihi:06.08.2025.

394 World Bank-Unemployment Rate-Liberia and Somalia, <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=SO>, Erişim Tarihi:06.08.2025.

edilmiştir.³⁹⁵ Buna karşılık, Liberya benzer bir insani kriz ile karşılaşmamış; BM'nin bölgesel entegrasyon ve kapasite inşası politikaları sayesinde görece daha istikrarlı bir sosyo-ekonomik zemin oluşturmuştur.³⁹⁶ Sonuç olarak, Somali ve Liberya örnekleri, BM barışı koruma operasyonlarının liberal kurumsalcı teori bağlamında kurumsal kapasite, toplumsal katılım ve normların yerelleştirilmesi gibi kritik değişkenlere bağlı olarak nasıl farklı sonuçlar doğurabileceğini ortaya koymaktadır. Bu iki vaka, barışı koruma süreçlerinin başarısının yalnızca örgütsel yapı değil, yerel dinamiklerle kurulan etkileşimler ve kriz yönetiminde gösterilen esneklikle şekillendiğini göstermektedir.

395 UN IPC-Somalia, <https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/en/?country=SOM>, Erişim Tarihi:06.08.2025.

396 Liberia: Facts and Figures 2016, <https://reliefweb.int/report/liberia/liberia-facts-and-figures-2016>, Erişim Tarihi: 06.08.2025.

SONUÇ

Savaş sonrası dönemlerde uluslararası toplumun en büyük sınavlarından biri, kalıcı ve sürdürülebilir barışı inşa edebilmektir. Günümüzde silahlı çatışmaların yalnızca cephede değil, devlet yapılarının çöktüğü, toplumsal bütünlüğün sarsıldığı, ekonomik ve siyasi kurumların felç olduğu ortamlarda gerçekleştiği dikkate alındığında, barışı koruma girişimleri artık çok boyutlu müdahaleleri gerekli kılmaktadır. Barışı koruma operasyonları, yalnızca askeri bir durdurma faaliyeti olmaktan çıkıp siyasi geçişi destekleyen, toplumsal normları yeniden inşa etmeyi hedefleyen, kalkınma süreçlerine eşlik eden karmaşık yapılar haline gelmiştir. Bu bağlamda, uluslararası örgütlerin barış süreçlerindeki rolü, özellikle Birleşmiş Milletler örneğinde olduğu gibi, sadece müdahale eden değil, aynı zamanda yöneten, dönüştüren ve yerelle uyumlu politikalar üreten bir aktör olarak yeniden değerlendirilmelidir.

Tezin ilk bölümünde açıklanan liberal kurumsalcı yaklaşım, bu dönüşen barış pratiğini anlamlandırmak açısından önemli teorik araçlar sunmaktadır. İş birliğine dayalı bir uluslararası ortamda, kurumların belirsizliği azaltma, bilgi paylaşımını artırma, norm üretme ve güven inşa etme gibi işlevleri, devletler dışı aktörlerin de dahil olduğu karmaşık çatışma ortamlarında barışın tesisine katkı sunabilecek çerçeveler önermektedir. Ancak bu katkının teorik düzeyde öngörülenle pratikte gerçekleşen arasında ne ölçüde uyduğu, özellikle sahada yaşanan deneyimlerin ışığında değerlendirilmelidir. Barışı koruma operasyonlarının etkinliği, sadece teorik kurguya değil, bu kurgu ile sahadaki gerçeklik arasındaki ilişkiye bağlıdır.

İkinci bölümde incelenen Birleşmiş Milletler barışı koruma operasyonları, kuruluşun barışın inşasındaki dönüşümünü açık biçimde yansıtmaktadır. Başlangıçta tarafsız gözlem görevleri olarak başlayan bu misyonlar, zamanla anayasa yapım süreçlerini destekleyen, seçim güvenliği sağlayan, silahsızlandırma ve yeniden entegrasyon projelerine liderlik eden çok yönlü yapılar haline gelmiştir. Ancak bu dönüşüm beraberinde bazı yapısal zorlukları ve meşruiyet tartışmalarını da getirmiştir. Devlet egemenliği ile müdahale hakkı arasında sıkışan uluslararası hukuk düzeni içinde barışı koruma görevlerinin sınırları zaman zaman belirsizleşmekte, siyasi iradenin eksikliği veya çifte standartlar misyonların başarısını doğrudan etkilemektedir.

Dolayısıyla operasyonların başarısı, yalnızca normatif hedeflerin belirlenmesiyle değil, bu hedeflerin yerel düzeyde içselleştirilip desteklenmesiyle mümkündür.

Somali ve Liberya örnekleri, bu çerçevenin sahadaki uygulama farklılıklarını ve sonuçlarını gözler önüne seren iki önemli vakadır. Her iki ülke de derin çatışmalar yaşamış, merkezi otoritesini kaybetmiş, toplumsal dokusu zedelenmiş yapılardır. Ancak bu benzer başlangıç koşullarına rağmen barışın inşası sürecinde oldukça farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Somali'de yürütülen barışı koruma girişimleri, parçalı toplumsal yapı, silahlı grupların etkinliği, dış müdahalenin yerel meşruiyet üretmedeki başarısızlığı ve kurumsal kapasitenin zayıflığı nedeniyle uzun süreli istikrar sağlayamamıştır. Operasyonel karmaşa, karar alma süreçlerindeki tutarsızlıklar ve yerel aktörlerle kurulamayan güven ilişkisi, misyonun etkinliğini sınırlandırmış, hatta bazı dönemlerde ters etki yaratmıştır.

Buna karşın Liberya'da yürütülen misyon, barış sürecine daha planlı ve kapsayıcı bir yaklaşımla dahil olmuş, yerel aktörlerle kurulan sürdürülebilir iş birliği, sivil toplumun sürece aktif katılımı ve normların yerelleştirilmesinde gösterilen başarı, barışın kalıcılılaşmasına önemli katkılar sunmuştur. Kurumsal yapılanmanın güçlendirilmesi, kadınların barış süreçlerine dahil edilmesi, ekonomik rehabilitasyon ve adalet sisteminin yeniden yapılandırılması gibi alanlarda elde edilen ilerlemeler, barışı koruma operasyonunun görece başarısını artırmıştır. Aynı zamanda uluslararası toplumun daha tutarlı ve uzun soluklu bir destek sunması, misyonun istikrarına katkıda bulunmuştur.

Bu iki örnek karşılaştırıldığında, barış operasyonlarının başarısını belirleyen unsurların yalnızca uluslararası düzeyde alınan kararlarla değil, bu kararların yerel aktörler tarafından nasıl karşılandığı, uygulanabilir olup olmadığı ve halkın gündelik hayatına nasıl dokunduğu ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Kurumsal kapasitenin yeterli olması, sadece operasyonun teknik açıdan yürütülmesini değil, aynı zamanda kriz anlarında esneklik göstermesini de mümkün kılmaktadır. Aynı şekilde yerel meşruiyetin sağlanması, dış müdahalenin kabul edilmesini kolaylaştırmakta, halkın iş birliği yapmasını mümkün kılmaktadır. Barışın inşasında sadece güvenliğin sağlanması değil, siyasi geçiş, ekonomik yeniden yapılanma ve toplumsal uzlaşma gibi çok katmanlı süreçlerin yönetilmesi gereklidir. Dolayısıyla barışı koruma misyonları, teknik

müdahaleler olmaktan ziyade kapsamlı ve uyarlanabilir stratejiler gerektiren siyasal süreçlerdir.

Tez kapsamında ele alınan hipotezler, bu iki vaka çerçevesinde genel olarak doğrulanmıştır. Kurumsal kapasite ve operasyonel koordinasyonun güçlü olduğu durumlarda barışın sürdürülebilirliği artmakta, yerel aktörlerle kurulan iş birliği düzeyi arttıkça uluslararası müdahalenin meşruiyeti pekişmektedir. Buna karşılık kurumsal zayıflığın ve yerel uyumsuzluğun hâkim olduğu örneklerde, barışın inşası ya gecikmekte ya da tamamen başarısızlığa uğramaktadır. Bu da göstermektedir ki, barış sadece uluslararası aktörlerin niyetlerine ya da normlara dayalı çabalarına bağlı olarak kurulmamakta; bu çabaların yerel gerçekliklerle ne ölçüde örtüştüğü belirleyici olmaktadır.

Ancak bu çalışmanın bazı sınırlılıkları da göz önünde bulundurulmalıdır. Öncelikle analiz yalnızca iki örnek üzerinden gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla elde edilen sonuçlar, daha geniş bir alanda test edilmedikçe genelleştirilme gücüne tam anlamıyla sahip değildir. Somali ve Liberya örnekleri, dikkatli seçilmiş iki karşıt örnek olsa da, bu iki ülkenin tarihsel, toplumsal ve bölgesel dinamikleri oldukça özgündür. Dolayısıyla buradan çıkarılan sonuçların diğer barışı koruma operasyonlarına doğrudan genellenmesi mümkün olmayabilir. Ayrıca analizde yalnızca liberal kurumsalcı çerçeve kullanılmış, diğer kuramsal yaklaşımlar dışarıda bırakılmıştır. Bununla birlikte çalışma, içerik analizi ve literatür temelli olduğundan, birinci elden veriye ve saha gözlemine dayalı bulgular içermemektedir. Bu da özellikle yerel düzeydeki dinamiklerin daha derinlemesine anlaşılmasını sınırlamış olabilir. Gelecekte yapılacak çalışmaların, daha fazla vaka üzerinden karşılaştırmalı analizler içermesi; aynı zamanda yerel aktörlerle mülakatlar, saha gözlemleri ve daha çok boyutlu veri kaynakları ile desteklenmesi önem taşımaktadır. Ayrıca barışı koruma operasyonlarının uzun vadeli etkilerinin ölçülmesine olanak tanıyan zamansal izleme çalışmaları, politika yapıcılar için daha kalıcı sonuçlar ortaya koyabilir. BM ile bölgesel örgütler (örneğin ECOWAS) arasındaki etkileşim, çalışmada analiz edilmiştir; ancak bu ilişkilerin bürokratik katmanları, finansal yapıları, güç paylaşım mekanizmaları gibi daha teknik boyutları çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu alan, daha fazla belgelenmiş saha çalışması gerektirdiği için genişletilememiştir. Bu sınırlılıklar, çalışmanın değerini düşürmekten çok, gelecekte yapılacak araştırmalar için

yeni odak noktaları ve sorular ortaya koymaktadır. Tez, seçtiği kuramsal ve metodolojik çerçevede tutarlı bir analiz üretmiş; ancak çok katmanlı barış inşası süreçlerinin açıklanmasında çoklu perspektiflerin gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, barışı koruma yalnızca çatışmaları durdurmakla değil, aynı zamanda sürdürülebilir barışa yönelik kurumsal ve toplumsal zemini inşa etmekle ilgilidir. Bu sürecin başarısı, uluslararası kurumların sadece teknik yeterliliğine değil, aynı zamanda yerel gerçekliği anlama, uyum sağlama ve güven tesis etme kapasitesine bağlıdır. Kuramın sunduğu kavramsal araçlar önemli olmakla birlikte, pratikteki etkisinin ancak yerelle bütünleştğinde anlam kazandığı açıktır. Barışı kurmak, sadece savaş sonrası değil, aynı zamanda barışın anlamını yeniden üretme sürecidir. Ve bu süreç, ne sadece teoriyle ne de yalnızca müdahaleyle mümkün olabilir; ancak birlikte inşa edilen bir iradeyle anlam kazanabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Arı, Tayyar. Uluslararası İlişkiler Teorileri, 9. Baskı, Bursa: Aktüel Yayınevi, 2018.

Akonor, Kwame. UN Peacekeeping in Africa: A Critical Examination and Recommendations for Improvement, Cham, Switzerland: Springer, 2017.

Ateş, Davut. Uluslararası Örgütler: Devletlerin Örgütlenme Mantığı, 5. Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2019.

Axelrod, Robert, The Evolution of Cooperation, New York: Basic Books, 1984.

Baldwin, D.A. "Neoliberalism, Neorealism and World Politics," *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, ed.D. A. Baldwin, Columbia University Press, 1993.

Barnett, M. And Zürcher, C. "The Peacebuilding Reinforces Weak Statehood," *The Dilemmas of Statebuilding: Confronting the Contradictions of Postwar Peace Operations*, (ed).Roland Paris and Timothy D.Sisk, Routledge, 2009.

Barnett, Michael and Finnemore, Martha, Rules for the World: International Organizations in Global Politics, Cornell University Press, 2004.

Bellamy, Alex J., Williams J. Paul D. and Stuart Griffin, Understanding Peacekeeping, Polity Press, 2010.

Bellamy, Alex J. and Williams, P. D., Providing Peacekeepers: The Politics, Challenges, and Future of United Nations Peacekeeping Contributions. Oxford University Press, 2015.

Blatter, J. And Haverland, M. Designing Case Studies: Explanatory Approaches in Small-N Research, Palgrave Macmillan, 2012.

Bradbury, M. Becoming Somaliland, Indiana University Press, 2008.

Buzan, Barry. and Hansen, Lene. "The Driving Forces Behind the Evolution of International Security Studies," *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, 2009.

Call, Charles T. and Cousens, Elizabeth M. "Ending Wars and Building Peace: International Responses to War-Torn Societies," *International Peacebuilding: The Problems and Promises of Success*, ed. S.J. Stedman, D. Rothchild and E. M. Cousens, Lynne Rienner Publishers, 2008.

- Chandler, D. C. *Empire in denial: the politics of state-building*, London: Pluto Publishing, 2006.
- Clarke W. And Herbst, J. “Somalia and the Future of Humanitarian Intervention,” *Learning from Somalia: The Lessons of Armed Humanitarian Intervention*, ed. W. Clarke and J. Herbst, Westview Press, 1996.
- Çelik Wiltse, Evren. “Liberalizm, İş Birliği, Kolektif Güvenlik ve Neoliberal Kurumsalcılık”, *Küresel Siyasete Giriş*, ed. Evren Balta, İletişim Yayınları, 1.baskı, 2014.
- George, A.L. and Bennett, A. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*, MIT Press, 2005.
- Dougherty, James E. and Pfaltzgratt, Robert L. *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey*, Longman, 5. Edition, 2001.
- Doyle, Michael W. and Sambanis, Nicholas. *Making War And Building Peace: United Nations Peace Operations*, Princeton University Press, 2006.
- Durch, William J. *UN Peacekeeping, American Policy, and the Uncivil Wars of the 1990s*, New York: St. Martin’s Press, 1996.
- Durch, William J. and Berkman, Tobias C. “Who Should Keep the Peace? Providing Security for Twenty-First-Century Peace Operations,” *Stimson*, September 2006.
- Ellis, S. *The Mask of Anarchy: The Destruction of Liberia and the Religious Dimension of an African Civil War*, Hurst and Company, 2006.
- Fischer, M. “Economic Reform, Political Transformation and Wat to Peace Tranition”, içinde Martina Fischer and Beatrix Schmelzle (eds.), *Building Peace in the Absence of States: Challenging the State as a Source of Order in Post- Conflict Societies*, Berghof Handbook Dialogue Series.
- Gbowee, L. *Mighty Be Our Powers: How Sisterhood, Prayer, and Sex Changed a Nation at War*. Beast Books, 2011.
- Grieco, Joseph M. “Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism,” *Realism Reader*, ed. Colin Elman and Michael A. Jensen, Routledge, 2014.
- Guehenno, Jean-Marie. *United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines*, 2008.
- Hassan, Faysal Mohamed. *Why Do UN Peacekeeping Operations Fail? Somalia’s Amisom Case*, (Master Thesis), İstanbul:Istanbul Sabahattin Zaim University Graduate Education Institute, February 2021.

Howard, Lise Morje. UN Peacekeeping in Civil Wars, Cambridge University Press, 2008.

Huh, Jae-Seok. Rethinking the Practices of UN Peacekeeping Operations in the Early Post-Cold War Era: The Implications of the Case of Somalia, Bosnai-Herzegovira and Kosovo, (PhD Thesis), University of Sheffield, April 2008.

Ikenberry, G.J. After Victory: Institutions, Strategic Restraint and the Rebuilding of Order After Major Wars, Princeton University Press, 2001.

İşgören, Pınar. “Geçmişten Günümüze Liberalizm Teorisi,” Uluslararası İlişkilerde Teoriler ve Yaklaşımlar, der. Nihal Kırpınar Özsoy, Ankara: Astana Yayınları, 2022.

Jett, Dennis C. Why Peacekeeping Fails, First Edition, USA:Palgrave, April 2001.

Karns, Margaret and Mingst, Karen A. “Peacekeeping and the Changing role of the United Nations: For Dilemmas,” *United Nations Peacekeeping Operations: Ad Hoc Missions, Permanent Engagement*, ed. Ramesh Thakur and Albrecht Schrabel, United Nations University Press, 2001.

Kans, Margaret P. and Mingst, Karen A. International Organizations The Politics and Process of Global Governance, Second Edition, USA: Lynne Rienner Publishers, 2010.

Keohane, Robert. “Neoliberal Institutionalism,” *Security Studies: A Reader*, ed. Christopher W. Hughes and Lai Yew Meng, London Routledge, 2011.

Keohane, Robert O. After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy, Princeton University Press, 1984.

Keohane, “Robert O. Institutional Theory and the Realist Challenge After Cold War,” *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, ed. David A. Baldwin, New York: Colombia University Press, 1993.

Krasner, S. D. International Regimes, Cornell University Press, 1983.

Martin, I. Self-Determination in East Timor: The United Nations, the Ballot, and International Intervention, Lynne Rienner, 2001.

Mearsheimer, John. “The False Promise of International Institutions,” *Security Studies: A Reader*, ed. Christopher W. Hughes and Lai Yew Meng, London Routledge, 2011.

Mearsheimer, John. “The False Promise of International Institutions,” *Realism Reader*, ed. Colin Elman and Michael A Jensen, London: Routledge, 2014.

Mearsheimer, John. The Tragedy of Great Power Politics, New York and London: W W Norton and Company, 2001.

Morgenthau, Hans J. Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace, New York:Alfred A. Knopf, 1949.

Muslu, Ensar. Uluslararası Sistemde Uluslararası Örgütlerin Rolü: İslam Konferansı Örgütü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Nur, Abdishakur Jama. Peacekeeping and Social Stability In Somalia: The Case of AMISOM in the Country, (Master Thesis), İstanbul: Aydın University Institute of Graduate Studies, October 2019.

Nye, Joseph and Keohane, Robert. Power and Interdependence, Fourth Edition, Pearson, 2011.

Nye, Joseph S. ve Welch, David A. Küresel çatışma ve İş birliğini Anlamak, Çev. Renan Akman, Türkiye İş Bankası, 3.Basım, Ekim 2013.

Odman, M. Tefik Uluslararası Uyuşmazlıkların Yargı Dışı Barışçıl Yöntemlerle Çözümlemesi ve Barışı Destekleme Operasyonu, Çağ Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı, Nisan 2002.

Oksamytna, Kseniya and Monteleone, Carla. “Liberal Institutionalism,” *United Nations Peace Operations and International Relations Theory* , (ed.)Kseniya Oksamytna and John Karlsrud, Manchester University Press, 2020.

Örnek, Serdar. “Birleşmiş Milletler Aracılığıyla Uluslararası Güvenliğin Sağlanması,” *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*, ed. Hasret Çomak ve Caner Sancaktar, Beta Yayınları, 1.Baskı, Şubat 2013.

Özkan, Mehmet. Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye’nin Somali Politikası, 1.Baskı, İstanbul:SETA, 2014.

Paris, Roland. At War’s End: Building Peace After Civil Conflict, Cambridge University Press, 2004.

Planck, Max. Yearbook of United Nations Law, ed.A. von Bogdandy and R.Wolfrum, Volume.9, 2005.

Richmond, Oliver P. And Frank, Jason. Liberal Peace Transitions: Between Statebuilding and Peacebuilding, Edinburg University Press, 2009.

Richmond, Oliver O. The Transformation of Peace, Palgrave Mcmillan, 2005.

Rotberg, R.I. When States Fail: Causes and Consequences, Princeton University Press, 2004.

Rotberg, R.I. State Failure and State Weakness in a Time of Terror, Brookings, 2003.

Rüma, İnan. “Uluslararası Örgütler”, *Küresel Siyasete Giriş*, ed. Evren Balta, İletişim Yayınları, 1.baskı, 2014.

Stein, Arthur A. “Neoliberal Institutionalism,” *International Relations*, ed. Christian Reus-Smith and Duncan Snidal, Oxford University Press, 2008.

Sterling-Folker, Jennifer. “Neoliberalism,” *International Relations Theories-Discipline and Diversity*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith, Oxford University Press, 2013.

Thakur, Ramesh and Schrabel, Albrecht. “Challenges of Post-Cold War Peacekeeping,” *United Nations Peacekeeping Operations: Ad Hoc Missions, Permanent Engagement*, ed. Ramesh Thakur and Albrecht Schrabel, United Nations University Press, 2001.

Törnberg, Julia. Peace in Liberia?, (Bachelor Thesis), Sweden: Linnaeus University, 2021.

Yılmaz, Muzaffer Ercan. Toplumlararası Çatışmalarda Barışı İnşa Etmek, 1.Baskı, Bursa: Dora Yayınevi, 2015.

Walter, B. F. Committing to Peace: The Successful Settlement of Civil Wars, Princeton University Press, 2002.

Waltz, Kenneth N. Theory of International Politics, Addison-Wesley Publishing Company, 1979.

Makaleler

Abbott, Kenneth W. And Snidal, Duncan, “Why States Act Through Formal International Organizations,” *Sage Publications*, 42(3), 1998, pp. 1-32.

Acer, Yücel. “Ukrayna Savaşı, BM ve Barışın Korunması,” *SETA Yayınları*, Sayı:373, Mayıs 2022, ss.1-17.

Akkutay, Ali İbrahim. “Silahlı Çatışmalar Hukukunda İç Silahlı Çatışmaların Uluslararasılaşması,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (1), 2016, ss.1-61.

Ardıç, Selin. “BM Barış Gücü”, *SÜAMYOD*, Cilt:5, Sayı:1, 2022, ss.39-70.

Ataman, Muhittin ve Öztürk, Mehmet. “Uluslararası Örgütlerin Devlet-İç Çatışmalara Müdahale Edip Etmemesini Belirleyen Faktörler,” *Bilgi (33)*, 2016, ss.103-135.

Autesserre, Severine. “The Crises of Peacekeeping”, *Foreign Affairs*, 2019, pp.101-116.

Avcı, Engin. “İç Savaşın Devlet Başkanlığı Seçimine: Liberya’da Kalıcı Barış ve İstikrar Ne Derece Mümkün?,” *Akademik Barış*, Cilt: 13, Sayı: 26, Yaz 2020, ss.165-197.

Axelrod, Robert and Keohane, Robert O. "Achieving Cooperation Under Anarchy: Strategies and Institutions," *World Politics*, Vol.38, No.1, October 1985, pp.226-254.

Bade, Zakarie Abdi and Hared, Abdifatah Abdi. "Understanding Somalia Conflict: Causes, Consequences and Strategies for Peace-Building," *Developing Country Studies*, Vol.11, No.3, 2021, pp.46-57.

Barnett, Michael and Duvall, Raymond. "Power in International Politics," *International Organization*, 59, Winter 2005, pp. 39-75.

Batır, Kerem. "Uluslararası Hukukta Devlet ve Başarısız Devletler: Somali Örneği," *ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, 2017, ss.81-102.

Bilgin, Kıvılcım Romya. "Barış Operasyonlarına Kavramsal ve Kuramsal Bakış," *Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, 2018, ss.21-36.

Blair, Robert A. "International Intervention and the Rule of Law after Civil War: Evidence from Liberia," *International Organization*, 73, Spring 2019, pp.365-398.

Boehmer, Charles, Erik Gartzke and Timothy Nordstrom, "Do Intergovernmental Organizations Promote Peace," *World Politics*, Vol. 57, No. 1, October 2004, pp.1-38.

Chopra, J. "Building State Failure in East Timor. Development and Change," 33(5), pp.979-1000.

Çınar, Yusuf. "Liberal Barış Modellerinde Barış ve Çatışmanın Dönüştürülmesi," *Akademik Barış Dergisi*, Sayı:66, Mart-Nisan 2018, ss.44-55.

Demirel, Naim. "ECOWAS müdahalelerinin BM Şartı Madde 53 Kapsamında Değerlendirilmesi," *TAAD*, Sayı: 19, Temmuz 2024, ss.1-20.

Diehl, Paul F., "Peacekeeping Operations and the Quest for Peace," *The Academy of Political Science*, Vol.103, No.3, Autumn 1988, pp.485-507.

Dizdaroğlu, Cihan. "Barış İnşası," *Güvenlik Yazıları Serisi*, No: 13, Ekim 2019, ss.1-8.

Dorn, A. Walter and Collins, Robin. "Peacekeeping Works: The UN Can Help end Civil Wars," *International Journal*, Vol.75 (1), Mart 2020, pp. 95-103.

Doyle, Michael W. "Liberalism and World Politics," *American Political Science Association*, Vol.80, No.4, December 1986, pp. 1151-1169.

Duran, Hasan. "Birleşmiş Milletler ve Barışın Korunması", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, 2002, ss.131-142.

Elmalı, Serenay ve Ezikoğlu, Çağlar. “Bir Güvenlik Sorunu Olarak Klan Sistemi: Somali,” *Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 1, Mart 2022, ss.41-49.

Eren, Süleyman. “BM’nin Çatışma Yönetimi Etkinliği: Liberya Örneği,” *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 10(2), 2022, ss.189-119.

Finnemore, Martha and Sikkink, Kathryn. “International Norm Dynamics and Political Change,” *International Organization*, 52(4), 1998, pp.888-1061.

Galtung, Johan. “Violence, Peace and Peace Research,” *Sage Publications*, Vol. 6, No. 3 1969, pp. 167-191.

Grieco, J. M. “Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism,” *International Organization*, 42(3), 1988, pp.485-507.

Güngör, Uğur. “Günümüzde Barış Gücü Operasyonları”, Cilt:4, Sayı: 8, 2008, ss.7-20.

Gürkaynak, Muharrem ve Yalçiner, Serhan. “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme,” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt:6, Sayı:23, 2009, ss.73-92.

Halistoprak, Burak Toygar. “The Role of Regional Organization in Humanitarian Intervention: The Case of Liberia Peacebuilding Operation and ECOWAS Intervention,” *Journal of Social Sciences and Humanities Researches*, Issue 35, 2015, pp.1-22.

Hürsoy, Siret. “Birleşmiş Milletler Barış Operasyonlarının Yeniden Yapılandırılması Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Sivil Katkıları,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61-1, ss.202-222.

Issaka, Awali and Oğuz Gök, Gonca. “Assesing the Conflict Resolution Role of Regional Organization in West Africa: the Case of ECOWAS in Liberia,” *Sobider*, Yıl:9, Sayı:6, Şubat 2022, pp.365-380.

James, Alan. “Peacekeeping in the Post-Cold War Era,” *International Journal*, 1995, pp.241-265.

Jaye, Thomas. “Liberia: Setting Priorities For Post-Conflict Recontruction,” *Journal of Security Sector Management*, Vol: 1, No: 3, Dcember 2003, pp.1-6.

Jaye, Thomas. “Transitional Justice and DDR: The Case of Liberia,” *ICTJ*, Research Unit, June 2009, pp.1-38.

Kathman, Jacob D. and Melin, Molly M. “Who Keeps the Peace? Understanding State Contributions to UN Peacekeeping Operations,” *International Studies Quarterly*, 61, 2017, pp. 150-162.

Khalfan, Omar. "International Peacekeeping and Stabilization Cases: Liberia, Mozabiquen and Rwanda," *International Journal of Education Humanities and Social Sciences*, Vol. 3, No. 04, 2020, pp.224-237.

Karlsrud, John, "The UN at War: Examining the Consequences of Peace-Enforcement Mandates for the UN Peacekeeping Operations in the CAR, the DRC and Mali," *Third World Quarterly*, 36:1, 2015, pp.40-54.

Kuperman, Alan J. "How Humanitarian Intervention Can Succeed: Liberia's Lessons for the R2P," *Civil Wars*, 26:4, 2024, pp. 595-629.

Levine, Daniel H. "Peacekeeper Impartiality: Standards, Processes and Operations," *Journal of International Peacekeeping*, Volume:15, pp.1-22.

Lijphart, Arend. "Comparative Politics and the Comparative Method," *The American Political Science Review*, 65(3), 1971, pp.682-693.

Lipson, Charles. "International Cooperation in Economic and Security Affairs," *World Politics*, 37, 1984, pp.1-23.

Mac Ginty, Roger. "Hybrid Peace: The Interaction Between Top-Down and Bottom-Up Peace," *Sage Publications*, Vol. 41(4), 2010, pp.391-412.

Menkhaus, Ken. "The Crisis in Somalia: Tragedy in Five Facts," *African Affairs*, 106(424), 2007, pp.357-390.

Menkhaus, Ken. "State Failure, State-Building, and Prospects for a Functional Failed State in Somalia," *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 656(1), 2014, pp.154-172.

Mertus, J. "Women and Peacebuilding in Liberia: Toward an Inclusive and Participatory Framework," *Journal of Peacebuilding and Development*, 4(1), 2009, pp.56-70.

Mobekk, E. "Security Sector Reform and the UN Mission in Haiti," *International Peacekeeping*, 2009, 16(2), pp.292-306.

Moravcsik, Andrew. "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics," *International Organization*, 51(4), 1997, pp.513-553.

Mvukiyeye, Eric and Samii, Cyrus. "Peacekeeping and Development in Fragile States: Micro-Level Evidence From Liberia," *Folke Bernadotte*, 2020, pp.1-47.

Nilsson, D. "Crafting a Secure Peace: Evaluating Liberia's Comprehensive Peace Agreement 2003." *International Peacekeeping*, 16(2), 2009, pp.287-306.

- Nyadera, Israel Nyaburi, Ahmed, Mohamed Salah and, Agwanda, Billy. "Transformation of the Somali Civil -War and Reflections for a Social Contract Peacebuilding Process," *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18(4), 2019, pp.1346-1366.
- Nuruzzaman, Mohammed. "Liberal Institutionalism and International Cooperation after 11 September 2001," *International Studies*, 45(3), 2008, pp.193-213.
- Odman, Tevfik. "Barışı Destekleme Operasyonları", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Aralık 2004, ss.68-102.
- Oğurlu, Mehmet Şirin and Dağ, Rahman. "The Evaluation of the UN Peacekeeping Operations: Successes or Failures?," *the Rest: Journal of Politics and Development*, Vol. 13(2), 2023, pp.172-185.
- Oumar, Ahmat Mahamat. "XXI. Yüzyılda Afrika Boynuzu'nun Uluslararası Politikada Önemi," *AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı:2, 2020, ss.58-69.
- Öncü, Mehmet. "Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının Hukuki Temelleri," *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt:2, Sayı:6, 2006, ss.31-57.
- Özer, Çağlar. "Temel Kavramlar Çerçevesinde Birleşmiş Milletler Barış Gücü Operasyonları," *Sosyal Gelişim Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2023, ss. 170-180.
- Paris, Roland. "Saving Liberal Peacebuilding," *International Studies*, 2010, pp.1-41.
- Pirinççi, Ferhat ve Demirtaş, Tunç. "Sömürgecilik Mirasının Somali'ye Ekisi," *International Journal of Social Inquiry*, Cilt:13, Sayı: 2, 2020, ss.765-789.
- Pugh, M. Reflections on Aggressive Peace, *International Peacekeeping*, 19(4), 2012, 410-425.
- Powell, Robert. "Absoluta and Relative Gains in International Relations," *The American Political Science Review*, Vol.85, No.4, 1991, pp.1303-1320.
- Roberts, Adam. "The Crisis in Peacekeeping," *Forsvarsstudier*, Sayı:2, 1994, pp.3-52.
- Romaniuk, Scott N. and Grice, Francis. "Norms, Norm Violations and IR Theory," *International Relations*, 2018, pp.59-74.
- Ruggie, J.G., "Multilateralism: The Anatomy of an Institution," *International Organization*, 46(3), 1992, pp.561-598.
- Sandıklı, Atilla ve Kaya, Erdem. "Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim," *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 23, 2013, ss.59-79.

Sawyer, Amos. "Emerging Patterns in Liberia's Post-Conflict Politics: Observations from the 2005 Elections," *African Affairs*, Volume 107, Issue 427, April 2008, pp.177-199.

Tuck, Christopher. "Every Car or Moving Object Gone- The ECOMOG Intervention in Liberia," *African Studies Quarterly*, Volume 4, Issue 1, Spring 2000, pp.1-16.

Türkeş, İlkey ve Şahin, Güngör. "Karşılıklı Bağımlılık Kuramı Çerçevesinde Türkiye-İsrail İlişkileri: Ortak Çıkarlar, Beklentiler ve Farklılıklar," *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:75, 2023, ss.102-119.

Tüysüzoğlu, Göktürk. "Çatışma ve İş Birliği Dikotomisi Bağlamında Balkanlar'ın Siyasal Görünümü," *Avrasya Etütleri*, Sayı: 42, 2012, ss.83-110.

United States Institute of Peace, "Restoring Hope: The Real Lessons of Somalia for the Future of Intervention", pp.1-20.

Yanık, Lerna K. "Liberalizm: Bir Yazın Değerlendirilmesi," *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 12, Sayı: 46, ss.35-55.

Yiğit, Murat. "Sivil-Asker İlişkilerinde Dış Nüfuz Bağlamında Liberya 1980 Askeri Darbesi," *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:4, Sayı:4, Ağustos 2020, ss. 55-78.

Williams, Paul D. "The African Union Mission in Somalia and Civilian Protection Challenges," *International Journal of Security and Development*, 2(2), 2013, pp.1-17.

Woodward, Levi. "Taylor's Liberia and the U.N.'s Involvement," *NYLS Journal of Human Rights*, Volume 19, Issue 3, Article 14, 2003, pp.923-938.

İnternet Kaynakları

Maintain International Peace and Security, <https://www.un.org/en/our-work>, Erişim Tarihi: 30.10.2023.

Christian Tomuschat, Uniting For Peace, <https://www.un.org/law/avl>, Erişim Tarihi: 07.11.2023.

Boutros Ghali, "An Agenda For Peace," <http://www.un-document.net>, Erişim Tarihi:11.12.2024.

Fulya Aksu, Barış Operasyonları, <https://www.secopedia.org/baris-operasyonlari/>, Erişim Tarihi:03.01.2024.

Our History, <https://www.peacekeeping.un.org/en/our-history>, Erişim Tarihi:29.01.2024.

Past Peace Operations, <https://www.peacekeeping.un.org/en/past-peace-operations>, Erişim Tarihi:12.01.2024.

Principles of Peacekeeping, <https://www.peacekeeping.un.org/principles-of-peacekeeping>, Erişim Tarihi: 02.02.2024.

Our Successes, <https://www.peacekeeping.un.org.com/en/our-successes>, Erişim Tarihi:07.03.2024.

United Nations Operation in Somalia I, <https://www.peacekeeping.un.org/unosomi>, Erişim Tarihi:16.01.2025.

United Nations Operation in Somalia II, <https://www.peacekeeping.un.org/unosom2backgr2>, Erişim Tarihi: 03.06.2024.

United Nations Observer Mission in Liberia, <https://www.peacekeeping.un.org/unomilbackgr>, Erişim Tarihi:08.02.2025.

How We Are Funded, <https://www.peacekeeping.un.org.com/en/how-we-are-funded>, Erişim Tarihi: 18.03.2024.

<https://www.documents.un.org/doc/resolution/gen/nr00110.pdf>, Erişim Tarihi: 13.05.2025.

<https://www.documents.un.org/doc/resolution/gen/nr001153.pdf>, Erişim Tarihi: 13.05.2025.

<https://www.documents.un.org/doc/resolution/gen/nr069999.pdf>, Erişim Tarihi: 13.05.2025.

About ECOWAS, <https://www.ecowas.int/about-ecowas>, Erişim Tarihi: 29.05.2025.

Ülke Künyesi, <https://www.mfa.gov.tr/liberya-künyesi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 03.06.2025.

Haluk Hastürk, Liberya'da Özgürlük ve Ölüm: Bir İç Savaşı Anlamak, <https://www.birikimdergisi.com/liberya-da-ozgurluk-ve-olum-bir-ic-savasi-anlamak>, Erişim Tarihi:07.06.2025.

UNOMIL, <https://www.peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unomil>, Erişim Tarihi: 09.06.2025.

United Nations Security Council Resolution, S/RES/1509 (2003), 19 September 2003, <https://www.unmil/unmissions.org/background>, Erişim tarihi: 13.06.2025.

UNMIL, <https://www.unmil.unmissions.org/disarmament-demobilization-and-reintegration-ddr>, Erişim Tarihi: 14.06.2015.

Akhilesh Ganti, Rational Choice Theory, <https://www.investopedia.com/terms/r/rational-choice-theory.asp>, Erişim Tarihi:05.07.2025.

Defining the Concept of Peace: Positive and Negative Peace, <https://www.visionofhumanity.org/defining-the-concept-of-peace/>, Erişim Tarihi:05.07.2025.

Clan, <https://britannica.com/topic/kinship>, Erişim Tarihi: 03.08.2025.

CNN Etkisi, <https://uliwiki.org/index.php/CNN-Etkisi>, Erişim Tarihi: 03.08.2015.

Q&A Kofi Annan, 'The Peacemaker' <https://www.kofiannanfoundation.org/publication/qa-kofi-annan-the-peacemaker>, Erişim Tarihi:06.0.2025.

Stéphane Dujarric, <https://peacekeeping.un.org/en/statement-attributable-to-spokesman-secretary-general-liberia-0>, Erişim Tarihi: 06.08.2025.

World Bank- GDP per capita (current US\$) - Africa, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=A9>, Erişim Tarihi:06.08.2025.

World Bank-Unemployment Rate-Liberia and Somalia, <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=SO>, Erişim Tarihi:06.08.2025.

UN IPC-Somalia, <https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/en/?country=SOM>, Erişim Tarihi:06.08.2025.

Liberia: Facts and Figures 2016, <https://reliefweb.int/report/liberia/liberia-facts-and-figures-2016>, Erişim Tarihi: 06.08.2025.

BM Antlaşması, madde 33/1.

BM Antlaşması, madde 37/1, 37/2.

BM Antlaşması, VII. Bölüm.

BM Antlaşması, madde 39.

BM Antlaşması, madde 40.

BM Antlaşması, madde 41.

BM Antlaşması, madde 42.

BM Antlaşması, madde 1.

BM Antlaşması, madde 52.

BM Antlaşması, madde 53.

BM Antlaşması, madde 54.

United Nations Security Council, Resolution 1509, S/RES/1509, 2003.

UNMIL, Final Report: Achievements and Lessons Learned. New York: United Nations Department of Peacekeeping Operations, 2018.

United Nations Development Programme, Human Development Report: Liberia Country Briefing, UNDP Data Center, 2020.

Office of Internal Oversight Services. Internal Audit Division Report 2015/127: Audit of Conduct and Discipline in the United Nations Operation in Côte d'Ivoire (UNOCI), s. 3–4, 30 June 2015.